

TURAL SAHAB

T Ü R K A N

(roman)

BAKI-2019

1

Redaktor: Şəfa Vəli (AYB və DGTYB üzvü)

Korrketor:

Son oxunuş:

Tural Sahab. “Türkan”.
(roman, 130 səh.)

Bu roman bir gənc yazarın arzularının inikasıdır... Onun arzusu müəllim peşəsinin ülviliyinin heç vaxt məğlub olmamasıdır. Oxucuların hər biri “Türkan”ı oxuyarkən ya özünü, ya da tanıdığı kimisə görəcək, bu tanış bələdçi isə onun əlindən tutub sətirdən-sətrə keçirəcək...

@turalsahab_2019

Müəllifdən oxucuya...

Ölümün olduğu yerdə nəyi ciddiyyə almaq olar?! Bu suala əsrlərdir düşünməyi bacaran bütün insanlar cavab axtarır. Cavab isə... Yoxdur. Ölüm varsa, qalan hər şey yalan və boşdur... Bir gün bu dünya özü də öləcək. Yazılan hər əsər, çəkilən hər rəsm; uzun sözün qıtası, hər şey bir gün yox olacaq. Unudulmaq və ölüm dəyişməz alın yazımızdı. Gün gələcək məzar daşlarımız belə torpağa qarışacaq, gün gələcək torpaq özü belə kainatın boşluğunda boğulacaq, yox olacaq.

Ölüm gələnə qədər isə yaşamaq-gözəl yaşamaq lazımdı. Heç kimin sözünə qulaq asmadan, heç kimi dinləmədən... Öz istədiyini kimi... Evlənəcəyini insanı, işləyəcəyini işi özün seçəcəksən. Kimsə sənə yerinə, sənə həyatın haqqında qərar verməyəcək. Bu həyat, bu ömür sənə verilib. Bəli, ancaq sənə! Kiminsə sözü ilə yaşayasan deyə yox, öz qərarların-doğru və yanlışlarınla özün yaşayasan deyə.

Mənə nə başqalarının həyatından?! Və, sənə nə mənim həyatımdan?! Bu iki balaca cümlə son zamanlarda həyat devizim olub. Baxıram, insanlar ölür, yaşamadan, yaşaya bilmədən ölür. Ya “başqaları nə deyər”-deyə istədiklərini edə bilmir, ya da başqalarının istədiklərini müzakirə edir. Beləliklə, ömür tükənir. Bir səhər açılır, lakin o səhərdə onlar olmur...

İnsanlar kitabları oxumadan, şeirləri dinləmədən, filmləri izləmədən ölür. Bir dəfə belə yağışın altında rəqs edə-edə islanmadan, hər kəsi unudub mahnı

oxumadan, hər kəsin içində sevdiklərinə sarılıb “səni sevirəm” demədən ölür insanlar... Doyunca sevmədən, doya-doya yaşamadan ölür insanlar... Bütün həyatımız ancaq işləmək, yemək və yatmaq üzərində qurulub. Daha çox pul qazanırıq, lakin xərcləməyə əlimiz gəlmir. Məsələn, gözəl paltarlar almırıq, gözəl ətirlərdən istifadə etmirik, səyahətə çıxmırıq. Ancaq işləyirik və bir gün film bitir. Çox vaxt əziyyət çəkib tikdiyimiz evdə yaşamadan ölürük. Gətirib cəsədimizi evin ortasına uzadırlar ki, heç olmasa, bir gecə tikdiyi evdə gecələsin. Sizə bu lazımdı?! Şəxsən mənə lazım deyil. Yaşamaq istədiyim həyat bu deyil.

Bu yazını yazdığım zaman 29 yaşım var. Dost-tanış evlənir, ətrafdakılar “evlən-evlən” deyə beynimi məhv edir, mənə, bəlkə də kimsənin oxumayacağı romanlar yazıram. Bu, məni narahat edirmi? Qətiyyənlər! Çünki, bu, mənim həyatım, mənim seçimimdi. Ömründə heç vaxt kitab oxumamış, aşiq olmamış insanların məsləhəti, sözləri niyə mənim üçün önəmli olmalıdır ki?! “Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş axtarır” deyirlər. Düşünürəm ki, həyatlarını cəhənnəm kimi yaşamış insanların fikirləri ilə özümü niyə incitməliyəm?!

Cek London, Drayzer, Mopassan çox sevdiyim dostlarımdır. Hə, bir də axır vaxtlar Jan Pol Sartr adlı bir oğlanla tanış oldum. Həyat və ölüm haqqında düşüncələrimiz, demək olar ki, eynidir. O da mənim kimi daha dünyaya gəlməmiş insanlara sevgini öyrətmək istəyir. Bax, mənim dostlarım, məsləhət alacağım insanlar bunlardı...

Bir azdan yeni romanıma başlayacağam. Hələ də nədən yazacağıma qərar verməmişəm. Nə yazacağımı,

necə yazacağımı özüm də bilmirəm, daha doğrusu, özümə də maraqlıdır. Bəlkə bu dəfə alındı, o çox istədiyim əsəri yazmağı bacardım... Bəlkə də heç romanı bitirə bilmədim. Əslində, bütün bunların bir önəmi yoxdur, mənim vecimə də deyil necə olacağı, nə olacağı... Əsas olan: mən hal-hazırda yaşayıram və sevdiyim işlə-yazmaqla məşğulam...

Tural Sahab

T Ü R K A N
(roman)

1

∞

Hər kəs həyəcanla imtahan nəticələrini gözləyirdi. Bir az sonra nəticələr elan olunacaq və gənc müəllimlər işləyəcəkləri məktəbləri biləcəkdilər. Türkan da çox həyəcanlı idi. Dörd il boyunca oxuduğu filologiya fakültəsini bitirib, imtahan vermişdi. Öncə ailəsindən, sonra da müəllimlərindən müəllim olmağın ülviliyini öyrənmişdi. Bir qələm, bir şagird və bir müəllim dünyanı dəyişə bilər-bu fikrə sonuna qədər inanırdı. Həyatda nələrisə dəyişmək istəyirdi. Gözəl şeylərin olması üçün savaşımaq lazımdır. Başqaları insan

öldürmək üçün savaşırsa, Türkan nə üçün insan yetişdirmək, dünyanı dəyişmək üçün savaşmasın ki?!

Xudmani çay evində qrup yoldaşları ilə son dəfə bir yerə yığılmışdılar. Nəticələri də elə burada, birlikdə öyrənmək istəyirdilər. Deyilənə görə, yarım saat sonra nəticələri internet üzərindən öyrənmək olacaqdı. Həyəcanla gözləyirdilər. Son söhbətlər, şəkil çəkdirmələr, hərdən yada düşən hüznü və ya gülməli xatirələr çay evinin divarlarının yaddaşına hopurdu. Ümitsizcə sevən biri son dəfə acgözlüklə sevdiyi insanın gözlərinə baxır, “hər şey fərqli ola bilərdi”- deyə düşünürdü. Lakin heç nə fərqli ola bilməzdi, çünki olan olmuşdu artıq. Türkanın bir sevdiyi olmasa da, onu sevən vardı. Dörd il boyunca Ümid onu sevmiş, lakin Türkanın ürəyinə yol tapa bilməmişdi. İndi Ümid Türkana baxır, Türkan da bu son baxışı ondan əsirgəmək istəmirdi. Daxilindəki duyğuya bir yazığı gəlmək də qarışmışdı. İçindəki səs qıza deyirdi: “Bir ay sonra əsgər gedəcək. Ölkə müharibə şəraitindədir. Geri dönəcəyi bəlli deyil. Qoy, son dəfə doyunca baxsın”.

Ümidin gözlərindən bir damla xəlvətcə özünü aşağı atır... Oğlan tez əlinin arxasını yanağına çəkir: “Heç kim görməsin, ayıbdı... Axı mənə...Mənə ağlamaq yaraşmaz...”

Burada hamı kimin kimi sevdiyini yaxşı bilsə də, heç kim açıb-ağartmır, hamı heç nə bilmirmiş kimi aparırdı özünü. Türkan da kövrəlmişdi. Heç vaxt sevməsə də sevginin pis bir şey olmadığını yaxşı bilirdi. Sevgisinə qarşılıq almamağında Ümidin də qəbahəti vardı... Bu dörd ildə, sadəcə, gözləri ilə sevgisini anlatmışdı... Bir dəfə qızı narahat etməmiş, bir dəfə də

olsun sevdini dilinə gətirməmişdi. Türkana görə, bu görüşdə Ümidin sadıq sevgisinə son bir baxışı, təbəssümü çox görmək insafsızlıq olardı.

Və gözlənilən xəbər çıxdı. Uşaqların bir çoxu işə qəbul olmuşdu. İşlərində qəbul olmayanlar da vardı... Onların üzgün olması digərlərinə sevincini yaşamağa izn vermədi. Yanındakılar üzlərkən, sevinmək yarımçıq qalır...

Türkan sevinc payını ürəyində gizlətməyə məcbur olanlardan idi. Sentyabrda ucqar rayonlardan birinə, bir kənd məktəbinə yol alacaqdı. O rayona daha öncə heç getməmişdi, kəndin adını da ilk dəfə eşidirdi: “Ümid kənd tam orta məktəbi”... Ən qəribəsi o idi ki, bir Ümiddən qaçarkən başqa bir Ümidə doğru gedirdi... Gedirdi o kəndin, o məktəbin ümidi olmağa. Türkan son dəfə başını qaldırıb, Ümidə baxdı və sağollaşib oradan ayrıldı. Yeni bir həyat başlayırdı onun üçün.

Bir qədər gəzmək, düşünmək istəyirdi. Bundan sonra necə olacaq?! Getdiyi yerdə başına nələr gələcək?! Tək qız uşağının heç tanımadığı bir kəndə getməsi, tanımadığı insanlarla birlikdə işləməsi, yaşaması... Bunları düşündükcə narahatlıq keçirdiyini anladı. Ən yaxşısı, heç nə düşünməmək idi. Nə olacaqsas, necə olacaqsas, qoy olsun... “Qorxunun əcələ faydası yoxdu”... Həm Türkan Ümid kəndinə qorxmağa yox, nələrisə dəyişməyə gedirdi. Bütün fikirləri başından atıb yaxınlıqdakı kitab dükanına doğru addımlamağa başladı. Yay tətili üçün bir neçə kitab alacaqdı. Bu qədər boş vaxtda oxumasa darıxardı. Kəndə gedənə qədər üç şey etmək istəyirdi: çoxlu gəzmək, kitablar oxumaq və filmlərə baxmaq. Kitabçıya girdi və rəflərdə olan

kitablara baxmağa başladı. Dünyanın ən gözəl mənzərəsi qarşısında idi. Həmişəki arzular ruhunu çulğaladı; kaş çoxlu pulu olaydı, bu kitabların hamısını alıb evinə aparaydı. Lakin elə bir imkanı yoxdu. Seçim etmək isə çox çətindi. Biri o birindən maraqlı, dəyərli olan kitabların arasından seçim etməyi bacarmaq hünər istəyirdi. Türkan bir saata yaxın kitab dükanında rəflərin arasında gəzindi, sonra üç kitab götürüb kassaya yaxınlaşdı. Kitabların pulunu ödədikdən sonra evə qayıtdı. Valideynləri həyəcan içində onu gözləyirdilər...

Avqust ayının sonlarına yaxın qeydiyyatdan keçmək üçün Ümid kəndinə getmək lazımdı. Yaşadığı şəhərdən 400 km uzaqda yerləşən bir kəndə getmək, orada işləmək... Ailəsi Türkanı hərdən fikrindən döndərmək istəsə də, bunu bacarmadılar və onun qərarı ilə barışmalı oldular. Ayın iyirmi yeddisində atası öz maşını ilə Türkanı kəndə aparmaq üçün yola düşdü. Rayona çatana qədər hər şey gözəl idi. Maşın sürətlə irəliləyir, maqnitofondan yayılan mahnı isə könüllərini xoş edirdi. Elə ki, maşın Ümid kəndinə gedən yola düşdü, əsl məsələ onda başladı. Ən azı, beş adamdan soruşub səmtini tapdıqları yol asfalt deyildi. Rayon sakinlərinin dediklərinə görə, Ümid kəndinə çatanacan üç-dörd kəndin içindən keçməli, otuz kilometrə yaxın məsafə qət etməliydilər.

Kəndlərin içindən keçdikcə Türkanın həyəcanına kiçik bir ürkəklik də qarışırdı. Bu kəndlərə təbii qaz və telefon xətti çəkilməmişdi. İnternet əsri olmasına baxmayaraq, insanlar burda wi-fi texnologiyalarından

xəbərsiz yaşayırdılar. Maşının təkəri çala-çuxura düşdükcə Türkan xəyallarından ayrılır, bu reallığı bütün varlığı ilə hiss edirdi. İstəsə, magistr təhsili üçün xarici ölkələrdən birinə gedib orada qala bilərdi. Ətrafındakı insanların çoxu belə edirdi- bir daha geri dönməmək üçün ölkəni tərk edirdi. Türkan isə idealist idi. O, cənnətə getmək əvəzinə olduğu yeri cənnətə çevirmək istəyən bir mələyə bənzəyirdi.

Atasının qanı yaman qaralmışdı. Yolların belə bərbad olacağını bilsə, öz sevimli maşını ilə gəlməzdi. Bu yollara ancaq yolsuzluq maşınları tab gətirə bilərdi. Rasim kişinin çox sevdiyi maşını isə tez-tez altını yerə vururdu. Hər dəfə maşından səs gəldikdə yazıq kişinin ürəyi yerindən oynayır, kimə ünvanlayacağını bilmədiyi söyüşlər söyürdü. Türkan isə sakitcə dayanıb gah xəyallar qurur, gah da bu yerlərdə nəyi necə edəcəyi haqqında düşünürdü. Bu çətin dağ kəndinin yolları pis olsa da, gözəl olan o qədər şey tapmaq olardı ki... Türkan yavaş-yavaş bu gözəllikləri görməyə başlamışdı. Sıra ilə dayanan dağlar- böyük sıra dağlar, sonra balaca dağlar və bu dağların qoynunda yerləşən meşələr... Elə bu zaman bir qartal yaxınlıqdakı qayalıqdan havalanıb göy üzünə qalxdı. Türkan həyəcanla onu izləyir, heyranlığını gizlədə bilmirdi. Qartal yüksəldi, yüksəldi, gözdən itdi. Türkanın yaşadığı şəhərdə qağayılar vardı, bir də göyərçinlər... Qağayılar bütün günü dənizin üzərində uçur, ya balıq ovlayır, ya da insanlardan çörək “dilənir”... Göyərçinlər də həmçinin; bütün günü insanların ətrafında gəzir, onlardan nəsə gözləyir, istəyirdi. Ancaq bu qartallar... Onların yaşadığı,

qonduğu ən alçaq yer belə insanların əllərinin çatmayacağı bir yerdə idi.

Qartal yenidən üzüaşağı milləndi. Deyəsən, yerdə ov görmüşdü. O qədər yüksəkdən özünü ovun üstünə atdı. Türkan şəhərdə, dəniz kənarında yaşayan bir qağayıya bənzətmişdi özünü. O qağayı bu dağlarda yaşaya biləcəkdimi?! Necə yaşayacaqdı?! Bax, elə bu qartalın özü... Deyək ki, getdi şəhərə, dənizin kənarında özünə yuva qurdu. Axı, orada yaşaya bilməyəcəkdi. Göy üzünə yüksəlib aşağıya şığıdığı zaman ya bir maşının altında qalıb əziləcək, ya da başqa cür öləcəkdi... İndi dənizini tərk edib, bu dağlara gələn “qağayını”, görəsən, nələr gözləyir?

Bir saatdan artıq davam edən yol, nəhayət, bitmişdi. Rasim kişi kənd sakinlərindən direktor Ənvər müəllimin evinin yerini öyrənib, maşını birbaşa onun həyətinə sürdü. Ümid kəndində olan evlərin çoxu birbirinə bənzəyirdi. Sadə, balaca evlər qırmızı kərpicdən idi. Ənvər müəllimin evi isə digərlərindən seçilirdi. Qapı-pəncərələri qoz ağacından hazırlanmış böyük, iki mərtəbəli, gözəl bir evdi. Rasim kişi maşından düşüb üzünü evə sarı tutdu:

-Ay ev sahibi!- deyə bir neçə dəfə çağırırdı.

Darvazanın o üzündən bir qadın səsi cavab verdi.

Hökmlə:

-Gəlirəm!-dedi.

Qapını açan qadın qonaqları görüb gülümsədi, özünü təqdim etdi:

-Mən Ənvər müəllimin həyat yoldaşı Fidan xanımam. Buyurun, keçin içəri.

Evin həyəti daş hasarla əhatələnmişdi. Yaşıl darvazadan insanın təəssüratına bir vahimə qarışırdı. Küçədən həyəti görmək mümkünsüz idi. Həyətdə çoxlu ağaclar vardı. Böyük bir alma ağacı isə həyətin düz ortasında idi. Bu alma ağacı bütün qapı-bacaya kölgə salacaq qədər böyükdü. Ağacın altına böyük bir masa, masanın hər iki tərəfinə bahalı divanlar qoyulmuşdu. Fidan xanım qonaqları divanda əyləşdirib, bir neçə dəqiqəlik yoxa çıxdı. Həyətin səhmanı və ağacın kölgəsindəki sərnilik Türkanla atasının xoşuna gəlmişdi. Bu qədər yoldan sonra heç nə düşünmədən bu mənzərənin kefini çıxarırdılar.

Fidan içəri keçib Ənvər müəllimə zəng etdi, qonaqların gəldiyini xəbər verdi. Telefonda ətrafa yayılan qalın kişi səsi evə ancaq bir saatdan sonra gələ biləcəyini deyirdi. Ənvər müəllim bu gün keçiriləcək iclasda iştirak etmək üçün rayon mərkəzinə getmişdi. Elə iclasın gündəmi də kənd məktəblərinə gələn gənc müəllimlərdi. Bu müəllimlərə hər cür şəraitin yaradılması-əvlə, qışda yanacaq təminatı edilməsi direktorlara bərk-bərk tapşırıldı. Rayon ərazisində elə bir məktəb tapa bilməzdin ki, bütün ixtisaslardan müəllimlər olsun. Hər məktəbdə, ən azı, bir ixtisas müəllimi çatışmırdı. Bu da bütün nəticəni aşağı salırdı. Ali məktəblərə qəbul zamanı uğursuzluqlar yaşanır. Kənddə yaşayan uşaqlar çox vaxt universitetə qəbul ola bilmək üçün yaxınlıqdakı şəhərlərə hazırlığa gedirdilər. Türkanın indi gəldiyi Ümid kəndi də neçə ildi ki, dil-ədəbiyyat müəllimindən məhrum qalmışdı. Dil elə bir fənn idi ki, bütün qruplarda var. Ali məktəbə qəbul olmaq istəyən şagird mütləq bu fənnə yaxşı nəticə

göstərməliydi. Ümid kənd tam orta məktəbi neçə illər olardı ki, qəbul zamanı sıfır nəticə göstərirdi. Məktəb rəhbərliyi də nəticənin belə olmasını dil müəlliminin olmamasına bağlayır, məsuliyyəti üzərindən atırdı. Və bu illər ərzində Ümid məktəbinə dil müəllimi gəlmədiyi üçün heç kim Ənvər müəllimə bir söz deyə bilmirdi... İndi isə bütün bəhanələr bitəcəkdi. Çünki Türkan Məmmədova bu dərs ilində dil-ədəbiyyat müəllimi olaraq Ümid kənd tam orta məktəbində işə başlayacaqdı...

Əlli yaşlı olardı Fidan xanımın. Ənvər müəllimlə ailə quranda iyirmi yaşındaydı. İndiki zamanda otuz il bir insanla həyat keçirmək çox az adamın edəcəyi bir şeydi. Keçmişdə hər kəs evlənir və ölənə qədər evləndiyi adamla birlikdə yaşayırdı. Ənvər müəllim başqalarına necəydi, necə davranırdı; bu, sonranın söhbətidir. Ancaq Fidana heç vaxt pis davranmamış, bu otuz ildə bir dəfə “gözünün üstündə qaşın var” deməmişdi. On beş il olardı, Ənvər müəllim Ümid kəndində məktəb direktoru idi. Elə direktor olan kimi də arvadı Fidanın adını məktəbə texniki işçi olaraq yazmışdı. Bu illər ərzində məktəbin yolunu tanımamışdı Fidan. İndi belə bir kişidən niyə incisin, ona necə pis desin?!

Direktorlara məktəblərə gələn gənclərə qayğı göstərmək və dəstək olmaq tapşırılırdı. Ən kiçik şikayət onların başını ağrıda, hətta, işdən edə bilərdi. Onun üçün də Ənvər müəllim Fidana bərk-bərk tapşırırmışdı ki, əgər hansısa gənc müəllim gəlsə, ona yaxşı qulluq et, sonra başımız- dişimiz ağrımazın. Qonaqlar alma ağacının

altındakı divanda əyləşib dincəlir, kölgənin, sərinliyin verdiyi həzzi iliklərinə qədər yaşayırdılar. Ağacın başında hələ yetişməmiş almalar vardı. Türkan onlardan birini qırıb ağızına apardı. Bir dişlək alan kimi turş alma dişlərini qamaşdırdı. Ağızı sulana-sulana almanı yeyib bitirdi. Özünə də qəribə gəlirdi. Hələ tam yetişməmiş bir meyvə necə bu qədər ləzzətli ola bilərdi? Almanı yeyib bitirdikdən sonra susadığını hiss etdi. Fidan hələ evdən çölə çıxmamışdı. Ev sahibəsini gözləmək yerinə həyətdə olan bulağa yaxınlaşdı və ovuclarını doldurub bulağın gözündən su içdi. Dağlardan gələn su o qədər soyuqdu ki... Şəhərdə sərin suya həsrət qalır insanlar. Burada isə sular, nəinki, sərin, hətta, soyuq olur. Türkan doyunca içib doyduqdan sonra həyətdə gəzməyə başladı. Yorgunluqdan divanda mürgüləyən Rasim kişi qızını yanına çağırmaq istədi, daha sonra, bu fikrindən daşındı. QIZI, onsuz da, bildiyini edəcəkdi.

Türkan bir qədər aralıda, başqa bir ağacın altında olan çoban itinin yanına doğru gedirdi. Bu zaman Fidan evdən çıxıb ora getməməsini, itin qızı dişləyə biləcəyini söylədi, hətta, qışqırdı. Lakin Türkan gülümsünərək düz itin yanına qədər getdi. Qızın hələ də getdiyini görəndə Fidan ora doğru qaçmağa başladı. İtin qızı parçalayacağından yaman qorxmışdı. Əgər elə bir şey olarsa, Allah göstərməsin, Ənvər müəllimi, təkcə, direktorluqdan çıxarmaqla qalmaz, üstəlik, həbs edərdilər. Ancaq Fidanın qorxdığı olmamışdı. Vahiməli çoban iti Türkanı görəndə kimi quyruğunu qısıb qıza sevgi göstərməyə başladı. Türkan onunla oynayır, başına sığal çəkirdi. Bu mənzərə Fidana yaman qəribə gəlmişdi. Heyrəti üz-gözündən də görünürdü.

-Mən ona pislik etmirəm, niyə ondan qorxmalıyam?-
deyə Türkan Fidanın maraqlı baxışlarına cavab
verdi...

Bir az sonra Fidan yemək hazırlamaq üçün
mətbəxə getdi, Türkan isə alma ağacının altında əyləşib
düşünürdü... Bura gəlməmişdən öncə şəhərdə bir həyatı,
dostları vardı. Görəsən, burada onlar üçün darıxacaqmı?
Qapılarına gələn elçilərə “yox” dediyi üçün yaxınları
tərəfindən qınandığı, onu sevdiyini deyənlərin onu qul
etmək istəmələri... Bircə Ümid fərqli sevmişdi onu...

Bundan on gün öncə dostları ilə dəniz kənarında
əyləşib mahnı oxuyurdu. Elçin gitara çalır, digərləri isə
“Məndən salam söylə bütün eşqlərimə” mahnısını
zümzümə edirdilər. Elə gözəl bir mənzərə yaranmışdı
ki.. Amma, insanların çoxu bu gözəlliyi yaşamaq yerinə:
“Qıza bax, oğlanlarla mahnı oxuyur”- deyib ağız
büzürdülər. İnsanlar yaşamaq, zövq almaq kimi şeyləri
çoxdan unutmuşdu bu ölkədə. Başqalarının həyatlarına
burun soxmaqdan, öz həyatlarını yaşamağa vaxtları
qalmamışdı... Türkan bunları dəyişdirmək istəyirdi.
Qapılarına elçi göndərənlərin çoxu onu kənardan görür,
bəyənir və evlənmək istəyirdi. Lakin heç biri onun necə
düşündüyünü, necə yaşamaq istədiyini vecinə də
almırdı. Bax, bu cür insanlarla yaşamaqdansa, tənhalıq
daha gözəldi...

Bir saat sonra Ənvər müəllim də gəldi. Türkan və
atası Rasim kişi ilə çox səmimi görüşdü. Hamısı birlikdə
süfrə arxasına keçdilər. Ənvər müəllim Türkanın Ümid
kəndində hər cür şəraitlə təmin olunacağını, burada heç
bir problem yaşamayacağını bildirdi. Bu zaman qapı

döyüldü və iki kişi içəri girdi. Masada əyləşənlərə salam verib kənara çəkildilər. Bu zaman Ənvər müəllim üzr istəyib bir neçə dəqiqəlik masadan ayrıldı və gələn kişilərin yanına getdi. Nəsə danışdılar. Kişilər əllərindəki baltanı da götürüb həyətin o biri ucuna, çoxlu odun toplanan yerə getdilər və odun qırmağa başladılar. Türkan bu kişiləri daha sonra məktəbdə görəcəkdİ. Ənvər müəllimin odununu qıran məktəbin texniki işçiləri imiş... Və daha nələr öyrənəcəkdİ. Sən demə, bu insanlar məktəbdən daha çox Ənvər müəllimin qapı-bacasında işləyir. Əkinini səpir, heyvanlarını otarır...

Rasim və Türkan gecəni orada qalib sabah yola düşəcəkdİ. Bir də sentyabrın on beşində burada olacaqdılar. Ənvər müəllimin dediyinə görə, Türkan kəndə qayıdanda hər şey hazır olacaqdı. Qalmağa evi, həyətinə yandırmaq üçün odunu və daha nə lazımdırsa hamısı. Ənvər müəllim böyük ümidlə danışdı ki, yaxın illərdə kəndin bütün problemləri həll olunacaq, asfalt yol da çəkiləcək... Türkan yaman yorulmuşdu bu gün. Ancaq yenə də Ümid kəndini gəzmək istəyirdi. İşləyəcəyi kəndin dağlarını, meşələrini yaxından görmək, gəzmək istəyirdi. Ancaq heç kimi və heç yeri tanımadığı üçün susmalı oldu. Məktəb açılar, şagirdləri ilə gəzərdi.

Əslində, Türkan bu kəndin yaşlılarından, ahıllarından, yetkin insanlarından yaxşı heç nə gözləmirdi. Ümidi uşaqlara idi. Bu ümid onu şəhərdən ayırub uzaq bir kəndə gətirmişdi... Bir neçə fincan çay içildi, xeyli söhbət edildi. Və nəhayət, yatmaq vaxtı gəlib çatdı. Atası ilə yatacaqları otaq hazırdı. Sabah tezdən qalxıb yola düşəcəkləri üçün tezcə yatdılar.

Türkan, adətən, yatmadan öncə bir saata yaxın düşünürdü; gün ərzində yaşadıklarını, sabah edəcəklərini, doğru və səhvlərini yüz ölçüb-bir biçirdi. Ancaq bu gün o qədər yorğundu ki, yatağa uzanan kimi yatdı və heç bir yuxu görmədi. Sabah tezdən onu yuxudan gözünə düşən günəş işığı oyatdı.

Səhər yeməyində masaya nehrə yağı, qoyun pendiri və bal qoyulmuşdu. Türkan, sadəcə, pendirdən yedi, atası isə bir çay qaşığı balı çayının içinə atıb qarışdırdı və bununla səhər yeməyini yekunlaşdırdı. On beş dəqiqə sonra sağollaşib ayrıldılar. Rasim havalar isinməmiş evə çatmaq istəyirdi. Uşaqlıqdan bəri isti havalardan və istidə yol getməkdən zəhləsi gedirdi. Bu da yaşadıkları ilə bağlıydı.

Rasim Aran bölgəsində yerləşən kəndlərdən birində böyümüşdü. Ailəsinin vəziyyəti o qədər də yaxşı deyildi. Beş uşaq idilər- üç oğlan, iki qız. Hər biri sabahdan axşama qədər günün altında bostanda işləməli olurdu. Qarpız, yemiş kimi tərəvəzləri böyük əziyyətlə becərir, satır və bununla dolanırdılar. Rasim uşaqların ən böyüyü olduğu üçün əziyyətin çoxu da onun üstündə idi. Sabahdan axşama qədər işlədikdən sonra gecələr də bəcəklərin əlindən dincəlmək olmurdu. Bu işlər yaz, yay və payız davam edirdi. Qış aylarında bir qədər az olurdu işlər. Onda da istixanada göy-göyerti becərmək, sonra onları növbə ilə bazarda satmaq başlayırdı. Rasimin ağılından belə keçmirdi oxumaq, buralardan getmək. Lakin bir gün həyatını dəyişdirəcək bir hadisə baş verdi. Kəndlərinə bir müəlim gəldi- Ayşə müəllim. Əri tərəfindən atılan bu qadın iki uşağını da götürüb təyinatla müəllim gəlmişdi. Ayşə müəllim hər uşaqla

ayrı-ayrı maraqlanmağa başladı. O da yaxşı anlayırdı buradakı uşaqların işləməyə məcbur olduqlarını... Onun üçün də dərstdən əlavə gecə növbəsi təyin etdi. Gündüzləri dərslə gələ bilməyən uşaqlar işdən sonra gəlir, Ayşə müəllimin kirayədə qaldığı mənzilin bir otağında bir-iki saat dərslə məşğul olurdular. Bunun üçün ona ayrıca pul verən yoxuydu... Heç çox vaxt “sağ ol” deyən də olmurdu. Bu kəndin sakinləri qızların oxumasına o qədər də yaxşı baxmırdılar. Yaxşı baxmırdılar deyəndə ki, oxumağa qoymurdular. Doqquzuncu sinfi bitirən qız ərə verilirdi. Ayşənin uşaqları oxutması, qızlarla çox maraqlanması ona görə bu kəndin sakinlərinin xoşlarına gəlmirdi. Ancaq Ayşə müəllim fikrindən əl çəkmədi. Burada qaldığı, işlədiyi on il ərzində onlarla uşağı-oğlanı, qızı xilas etdi. Rasim də onlardan biri idi. Ancaq on il ömrünü bu kəndə həsr edən müəllimin “sağ ol”u çox acı oldu. Bura ilk dəfə gələndə qızının səkkiz, oğlunun isə altı yaşı vardı. On il keçmişdi aradan- qızı İncinin son zənginə hazırlaşdı. İnci anasının üzünü ağ eləmiş, indiyə qədər dərslərindən başqa bir şey düşünməmişdi. Ayşə müəllim onun ali məktəbə qəbul olacağından əmindir... Lakin olmadı. Biz plan qurarkən, başımıza gələnlərdir həyat. Son zəng günü İncini kəndin oğlanlarından biri götürüb qaçdı. Ancaq üç gün sonra polis onları tapa bildi. Hər şey üçün çox gecdi. Ayşə qızına nə qədər yalvardısa, İnci evə geri dönmədi. Çünki, artıq qadın olmuşdu... Və bu insanlar üç gün zorla kirlədilmiş bir qızın evə qayıtmasına yaxşı baxa bilməzdilər. İnci anasını düşündü- onun başı aşağı əyilməsin deyə, ömrünü tərtəmiz yaşamış müəllim bundan sonra da alnıaçıq yaşasın deyə özünü qurban

verdi. Təsəvvür edin; biri sizi qaçırır, təcavüz edir... Və cəmiyyət o insana cəza vermək yerinə, cəzanı sizə verir- ömür boyu onunla yaşamaq cəzası...

Rasimi qorxudan, sadəcə, isti havada yol getmək deyil, həm də insanların bu alçaqlığı, edilən yaxşılığa pisliklə cavab vermələriydi. Onun həyatını dəyişən Ayşə müəllimin “sağ ol”u elə olmuşdu. İndi onun gözünün ağı-qarası olan qızı da belə bir kənddə müəllim işləyəcəkdi. Təbii ki, ata ürəyi narahat olmaya bilməzdi. Bu düşüncələri başından atıb, maşına bir az da qaz verdi. Sonunu düşünməklə həyatı zəhər eləmək olmazdı. Gələcəyi ancaq yaşamaqla bilmək olardı. Onun vəzifəsi bir ata kimi hər zaman qızının yanında olmaqdı. Yerdə qalan işlər Tanrının biləcəyi işlərdi və onun işinə qarışmaq mümkünsüzdü. Türkan isə atasından daha çox həyəcanlıydı... Mübarizə aparacaq insan Türkandı...

2

∞

Sentyabrın on beşi altıncı günə düşdüyü üçün bu il dərslər ayın on yeddisində başladı. Türkan iki gün əvvəldən gəlib yerləşdi. Kirayədə qaldığı ev Məleykə xala adlı yaşlı bir qadının evi idi. İki otaqlı bu evin bir otağı Türkan üçün ayrıldı. Evdə ikisindən savayı heç kim olmurdu. Məleykə xalanın uşaqları evlənib öz şəraitlərini qurmuşdular. Türkanın gəlişi bu kənddə, bəlkə də, ən çox onu sevindirdi. Yaşlı qadının təkliyinə son qoyulacaqdı... Türkan da ilk baxışdan çox sevdi

Məleykə xalasını. Ailəsi onu Ümid kəndində qoyub getdikdən sonra bir gün evə-eşiyə sığışmadı... Xəlvət bir yer tapdıqca gizli-gizli ağlayır, ancaq yanında adam olanda özünü güclü və dözümlü, hətta, sərt biri olaraq göstərirdi. Əslində, heç kim güclü deyil, güc daş ürəkli olmaq yox, başqalarının yanında özünü qorxmaz göstərməkdi. Sənin qorxduğunu anladıkları an həyatı burnundan gətirərlər. Türkan iki günü əşyalarını yerləşdirməyə, kəndi tanımağa sərf etdi. Xoşbəxtlikdən məktəb Məleykə xalanın evinə yaxındı. Aralarındakı məsafə bir neçə dəqiqəlik yoldu.

İlk dərs günü Türkanın and içməsi ilə yadda qaldı. Ənvər müəllim məktəb kollektivini yeni dərs günü münasibəti ilə təbrik etdikdən sonra Türkanı təqdim etdi. Ümid kənd tam orta məktəbi daha dil-ədəbiyyat müəllimindən yoxsul olmayacaqdı. Türkan cəsarətli bir şəkildə andı oxuyub, bayrağı öpdü. Yolu, qazı olmayan Ümid kəndinin məktəbi yeni təmir olunmuşdu. O qədər əla vəziyyətdə olmasa da, normaldı. Türkan gördüyü üzləri tək-tək yadında saxlamağa çalışır, burada görəcəyi işlər haqqında düşünürdü. Ümid kənd tam orta məktəbinin cəmi yetmiş şagirdi vardı. Kənd elə böyük deyildi. Həm də kəndin cavanları işləmək üçün şəhərlərə və başqa ölkələrə gedir, geri dönmürdü. Bu da kəndin əhalisinin azalmasına səbəb olurdu. Əhali az olduğu üçün, təbii ki, şagirdlər də azdı. Sınıf otaqları az olduğu üçün ibtidai siniflər ikinci növbə oxuyurdu. Və şagirdlərin azlığı siniflərin birləşməsi ilə nəticələnmişdi. Birinci və üçüncü siniflər bir, iki və dördüncü siniflər də bir

birdleşmişdi. Türkanın dərslər keçəcəyi beşinci-on birinci siniflərin vəziyyəti də ürək açan deyildi; hər sinifdə bir-iki şagird vardı. Türkan yaxşı anlayırdı ki, bir şagird belə olsa dərslər keçməyə, savaşımağa dəyər. Bəlkə həmin şagird böyük bir şəxsiyyət olacaq və vətənini ağ günlərə çıxaracaqdı?! Türkan bir vətənpərvərdir. Dil müəllimi olsa da tarixi də əla bilirdi. Üç yüz ildə ölkənin başına gələnləri ürək ağrısı ilə oxumuş, parçalanmış vətəni kimi qəlbi də paramparça olmuşdu...

Tədbir bitdi və dərslər başladı. Türkanın girdiyi ilk sinif səkkizinci sinif oldu. Bu sinifdə vəziyyət bir qədər yaxşı idi. Səkkiz nəfər şagird vardı. İndiyə qədər dil dərslərini başqa fənn müəllimləri tədris etdiyindən uşaqların səviyyəsi çox aşağı idi. Türkan bu ilk dərslərini, əsasən, tanışlığa həsr etdi. Şagirdlərini tək-tək tanımaq, onların hansı vəziyyətdə olduqlarını bilmək istəyirdi. İlk öncə bayraq, himn kimi müqəddəs sayılan atributlarımız haqqında söhbət etdi. Şagirdlərlə birlikdə dövlət himnini oxudu, onlara bayrağın rəngləri, gerbin mənası haqqında uzun-uzun məlumat verdi. Daha sonra isə uşaqlara: “Ən son hansı kitabı oxumusunuz?”-deyə bir sual verdi. Təəssüf ki, bu suala müsbət cavab ala bilmədi. Uşaqlar dərslər kitablarından başqa bədii kitab oxumurdular. Öz-özlüyündə qərara gəldi ki, şagirdlərə kitabı sevdirməlidir. Bunun üçün də ilk növbədə özü oxumalı, oxuduğunu şagirdlərə göstərməliydi. Uşaqlar görməliydi ki, müəllimləri kitab oxuyur... Çantasını çıxarıb stolun üstünə bir kitab qoydu. Bu, Qustav Floberin “Madam Bovari” romanıydı. Kitabı şagirdlərə göstərdi. Türkan müəllim hal-hazırda bu kitabı oxuyurdu... Uşaqlar yeni gəlmiş müəllimi çox sevdilər. Qara, arıq və 1,75 sm

boyunda olan bu qız uşaqlara güvən, ümid verirdi. Türkanın alt dodağı nazik, üst dodağı isə nisbətən qalın idi. Bu da ona fərqli bir gözəllik verirdi. Su kimi təmiz baxışları vardı. O gözlərə baxanda insanın ruhu dincəlirdi. Qəhvəyi gözləri, elə də qalın olmayan qaşları və sıx kirpikləri bir şeir kimi gözəldi... Ən kövrək şairin ən vəfasız sevgiliyə yazdığı şeir qədər... Və ən uca zirvədə bitən dağ laləsi kimi saf və təmizdi.

İkinci dərsi on birinci siniflərə idi; sinifdə altı oğlan vardı. Təəssüf ki, heç birinin oxumağa, təhsilə marağı yoxdu. Gənc bir qızın cavan oğlanlara dərslər keçməsi bir az çətindi. Aralarında beş-altı yaş fərq vardı. Oğlanlar gənc müəllimə bir müəllimdən daha çox cavan qız kimi baxırdı. Yenə də Türkan özünü toplayıb dərslərini keçdi. Dilin təməl qaydalarından, ədəbiyyatımızın qaynaqlarından danışdı. Bu uşaqlar indiyə qədər heç vaxt bədii ədəbiyyat oxumamışdılar. Bundan sonra da çətin oxuyurdular. Yenə də iki kitab tövsiyə etdi onlara: Qurban Səidin “Əli və Nino”, İsmayıl Şıxlının “Dəli Kür” romanları haqqında qısa məlumatlar verdi. Sonra uşaqlarla səmimi söhbət yolunu seçdi. Əgər şagirdləriylə dost olarsa, bu cavanlar gənc müəllimlərinə başqa gözlə baxmağa, nə isə deməyə utanacaq, Türkan da onlara nələri isə öyrədə biləcəkdi.

Bu uşaqlar nə üçün oxumurdu, oxumaq istəmirdi; Türkan onlarla söhbət etdikcə daha yaxşı anlayırdı bunun səbəbini. Bir çoxunun ailəsinin vəziyyəti yaxşı deyildi. Heç bir yerdə işləməyən valideyinlərin tək qazanc yeri tarlaları və saxladıqları mal-qaraydı. Uşaqlar da ağılları kəsən kimi bu işləri görməyə məcburdu. Kənd yerində uşaqlar çox tez böyüyürdü; doyunca

oynamadan, gəzmədən, əylənmədən... Məsələn, Elşadın beş inəyi, iyirmi qoyunu vardı. Həvəslə öz qoyunlarından danışdı. Keçən il neçə quzu satdığından, neçə ton kartoflarının olmasından öz uğuru kimi bəhs edirdi. Dərstdən çıxan kimi də atı ilə meşəyə gedib odun qırır və onu satırdı. Qazın olmadığı bu kəndlərdə odunun kubu iyirmi beş-otuz manatdı. Digər uşaqların həyatı da bundan fərqli deyildi.

Üçüncü saat beşinci sinfə ədəbiyyat dərsi idi. Bu uşaqlar özlərindən böyüklərə baxanda daha şanslıydı. Çünki Türkan vaxtında gəlmişdi. Yaxşı bir təlimlə onları istənilən səviyyəyə çatdırmaq olardı. Sınıfdə dörd uşaq vardı: üç oğlan, bir qız. Kiçik sual-cavabla anladı ki, uşaqların üçü yaxşı oxuyur, sadəcə, oğlanlardan biri zəifdi. Ədəbiyyat dərsi olduğu üçün uşaqlarla kitabxanaya gedib kitab seçmək istədi. Bunun üçün şagirdlərini sınıfdə qoyub müəllimlər otağına gəldi. Direktor Ənvər müəllim fizika müəllimi ilə nəsə ciddi məsələ haqqında müzakirə aparırdı. Üzr istəyərək sözlərini kəsib kitabxananın yerini soruşdu. Kitabxana məktəbin arxa tərəfində, köhnə siniflərdən birində yerləşirdi. Məktəb təmir olunarkən kitabxana heç kimin yadına düşməmişdi. Kitabxana yerindəydi, lakin kitabxanaçı meydanda yoxdu. Ənvər müəllimin dediyinə görə, hələ bir aydan sonra gələcəkdi. Türkan sonradan öyrənəcəkdi ki, kitabxananı işlədən xanım direktorun qohumlarındadı. Və heç bu ölkədə də yaşamır. Xarici ölkələrdən birindədi. Sadəcə, adı burada gedir, maaş kartı isə Ənvər müəllimin cibindədi. Türkan kitabxananın açılmayacağını anlayıb kor-peşman sinifə qayıtdı. Uşaqlar həvəslə kitab gözləyirdi. Türkan onlara

söz verdi ki, ən qısa zamanda onlara kitab tapacaq. Uşaqların könlünü aldıqdan sonra O. Henrinin “Kibrit satan qız” hekayəsini danışdı. Onun danışığı elə şirin, ürəyə yatan idi ki, uşaqlar kitab məsələsini unudub diqqətlə sevimli müəllimlərini dinlədilər. Balaca Aysel az qaldı yatsın, lakin hekayənin necə bitəcəyi onu yatmağa qoymadı. Türkan bir ana şəfqəti ilə hekayəni danışib bitirdi. Balaca qızın donması, insanların ona yardım etməməsi körpə ürəkləri kövrəltmişdi. Onların gözlərində bir-iki damla yaş da göründü. İlk dəfəydi belə bir müəllimlə qarşılaşdılar. Bu gənc qız onlara nağil danışır, yaşaran gözlərini çantasından çıxardığı kağız dəsmal ilə silir, onları bağırina basırdı. Zəng vurulduğu zaman uşaqlar şirin bir yuxudan ayılmış kimi idi. Türkan sağollaşib getmişdi, ancaq balaca şagirdləri hələ də kitabları önündə yerlərindəcə əyləşmişdilər...

Türkan həmin gün daha üç dərs də keçdi. Yeddi, on və səkkizinci sinflərdə də oxşar mənzərələrlə qarşılaşdı. Nəhayət, saat ikinin yarısı oldu və o, dərstdən çıxıb evə qayıtdı. Məleykə xala onun ilk dərs günü münasibəti ilə xəngəl bişirmişdi. Xəngəli yeyib, üstündən də samovar çayı içdikdən sonra Türkan otağına keçib bir az dincəlmək istədi. Nə qədər yatmaq istəsə də gözüne yuxu getmədi. Bu gün beşinci sinif şagirdlərinin kitab üçün pis olması onu yaman narahat edirdi. Nəsə etmək lazımdı... Şəhər məktəblərində işləyən qrup yoldaşları, sosial şəbəkələrdə kitabla bağlı qruplarda dostları vardı. Onlara müraciət edib yardım istəməkdən başqa yol görmürdü. Uşaqlara balaca bir kitabxana düzəltmək üçün xeyli kitab lazımdı. Bu

kitabları satın almağa pulu yoxdu. Hələ ilk maaşını almağa yarım aydan çox vardı. Bura gələndə də atası cibinə pul qoymuşdu. Özünə söz verdi ki, bu, ailəsindən aldığı sonuncu pul olacaq. Bir daha atasından pul istəməyəcək... Bu düşüncələrlə nələrdə biləcəyini düşünüb qərarını verdi. Təsirli bir status yazıb kompaniya başlatdı. Kənd məktəblərində oxuyan uşaqlara kitabsevərlər öz oxuduqları kitablardan göndərəcəkdə. Ümid məktəbi və ona oxşar məktəblərin şagirdləri kitabsız qalmaqcaqdı. İndi XXI əsrdə olduğundan müəllimlərin çoxu sosial şəbəkələrdən istifadə edirdi. Türkan əmində ki, onun səsinə səs verən çox olacaq. Müəllimlər və kitabsevərlər birləşib millətin gələcəyi üçün kiçik bir çırağ yandırmaqcaqdı, yandırmaqcağa məcburdu. Bir saatdan sonra otağından çıxıb həyətdə gəzmək istədi. Mələykə xalanın həyətidə də ağaclar vardı. Tarlaya kartof əkilmişdi. Mələykə xala boş olduqca kartofdan qazır, yığır, başını qatırdı. İndi kənd işlərinin qızğın çağıydı. Demək olar ki, hər evdə qışa ciddi hazırlıq gedirdi. Bu hazırlıq da məhsul yığımı, heyvanlar üçün biçilmiş otun həyətlərə daşınması kimi işlərdə. Türkan həyətdə bir az gəzdikdən sonra kəndi tanımaq, gəzmək eşqinə düşdü. Lakin, hələ heç bir yeri yaxşı tanımırdı. Uşaqlarla arasında elə yaxın münasibət də yaranmamışdı. Onun üçün bu istəyini bir müddət təxirə salmalı oldu. Ən yaxşısı kitab oxumaqdı. “Madam Bovari”ni götürüb həyətdəki ağaclardan birinin altında əyləşdi və oxumağa başladı. Romanın axıcılığı onu ondan alıb çox uzaqlara aparır, canını acıdırdı.

Ümid iyul ayında əsgər getmişdi. Facebook`da yazdığı kədərli bir statusla sağollaşmışdı dostları ilə, sanki geri dönməyəcəkdi... Vətənpərvər oğlandı Ümid. Ailəsinin sevimlisiydi Ümid... İki bacısının doğmalığının fəvqündəki güvəniydi Ümid... Vətəni, sevdikləri üçün düşünmədən canını verə bilərdi. Ancaq Türkan onun şəhid olmasını istəmirdi, hətta, qorxurdu bundan. Onu sevmirdi, buna əmindir, lakin onun sevgisinə, mərdliyinə hörmət edirdi.

Axı, kitab oxuyarkən niyə bu düşüncələr beyninə hücum çəkdi? Niyə bu gün əli heç nəyə yatmır? Bunun adının “darıxmaq” olduğunu anladı. Ailəsi, sevimli şəhəri üçün darıxırdı... Bəlkə də, sevmədiyi Ümid üçün də darıxırdı... Onun sağ-salamat geri dönməsi üçün dua etdi ürəyində. Təki yaşasın, sağ olsun, Türkan olmasa da, başqa biri onu sevcək, xoşbəxt edəcəkdə. Ümid sevlməyə ən çox layiq olan insanlardandı. Sonra yavaş-yavaş düşüncələri başından atıb romanın içində yoxa çıxdı. İndi o, Türkan yox, Madam Bovari olmuşdu...

Günəş batana yaxın Məleykə xala onu evə çağırırdı. Yay olsa da axşamlar hava soyuyurdu. Türkan da şəhərdən gəldiyi üçün xəstələnə bilərdi. Kitabı bağlayıb evə gəldi. Məleykə xalanın bişirdiyi şorbada içdi. Bir xeyli söhbətləşdilər. Məleykə xalanın serialı başlayanda otağına keçib yazdığı statusa baxmaq üçün internetə daxil oldu. Qısa vaxt keçsə də artıq səsini səs verən olmuşdu. Xeyli adam kitab göndərmək üçün poçt ünvanı istəyirdi. Türkan ünvanı yazdı, lakin bu işin Ümid məktəbi ilə bitməsinə istəmirdi. Onun hədəfi daha böyükdü. Bütün ölkədə kənd məktəbləri ilə kitabsevərləri birləşdirmək istəyirdi. Onu da yaxşı bilirdi

ki, hələlik, bu arzusunu reallaşdırmaq imkansızdı. Kitab göndərmək istəyən dostlarıyla yazışmağa başlamışdı ki, telefonuna Ənvər müəllimdən zəng gəldi. Direktor hirsli səsle ona bu gün yazdığı statusu silməsini əmr edirdi. Türkan təmkinlə bunun səbəbini soruşduqda Ənvər müəllim başının ağrıyacağını söylədi. Kitabxananın bağlı olduğunu bilsələr, onu incidərdilər... Hər il dövlət kitabxana üçün kifayət qədər kitab verirdi. Bu dəfə hirslənən Türkan oldu. Uşaqların gələcəyi daha önəmli deyildimi? Telefonda bir qədər deyişdikdən sonra statusu silməyəcəyini qəti şəkildə bildirdi. İlk gündən bu, heç yaxşı olmamışdı. Ancaq geri addım atmaq da mümkün deyildi...

Gecəboyu əsəbləriylə ümidləri döyüşdü... Heç biri qalib gələ bilmirdi. Saat iki olardı Türkan yuxuya gedəndə. Yuxuda qərribə-qərribə şeylər görüb, tez-tez oyandı, təkrar yuxuya getdi. Sabah tezdən yerindən qalxdı, səhər çörəyini yedi və məktəbə getdi. Bu gün çətin keçəcəkdə. İkinci günündə Ənvər müəllimlə deyişməli olacaqdı. Görəsən, bu boyda müəllimlərin içində onun sözünü təsdiqləyən olacaqdımı? Buna o qədər də əmin deyildi. Olsaydı, bu günə qədər kitabxananın açılmasını tələb edərdilər.

Bu düşüncələrlə məktəbin qapısından içəri girdi. Dərslərin başlamasına hələ on beş dəqiqə vardı. Gecikməkdən, söz eşitməkdən xoşu gəlmirdi. Onun üçün istər məktəbdə, istər universitetdə dərsə vaxtından əvvəl gedirdi. İndi o ənənəni pozmaq olmazdı. İçəri keçib müəllimlər otağına gəldi. Burada riyaziyyat və coğrafiya müəllimi, bir də məktəbin ən fədakar xadiməsi Elmira xala vardı. Məktəbdə xadimələr çox

olmasına baxmayaraq, bütün ağırlıq Elmira xalanın üzərindəydi. Sabah tezdən gəlib qapıları açır, partaların üstünü təmizləyir, sinif otaqlarını uşaqların ixtiyarına verib sakitcə dərsin bitməsini gözləyirdi. Qışda onun işi daha da çətin olurdu. Odun sobalarını tezdən yandırmaq, sinifləri isitmək lazım gəlirdi. Digər işçilərin çoxu Ənvər müəllimin qohumları olduğu üçün, nəinki, iş görmürdülər, heç işə əməlli-başlı gəlmirdilər. Türkan Elmira xala ilə bir qədər səmimi söhbət etdikdən sonra gündəliyini açıb keçəcəyi dərsi gözdən keçirməyə başladı. Digər iki müəllim şirin-şirin bu ilki kartofdan danışırdı. Türkan söhbətdən belə başa düşdü ki, riyaziyyat müəlliminin məhsulu yaxşı olub... Beş dəqiqə sonra Ənvər müəllim içəri girdi və müəllimlərə heç bir yerə getməmələrini söylədi. Yarım saat bəzi məsələlər haqqında iclas keçirəcəkdi. Türkan məsələni bilsə də sakitcə əyləşib işin sonunu gözlədi. Müəllimlər hamısı gəlib əyləşdikdən sonra Ənvər müəllim sözə başladı. Öncə bir-iki xırda məsələ haqqında danışırdıqdan sonra kitabxanaya keçdi. Kitabxanaçının xəstə olduğu üçün xaricdə müalicə olunduğunu dedi, yoldaşlıqdan, dostluqdan, insanlıqdan danışdı. Məsələnin ətrafında dönürdü, ancaq birbaşa Türkana söz demirdi. Bəlkə, çəkinirdi, bəlkə də, Türkanın fikrini dəyişəcəyinə ümid edirdi. Bu zaman ona zəng gəldi. Telefonu açdı və çölə çıxdı. Zəng edən sürüsünü otaran çobanlardan biriydi. Söhbət bitmək bilmirdi. Ənvər müəllimin gəlmədiyini görə Türkan dərsə girdi. Bu gün ilk dərsi beşinci sinfə idi. Dünənki məyusluğu unutdurmaq, kitab gəlməsi ilə bağlı şad xəbəri vermək üçün tələsirdi.

Ənvər müəllimin minə yaxın qoyunu vardı. Bu var-dövləti direktor olandan sonra qazanmışdı. Qışda sürü Aran bölgəsinə gedirdi. Yay aylarında isə direktor sürüsünün arxacını kəndin ətrafına salır, kənd camaatı ilə dalaşa-dalaşa payızın ilk aylarına qədər qoyunlarını burada saxlayırdı. Kəndin otlaq sahələri o qədər də çox deyildi. Sakinlərin qoyunlarına güclə çatırdı. Ənvər müəllimin sürüsü gəldiyi zaman insanlar əməlli-başlı çətinliklə üzləşir, heyvanlarını otarmağa yer tapmırdılar. Sürüsünün yanında da on dənə yekə-yekə it. Bu itlərin qorxusundan heç kim sürüyə yaxınlaşa bilmirdi. Hətta, bir neçə il bundan öncə itlər kənd sakinlərindən birini az qalmışdı öldürsün. Cavan oğlanı qovub qayadan aşağı atmışdılar, xoşbəxtlikdən oğlana heç nə olmadı. Ənvər müəllim oğlanın ailəsinə bir quzu verib bərişiq elan etdi. Polisdən də canı qutardı. Ancaq camaatın ondan və sürüsündən canı qutarmırdı. Bir az öncə zəng vuran da onun çobanı Abdulla kişiydi. Çörək istəyirdi. Ənvər müəllimin pulu çox olsa da heç kimə bir qara qəpiklik xeyri dəyməzdi. Hətta, sürüsünü otaran çobanların da haqqını vaxtlı-vaxtında verməz, onları tez-tez bezdirib qaçırırdı. İndi qoyunun yanında Abdulla kişi təkdi. Ənvər müəllim onu yarım aydı aldadırdı ki, iki çoban da gələcək, lakin çobanlar gəlib çıxmaq bilmirdi. Yazıq kişinin çörəyini də vaxtlı-vaxtında vermirdi. Kişi də sürünü buraxıb çörək almağa gedə bilmirdi. İndi zəng vurub yalvarırdı ki, ona çörək gətirsin. Ənvər müəllim çobanın qaçaçağından qorxub ona yemək və çörək göndərdi... Telefonla danışıb geri dönəndə Türkandan başqa hər kəsin onu gözlədiyini gördü. Ürəyində

əsəbləşsə də, bunu biruzə vermədi. İclasın bitdiyini söyləyib çölə siqaret çəkməyə çıxdı.

Beşincilər Türkanı görən kimi sevinclə ayağa qalxıb onu salamladılar. Sanki bir müəllimi yox, öz doğmalarından birini görmüşdülər. Türkan uşaqlara tək-tək yaxınlaşıb başlarına sıgal çəkdi, əhvallarını soruşdu. Bir az onlarla söhbət etdikdən sonra şad xəbəri-kitablarının gələcəyi xəbərini söylədi. Uşaqların sevincini, sadəcə, o an orada olaraq bilmək mümkündür. Türkan onların gözündəki sevincə baxdıqda ürəyində “bu sevinc üçün savaşağa, mübarizə aparmağa dəyər”-deyə düşündü. Dərs bitdiyi zaman Ənvər müəllim onu kabinetinə çağırırdı. Bu xəbəri ona Elmira xala söylədi. Əvvəlcə getmək istəmədi, lakin bunun hörmətsizlik olacağını düşündü. Həm də, Ənvər müəllimin əlində onu incitmək üçün bəhanə olardı. Qapını döyüb içəri keçdi. Danlanacağını düşünürdü, lakin tam əksi oldu. Ənvər müəllim əlindəki açarı Türkana uzadıb dedi:

-Al, kitabxanaçımız gələnə qədər kitabxana ilə sən maraqlan. Ancaq, xahiş edirəm, o yazdıqlarını sil.

Türkan sakit halda yazdığını silməyəcəyini, ancaq dəyişəcəyini söylədi. Beləcə, direktorla gənc müəllimin ilk qarşılaşmaları sülhlə nəticələnmişdi. Türkan istədiyinə nail olmuş, uşaqları kitabxanalarına qovuşdurmuşdu. Ənvər müəllim də təhlükədən xilas olmuşdu... Türkan sevinə-sevinə uşaqları başına yığıb kitabxanaya getdi. Qapını açıb içəri girdikləri zaman sanki bir xəzinə tapmış kimi sevindilər. Burada xeyli kitab vardı, ancaq uzun müddət qapısı kilidli qaldığı üçün toz basmışdı. Belə qərara gəldilər ki, dərsdən sonra

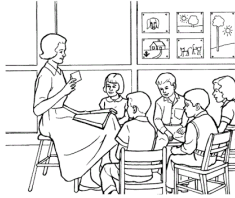
gəlib kitabxananı təmizləsinlər. Zəng içəriyə vuruldu və hər kəs özü sinif otağına getdi. Türkanın digər dərsləri də maraqlı və gözəl keçdi. İşləri düzəltdiyi üçün həm müəllimləri, həm də şagirdlər xoş ab-hava ilə günü başa vurdular.

Türkan evə gəldi, tələsik bir tikə çörək kəsin hazırlaşmağa başladı. Aradan on dəqiqə keçməmişdi ki, şagirdləri onu çağırırdı. Uşaqlar evdə əllərinə keçən təmizlik vasitəsini də götürüb gəlmişdilər. Türkan onları çox gözlətmədi, birlikdə kitabxanaya tərəf getdilər. Xoşbəxtlikdən, hava çox gözəldi. Öncə kitabları səliqə ilə çölə çıxardılar. Sonra kitab rəfləri də çölə çıxdı. Xaos yaranmasın deyə, Türkan uşaqlar arasında iş bölgüsü apardı. Bir qrup otağı, başqa qrup kitab rəflərini, Türkan müəllimin qrupu isə kitabları təmizləməyə başladı. Digər uşaqlar işlərini tez bitirdiyi üçün onlar da kitabları təmizləyənlərə yardım etdilər. Kitablara ehtiyatla təmizləndikdən sonra yarım saat rəflərin və otağın quruması gözlənilirdi. Bu vaxt ərzində də kitabları əlifba sırası ilə seçməyə başladılar. İş bitirdiyi zaman hələ günəşin batmasına xeyli vardı. Türkan uşaqlara kəndin ətrafını birlikdə gəzməyi təklif etdi. Uşaqlar sevinə-sevinə bu təkliflə razılaşırdılar.

Kəndin üç tərəfi dağlarla, bir tərəfi isə meşələrlə əhatə olunmuşdu. Yayın sonları olduğundan yavaş-yavaş payızın nəfəsi duyulurdu. Uşaqlarla birlikdə kəndi görə biləcəkləri dağlardan birinin başına çıxmışdılar. Bir-birinə bənzər balaca evlər uzaqdan təsbeh dənəsinə bənzəyirdi. Kəndin yerləşdiyi yer düz deyildi. Kəndin başı ilə ayağı arasında xeyli yüksəklik fərqi vardı. Uşaqlar üçün bu, pulsuz əyləncəydi. Qışda xizəklərini

küçənin başından qoyub, ayağına qədər sürüşürdülər. Böyüklərin xoşuna gəlməsə də, bu, uşaqların qarlı qış aylarında tək əyləncəsiydi və heç kim onları əyləncələrindən əl çəkməyə məcbur edə bilməzdi...

Günəş yavaş- yavaş qüruba yaxınlaşdığı üçün Türkan kəndə qayıtmalı oldu. Gülə-gülə dağdan aşağıya; kəndə düşdülər... Kənd sakinləri cavan qıza qəribə-qəribə baxırdı. Bu, onların ilk dəfə gördüyü bir mənərə idi.

3

∞

Günlər yavaş- yavaş keçdikcə Türkan Ümid kəndinə alışdı. Kitabsevərlərin göndərdiyi kitablar da bir həftədən sonra gəlib çıxdı. Yüzə yaxın kitab gəlmişdi. Türkan onları şagirdlər arasında paylaşırdı. Uşaqlar sevinc və həvəslə yeni kitablarını oxumağa başladılar. İlk dəfə onlara kimsə kitab hədiyyə edirdi...

Sentyabrın sonlarına doğru maraqlı bir hadisə oldu. Məktəbin musiqi müəllimi olan Şəhla xanım Türkana öz oğlu üçün elçi düşdü. Bu günlər ərzində Türkan iş yoldaşlarının heç birindən bədxahlıq görməmişdi. Bu insanlar sadə kənd sakinləriydi.

Dünyanı xilas etmək, nələrisə dəyişmək kimi bir düşüncələri olmasa da, kiməsə pislik də etmirdilər. Üç-dörd gün öncə Şəhla müəllim Türkanı evinə qonaq çağırdı. Getməmək olmazdı. Kimsə səni adam yerinə qoyub evinə dəvət edirsə, bu dəvətə “yox” demək ədəbsizlik olar. Türkan da təşşəkkürünü bildirib, dərstdən çıxandan sonra Şəhla ilə birlikdə onlara yola düşdü. Əlli yaşı olardı Şəhla müəllimin. İki uşağı, normal ailəsi vardı. Qızını qonşu kəndə köçürdükdən sonra oğlunu evləndirmək fikrinə düşmüşdü. Türkanı da bu məqsədlə evinə dəvət etdi ki, oğlan ilə bir-birilərini görsünlər, həyatın işini bilmək olmaz, bəlkə bir-birindən xoşları gəldi. Oğlu da normal cavan oğlandı. İndiyə qədər bir pis işini, hərəkətini görənlər olmamışdı. Elə lap uşaqlıqdan oxumaq fikri yoxdu, oxumadı da... Bir “Jiquli” alıb taksi kimi fəaliyyət göstərirdi. İnsanları kənddən rayon mərkəzinə, digər rayon və şəhərlərə aparırdı. Pis də qazanmırdı. Onun qazancı anası Şəhla müəllimin qazancından dəfələrlə çox olurdu.

Ailə Türkanı çox gözəl qarşıladı. Yeyib içdikən sonra Şəhla müəllimin oğlu Türkanı evə qədər ötürdü. Yolda ona heç bir söz demədi, sadəcə, normal iki insan kimi söhbət etdilər. Və sonra yaşlı müəllimlərdən biri bu işi açıb Türkana dedi və onun fikrini soruşdu. Türkan üzr istəyərək bunun mümkün olmayacağını bildirdi. Şəhla xanım da, ailəsi də çox gözəl insanlardı, ancaq ailə qurmaq üçün sevgi kimi, vurulmaq kimi başqa şeylərə də ehtiyac vardı. İnsan gözlərinə baxanda həyəcanlanmadığı biri ilə necə evlənə bilərdi?! Evliliyi müqəddəs edən sevgi deyildimi?!

Sentyabrın sonu Türkan ilk maaşını aldı və evlərinə getmək qərarına gəldi. On beş günlük həsrətdən sonra ata-anasını görmək, doğma şəhərində gəzmək istəyirdi. Səhər tezdən kənddən rayon mərkəzinə gedən mikroavtobusa əyləşdi və saat yarımından sonra, nəhayət ki, avtovağzaldan evlərinə doğru gedən avtobuslardan birinə mindi. On beş gündə, həqiqətən, çox yorulmuşdu. Bu günə qədər həmişə ailəsinin yanında olan, atası tərəfindən qorunan qız birdən-birə “qurdların ovlağı”na düşmüşdü və burada təkbaşına mübarizə aparmağa məcburdu. Ənvər müəllim kimi bir insana bu məktəbi necə etibar ediblər axı?! İllərdir direktor olan Ənvər bu məktəbi artıq atasının mülkü hesab edirdi. Kimsə bura müdir olmaq istəsəydi Ənvər müəllim Bəşər Əsad kimi son ana qədər mübarizə aparacaqdı...

Türkanı pis edən başqa məsələ isə, Şəhla xanımın oğluna “yox” deməsiydi. O, insanlara “yox” deməyi özünə eyib hesab edirdi, lakin bu dəfə məsələ çox ciddi idi və “yox” deməkdən başqa bir yol görünmürdü. Bunu bilirdi, amma, yenə də pis olurdu... Kaş, bu məsələ heç olmayaydı... Axı, hər gün Şəhla müəllimlə üz-üzə gəlirdi. Ancaq, olan olmuşdu.

Düşüncələrdən, düşünməkdən yorulmuşdu. Dörd-beş saatlıq yol vardı. Qulaqcıqlarını taxıb, sevdiyi mahnılardan birini açdı və xəyallara daldı. Aradan on dəqiqə keçmişdi. Türkan artıq yuxudaydı... Dəniz kənarında gəzdirdiyi yerdə dənizə daş atan bir oğlan görünür. Hava dumanlı və yağışlıdır. Həmin oğlana doğru yaxınlaşır, yaxınlaşır... O, yaxınlaşdıqca, oğlan sanki oradan uzaqlaşır. Türkan qışqırmaq istəyir, lakin alınmır. Səsi çıxmır... Ürəyinin döyüntüsü getdikcə artır.

Bütün gücünü toplayıb oğlana yaxınlaşmağa çalışır və bu dəfə alınır. Sakitcə onun yanına gəlir... Gələ bilir... Əlini onun çiyinə qoyub kim olduğunu bilmək istəyir. Oğlan bir neçə saniyə sonra geri çevrilib Türkanə baxır. Oğlan gülümsəyir... Bu zaman Türkan onu tanıyır. Bəli, bu, Ümid dir. Ümid başdan-ayağa ağ geyinib və ona baxır, gülümsəyir. Türkan nə sə demək istəyir, ancaq yenə bacarmır. Birdən uzaqdan güllə səsi eşidilir. Orada olan qağayılar bu səsdən hürküb uçur... Ümid hələ də gülümsəyir, lakin bu dəfə onun təbəssümündə bir kədər var. Birdən Türkanın gözləri onun sinəsinə sataşır... Ağ köynəkdən qan sızır... Deməli, bayaq vurulan Ümidmiş. Türkan bu dəfə bütün gücünü toplayıb qışqırır və yuxudan ayılır...

Yuxudan ayıldığı zaman qan-tər içində idi. Ürəyi həyəcanla döyünür, sifəti od tutub yanırdı. Tez çantasından su çıxarıb bir-iki udum içdi, bir az ovcuna alıb alnına, gözlərinə vurdu. Yavaş-yavaş özünə gəlirdi. Yarım saat sonra avtobus doğma şəhərinin avtovağzalına çatdı. Türkan bayaqkı yuxunu unudaraq avtobusdan düşdü və yaxınlıqdakı dayanacağa doğru addımlamağa başladı. Sentyabrın sonu hələ bu şəhərdə isti yay deməkdi. Kənddə payızın nəfəsi duyulurdu; qışa hazırlıq görə n zəhmətkeş insanların əllərindəki qabarda, alınlarındakı qırışda gəlirdi payız. On dəqiqə sonra marşuruta mindi. Yarım saat sonra işə evdə sevdiklərinin yanındaydı. Anasını doyunca qucaqlayıb öpdü, atasının sinəsinə sıxılıb özünü güvəndə hiss etdi... Sanki Ümid kənddəki o cəsür müəllimin yerinə körpə bir uşaq gəlmişdi...

Anasının qucağında yatmışdı. Sabah da elə onun qollarında oyandı. Dünyanın ən möhtəşəm mənzərəsiydi anasının qollarında oyanmaq. Amma anası bu dəfə ondan erkən oyanmış, çoxdan mətbəxdə işə başlamışdı... Türkan anasının yastığını burnuna sıxıb iylədi və gülümsəyərək əsnədi. Adəti idi; oyanan kimi telefonu açıb xəbərlərə baxırdı. Yenə eyni şeyi etdi. Telefonunu götürdü və facebook`u açdı. Anidən qışqıraraq telefonu əlindən yerə saldı. Atası qonşu otaqdan qaça-qaça gəldi. O, içəri girəndə Türkan hıçqıra-hıçqıra ağlayırdı. Həyəcanlanan ata onu qucağına alıb salona gətirdi, divana uzandırdı və həyat yoldaşını çağırdı... Anası otağa girib qızını elə gördükdə ağlamağa başladı. Ata mətbəxdən su gətirib Türkana içirməyə çalışdı. Güc-bəla ilə suyu qızına içirə bildi. Türkanın göz yaşları dinmək bilmirdi. Anası başını qucaqlayıb saçlarından öpür, balasını nazlaya-nazlaya göz yaşlarını silirdi. Yarım saat sonra Türkan özünə gələ bildi və sadəcə:
-Ümid şəhid olub...- dedi.

Yenidən ağlamağa başladı. Bu dəfə sakit yox, bərkdən ağlayırdı. Rasim kişi televizoru açıb xəbərlərin efirdə olduğu kanal axtarmağa başladı. Nəhayət, tapdı... Aparıcı qız dərin hüznə deyirdi: "Dünən gecə düşmənin cəbhənin müxtəlif istiqamətlərində atəşkəsi pozmuş, sənərlərimizə daxil olmağa cəhd etmişdir. Gecə boyu gedən döyüşlərdə ordumuz düşməyə ağır zərbələr endirmişdir. Verilən məlumata görə, düşmənin beş hərbi qulluqçusu öldürülmüş, xeyli əsgəri də yaralanmışdır. Ordumuzun əsgəri, iyul ayında həqiqi hərbi xidmətə çağırılmış Zeynalov Ümid Kürşad oğlu qəhrəmancasına

döyüşərək şəhid olmuşdur. Şəhidimiz bu gün doğulduğu rayonda dəfn olunacaq. Allah rəhmət eləsin!”

Hər şey aydındı... Türkanın qrup yoldaşlarının çoxunu ailəsi tanıyırdı. Ümidi də tanıyırdılar. Bu xəbər ailəni ciddi şəkildə sarsıtdı. Qızları ilə yaşd olan bir cavan oğlan bu gecə öldürülmüşdü. Ümidin yaşadığı rayonla şəhər arasında, sadəcə, bir saatlıq yol vardı. Rasim kişi belə qərara gəldi ki, hazırlaşınlar və şəhidin dəfn mərasimində iştirak etmək üçün yola düşsünlər. Atasının bu təklifi Türkanı bir az sakitləşdirdi. Ümid daha yoxdu... Onu sonuncu dəfə vətən bayrağına bükülü tabutda görəcəkdı. Tez ayağa qalxıb hazırlaşdı. Başdan-ayağa qara geyinmişdi... Onu sevən bir oğlandı Ümid, indi isə o, vətənin oğlu olmuşdu. Ümid şəhiddi... Tanrı onu ən yüksək mərtəbə ilə şərəfləndirmişdi. Türkan ürəyində onu sevdiyini söyləyirdi: “Səni sevirəm, səni çox sevirəm, şəhidim. Səni vətən torpağı kimi, bayraq kimi, səni millətim qədər sevirəm, şəhidim.”

Ailə Rasim kişinin məşinində dəfn mərasiminə yola düşdü. Türkan tez çatmalarını istəmirdi. Ümidi torpağın altında görməyi düşünmək əzabverici bir hissdi. Görəsən, onun ən böyük arzusu nəydi? Türkana olan sevgisi Ümidin bütün cəsərətini yox edirdi. Ona görə də heç vaxt ikisi qarşılıqlı, səmimi bir söhbət etməmişdilər. Ümid Türkan üçün bir sirr olaraq qalmışdı bu dünyada... Bir az sonra məşin dayanacaq, onlar məşindən düşüb qələbəliyə qarışacaq, insan selinin içində əriyəcəkdilər... Bəlkə də, Ümidin anasından sonra ən çox canı yanacaq insan Türkan olacaqdı, lakin bunu heç kim görməyəcəkdı...

Saat on birdə maşın mənzil başına çatdı. Həyəət insanla dolmuşdu. Şəhidi son mənzilə yola salmaq üçün yaxından-uzaqdan yüzlərlə insan gəlmişdi. Türkan və anası içəri-qadınların yanına keçmək istədilər, lakin bir az sonra hər kəsin çöldə olduğunu gördülər. Şəhidin mübarək bədəni hələ gəlib çıxmamışdı. Dəhşətli bir mənzərə vardı. Həyətdə böyük yas mağarı qurulmuşdu... Ümidin anası ən gözəl paltarını geyinib oğlunu gözləyirdi. Yas yerlərində, adətən, ev qara lentlərlə boy göstərirdi. Ancaq Ümidi gözləyən ev qırmızı lentlərlə bəzənmişdi. Sanki, ana oğlunun yasına deyil, toyuna hazırlaşdı... Türkan hazır gözləyən musiqiçiləri görəndə daha dayana bilmədi və bərkdən ağlamağa başladı. Həyətdə bir hərəkət başladı. Deyəsən, şəhid yaxınlaşırdı. Bütün qadınlar üz-gözünü cıra-cıra ağlayır, kişilər siqaret çəkə-çəkə o tərəf-bu tərəfə gedirdi... Sadəcə, bir qadın ağlamırdı... Sadəcə, bir kişi siqaret çəkmirdi...

Elə bu dəqiqələrdə həyəətə bir qrup gənc daxil oldu. Onlardan birinin əynində hərbi forma vardı, leytenantdı... Digər gənclər də onunla yanaşı addımladılar. Ümidin atasının yanına çatanda leytenant ona hərbi salam verib qarşısında dayandı. Yaşlı adam gənci gördükdə bir an gözlərinə inana bilmədi. Bayaqdan qaya kimi sərt dayanmışdı... Ancaq daha dayana bilmədi. Oğlanı qucaqlayıb ağlamağa başladı. Özü də necə ağlamaq... Bir az sonra oradakılara məlum oldu ki, gələn Urunqudu. Urunqu Ümidin ata bir qardaşıydı. O, anadan olandan bir qədər sonra atası ilə anası ayrılmış və anası onu atasına düşmən kimi böyütmüşdü. Hamı onun varlığından xəbərdar olsa da,

kimsə boy-buxununu görməmişdi. Urunqu böyüdükdən sonra atası ilə əlaqəni bərpa etməyə çalışsa da, aradan keçən uzun illər bu iki insanı bir anda doğmalaşdırma bilməmişdi. İndi qardaşının ölüm xəbərini duyduqda gəlmişdi və ilk dəfə atasını bir oğul sevgisi ilə qucaqlayırdı. Ata bir oğlunu itirdiyi gün başqa bir oğlunu qazanmışdı. Bax, bu səbəbdən ağlayırdı. Urunqu Ümidə çox oxşayırdı... Həm də həddindən artıq çox. Tək fərq onda idi ki, Urunqunun boyu Ümiddən bir az uzundu. Ümidlə aralarında beş yaş olardı... Urunqu atası ilə görüşdükdən sonra sinəsindən çıxardığı bayrağı mağarın qabağından asdı. Türkan bayrağı görəndə bir az özünə gəldi. Nazlı bir sevgili kimi dalğalanan bayraq Ümiddən və bu vətən uğrunda can verən minlərcə şəhiddən geridə qalanlara, yaşayanlara əmanətdi. Urunqu bayrağı asdı, bayraq dalğalandı... Urunqu bayrağı asdı, həyətdə olan matəm havası döyüş əhvalı ilə dəyişdi. İndi insanlar bir tabut yox, şəhid gözlədiklərini anladılar. Şəhidi şanına layiq qarşılamaq lazımdı. Daha sonra Urunqu Ümidin anasına yaxınlaşdı: "Ana!" -deyərək onun boynunu qucaqlayıb gözlərindən öpdü. Yaşlı qadın oğlunun qoxusunu bu ucaboylu oğlanda duydu... Ana-oğul qucaqlaşib doyunca ağladılar...

Daha vaxt yetişmişdi. Ümid ata ocağına yaxınlaşırdı. İnsanlar həyətin iki tərəfinə çəkilib ona yol açdılar. Darvazanın ağzında, sadəcə, üç nəfər dayanmışdı... Ana, ata və Urunqu. Uzaqdan maşın karvanı göründü. Yaşlı kişi ayaqda güclə dayanmışdı. Maşınlar getdikcə yaxınlaşırdı. Bir neçə dəqiqə keçdi və Ümid evinə çatdı. Hərbçilər maşınlardan düşüb

bayrağa bükülmüş tabutu hörmətlə təcili yardım maşınından endirdilər. İndi ana oğlunu o tabutun içində yox, bayraqda, tabutu götürən əsgərlərdə görürdü. Ananın istəyinə görə, tabut gələndə vağzalı çalınmalıydı, lakin Urunqu buna mane oldu. Əsgərlər nizamla addımladıqca dövlət himni çalınmağa başladı. Şəhid adına layiq qarşılanırdı. Türkan indi ağlamırdı... Qürurla bu mənzərəni seyr edirdi. İndi o, özünü daha cəsur hiss edir, Ümid kəndinə dönüb daha əzmlə savaşaacağına dair özünə söz verirdi. Halallıq alındıqdan sonra şəhidi son mənzilə yola salmaq üçün rayonun Şəhidlər xiyabanına getdilər. Burada vida mərasimi keçirildi, şəhid dəfn edildi, tabuta bükülən bayraq ataya verildi. Ata bayrağı öpüb alnına qoydu, sonra onu Urunquya verdi. Urunqu bu əmanəti son nəfəsinə qədər şərəflə saxlayacaqdı...

Türkanın ailəsi dəfn mərasimindən sonra Şəhidlər xiyabanından ayrılıb evlərinə qayıtmaq istəyirdi ki, on beş-on altı yaşlı bir oğlan onlara yaxınlaşıb gözləmələrini söylədi. On dəqiqə sonra Urunqu onlara yaxınlaşıb, gözlətdiyi üçün üzr istədi. Sonra da üzünü Türkana tutub soruşdu:

-Türkan müəllim sizsiniz?

-Bəli, mənəm.

-Bağışlayın, sizinlə bir neçə dəqiqə tək söhbət etmək olarmı?

-Təbii, buyurun...

Türkan maşından düşüb Urunqu ilə bir qədər kənarda söhbət etməyə başladı. Söhbət o qədər də uzun çəkməmişdi. Ümid şəhid olarkən cibindən Türkana yazılmış bir məktub tapılmışdı. Urunqu hörmətlə

əmanəti sahibinə verdi. Məktub bir zərfə qoyulmuşdu. Zərfin üstündə isə bükülü bir bayraq vardı. Türkan əlləri titrəyə-titrəyə məktubu aldı. Onu açıb oxumağa cəsarət etmirdi. Bütün yol boyunca da cəsarətini toplaya bilmədi... Ürəyində onu anladıkları, heç nə soruşmadıqları üçün valideynlərinə təşəkkür edirdi.

Nəhayət, evlərinə çatdılar. Türkan özünə gəlmək üçün bir duş aldı. Sonra otağına keçib məktubu oxumağa çalışdı. Əlləri əsirdi, hələ də cəsarət edib zərfi açma bilmirdi. Ancaq belə olmazdı, oxumalıydı şəhidin son sözlərini... Bütün cəsarətini toplayıb zərfi açdı və oxumağa başladı...

“Əziz Türkan, bu məktubu sənə qaranlıq bir səngərdə, ay işığında yazıram. Əgər oxuyursansa, deməli, mən daha nə səni, nə də günəşi bir daha görə bilməyəcəyəm... Neçə gecədir qərribə yuxular görürəm. Dəniz kənarında ağ paltarda dayanmışam. Uzaqdan sən gəlibsən... Tam mənə yaxınlaşmaq istəyəndə güllə açılır, ağ köynəyim qanımla rənglənir... Sonra ayılıram. Ayılmaq yerinə əbədi yatmaq da var, əzizim. Sənə deyə bilmədiklərimi demək istəyirəm. Ürəyimdə qalmasın bu sözlər, ürəyimlə birgə çürüməsin. İlk gün vuruldum sənə, ilk dərs günü. Hələ yaxşı tanımırdıq onda bir-birimizi. Üzünü gördüm, gözlərini, dodağındakı xalı... Sonra ürəyimin yaddaşına yazdım səni... Həmin gün evə qayıdanda gözlərim unutmuşdu səni, onların tək xatırladığı dodağının üstündə olan xaldı, lakin ürəyim... Ürəyim ruhunun bütün zərrələrini xatırlayırdı. O gecə sabaha qədər yata bilmədim. Gözlərimi yuman kimi qərribə bir xəyal gəlib qarşımda dayanırdı... Üzünü görə bilmirdim, lakin ürəyini, ruhunu görür və həyəcanla

yuxudan ayılırdım. Dörd il sevdim gizli- gizli. Sənə sevdiyimi deyə bilmək bir yana, heç səninlə doyunca danışa da bilmədim. Gəzmək, dərdləşmək istərdim səninlə... Qağayıları birlikdə izləmək, dənizi, göy üzünü səninlə sevmək istərdim. Səninlə oxumaq bütün şeirləri, hekayələri... Səninlə bitirmək bütün çaylarımı... Ancaq olmadı. Məni sevmədin, canın sağ olsun. Ancaq unutmaməni, həmişə, hər zaman ürəyinin bir küncündə saxla son nəfəsinə qədər. Unudulmaq ölməkdi, qoy sənin ürəyində yaşayım, yaşlanım... Səninlə birlikdə ölüm. Onsuz da sənin olmadığı bir dünyada xatırlanmaq istəmərəm. Məktublar qısa olur, daha doğrusu, qısa olmalıdır. Məktubu yazıb cibimdə saxlayacağam. Əgər şəhid olsam, sənə çatdıracaqlar... O zaman gəlib məni son mənzilə yola salarsan. Tabutum üstündə olan bayrağa yaxşı-yaxşı bax, Türkan... İnan ki, bir an peşman olmayacağam onun uğrunda ölməkdən. Sənə əmanətimdi o bayraq. Şagirdlər yetişdir-ürəyində vətən sevgisi olan, vətəninə heç vaxt xəyanət etməyən şagirdlər. İndi sağollaşmalıyıq... Görüşənə qədər.”

Ümid... 27.09.2018. (dan yeri ağarırkən...)

Məktub bitmişdi, Türkan da tükəndiyini hiss edirdi... Göz yaşları isladıb yox etməsin deyə məktubu zərfin içinə qoydu... Daha ağlamaq, yas tutmaq vaxtı deyildi. Bir Ümidi itirmişdi, ikincini itirməməliydi. Özünü toparlayıb kitabsevər dostlarının söz verdiyi kitablarla maraqlanmağa başladı. Axşam avtobusu ilə geriye-Ümid kəndinə dönəcəkdə. Bir neçə saat vaxt ayırdı bütün bu işlərə. Qalan vaxtını isə əşyalarını

yığmağa sərif etdi. Axşam saat doqquzda avtovağzaldaydı. Yarım saat sonra maşın yola düşdü...

Yarım ayda xeyli şey baş vermişdi. Və olanlar Ənvər müəllimin heç xoşuna gəlmirdi. Türkanın onun başını əməllicə ağrıdacağını yaxşı bilirdi. Kitabxana məsələsində Türkanla razılaşa da yenə ona güvənmədi və qohumunu işdən çıxarmalı oldu. Kiçik bir yoxlanışla işlər korlana bilərdi. Kənddə başqa bu işi görəcək adam olmadığı üçün kitabxana ştatı hələlik boş qaldı. Türkan pulsuz olaraq həm də kitabxanaçı işləməliydi... Ancaq bu işi belə qoymaq olmazdı. Nəsə bir şey fikirləşmək, Türkanı qovmaq lazımdı bu məktəbdən... Ənvər müəllim düşünməkdən birtəhər olurdu. Bu zaman rayonun təhsil şöbəsində işləyən cavan oğlanlardan biri Ənvər müəllimi ümidləndirdi. Bir gün iclasdan çıxarkən Ənvər müəllimin qolundan tutub bir kənara çəkdi və məsələni açdı. Ümid məktəbində işləyən Türkan müəllim onun çox xoşuna gəlmişdi və Ənvər müəllimdən bu məsələni düz-qoş etməyi xahiş etdi. Necə deyərlər, “kor istəmişdi bir göz, Allah verdi iki göz”... Əgər bu cavan oğlan Türkanla evlənsə, qız daha Ümid məktəbində işləməyəcəkdi. Çox güman ki, əri elə rayon məktəbinə düzəldəcəkdi Türkanı... Beləliklə, Ənvər müəllim pis olmadan Türkandan canını qutaracaq, bu işi düzəltdiyi üçün də təhsil şöbəsində onun sözünə baxacaq bir dostu olacaqdı. Belə qərara gəldilər ki, dərslər günlərinin birində Cavid müəllim Ümid məktəbinə yoxlama adı ilə gəlsin, Türkanın dərslərində əyləşsin... Türkan onu gördükdən sonra isə Ənvər müəllim bu məsələni Türkana açaşın...

Saat dörd olardı avtobus avtovağzala çatanda. Çatdı, dayandı... Lakin düşmək istəməyənlər sabaha qədər gözləyə bilərdilər. Türkan sabaha qədər avtobusun içində yatdı. Səhər açılan kimi də düşdü və Ümid kəndinə gedən yolda dayandı. Kəndin cavanlarından bir neçəsi rayondakı zavodda işləyirdi. Gecə növbəsindən çıxanlar tezdən gəlib buradan keçirdi. Türkan əvvəldən bunu bildiyi üçün bu yolda gözləyirdi. Məleykə xala da əvvəlcədən Türkanı həmin uşaqlara tapşırmışdı. On dəqiqə sonra Türkan artıq “Niva” markalı avtomobildə kəndə gətirdi. Axşamdan yağış yağdığı üçün yollar pis günə düşmüşdü. Atasının maşını kimi balaca maşınlar belə havada gedib kəndə çata bilməzdi. Onun üçün də kənd sakinlərinin çoxunun “Niva”sı vardı. “Niva” palçıqlı, kəsəkli yolları canavar kimi keçib gətirdi...

İlk dərsə çata bilməyəcəyi üçün Türkan əvvəldən izn almışdı. Lakin ikinci dərs başlamamış artıq məktəbdəydi. Şəhərdən gətirdiyi kitabların bir hissəsini kitabxanaya, qalanını isə uşaqlara verdi. Uşaqların sevinci onun ürəyini bir az sakitləşdirdi. İndi bu məktəb ona Ümid qədər doğma gəlirdi. Ümidi sevməmişdi, daha doğrusu, sevə bilməmişdi. Lakin məktəbi, şagirdləri çox sevirdi, Ümidin şəhid olmasından sonra bu sevgi daha da çoxaldı. Üçüncü dərstdə özü ilə komputerini də gətirmişdi. Beşinci siniflərinə “Troya” müharibəsi haqqında youtube`dən tapdığı videolardan göstərirdi. Uşaqlardan biri:

-Müəllim, dərstdə kinoyamı baxacaşıq?-deyə təəccüblə soruşdu.

Türkan buna xeyli güldü. Ancaq şagirdlərinə “Axilles dabanı” , “Troya atı”, “Nifaq alması” kimi anlayışları görüntülü izah etdi. Bu, uşaqların çox xoşuna gəlmişdi. Bu zaman qapı açıldı və Ənvər müəllim acıqlı-acıqlı içəri girdi. Türkanı dərslər keçmək yerinə məktəbdə kinoya baxmaqla günahlandırır... Türkan bayaqkı uşağın düşüncəsi ilə Ənvər müəllimin düşüncəsinin eyni olduğunu anladı və sakit şəkildə direktoru sinifdən qovdu. Bu, məktəbdə görünməmiş bir haldı. Lakin Türkan anladı ki, Ənvər müəllim burada direktor olduqca, Ümid məktəbində təhsildən söz gedə bilməz... Özünü toplayıb dərslərini keçdi. Dərs günün sonuna qədər bütün məktəb Türkanın qəhrəmanlığından danışırdı.

4

∞

Oktyabrın ilk həftəsinin dörd günü sakit keçdi. Türkan bir yandan yasını tutur, digər yandan isə şagirdlərinə nəsə öyrətməyə çalışırdı. Beşinci gün ilk saatlar adi qaydada keçdi, üçüncü saat isə uşaqlar arasında dava oldu. Səkkizinci sinfin oğlanları ilə onuncu siniflər dalaşdı. Bütün hadisə Türkanın gözləri önündə baş vermişdi. Günahkar səkkizlərdi. Onun üçün də onların haqsız olduğunu söylədi. Onun bu sözləri səkkizincilərin sinif rəhbəri Arzu müəllimin xoşuna gəlmədi, çünki öz qızı da bu sinifdə oxuyurdu. Türkan

dərsdən qayıdan zaman Arzunun müəllimlər otağında ağlına gələnə danışdığını gördü. Öncə məsələni anlamadı, lakin bir qədər sonra başa düşdü ki, söhbət ondan, daha doğrusu, onun hərəkətindən gedir... Arzu danışdı, ancaq sözünü birbaşa Türkanə demirdi, ortaliğa danışdı. Türkan buna dözməyib sözü birbaşa özünə deməsini istədi. Bir qədər deyişdilər... Ənvər müəllim olanları kənardan ləzzətlə izləyirdi. Arzu müəllim tam onun istədiyi kimi biriydi. Riyaziyyat müəllimi idi, amma öz ixtisasını, demək olar ki, bilmirdi. Savadsız olduğundan Ənvərin bütün dediklərini sözsüz yerinə yetirirdi. Uzun sözün qıssası, şəxsiyyəti, mənlili olmayan bir qadındı. Türkan onun sözlərinə ciddi fikir vermədi. Cavabını verdikdən sonra öz işi ilə məşğul olmağa başladı. Şagirdlərin Türkan müəllimə olan sevgisi, hörməti Ənvər və onun kimilərini dəli edirdi. Əslində, onlar Türkanın cəsarətini qısqanırdı. Yaxşı bilirdilər ki, heç vaxt onun kimi cəsarətli olmayacaq, onun gördüyü işlərin onda birini edə bilməyəcəklər.

Həftə sonu Arzu müəllim kənddə Türkan haqqında söz-söhbət yaymağa başladı. Guya, onu oğlanla görüblər. Bəzi gecələrdə arxasınca maşın gəlir, bir-iki saat vaxt keçirdikdən sonra çıxıb gedirdi. Mələykə xalanın evi kəndin düz mərkəzində yerləşirdi. Özü də evin dörd bir yanında qonşular vardı. Əgər elə bir şey olsaydı mütləq görərdilər. Bu səbəbdən də Arzu müəllimin iftirasına heç kim fikir vermədi. Həm də, bu yarım aydan artıq vaxtda Türkan özünü sevdirməyi bacarmışdı. Cəsarəti, əxlaqı, ən çox da Ənvər müəllimə qarşı olan savaşı ilə... Türkan kənd uşaqlarının ümidi

olmuşdu. Hər evdən məktəbə uşaq gəlirdi və bu uşaqlar evdə onun elədiklərini danışırdı. Kitabxananı açdırması, şəhərdən kitab gətirməsi; bütün bunlar az şeylər deyildi.

Oktyabrın ikinci həftəsiydi. Payız, demək olar ki, bütün varlığı, gücü ilə gəlmişdi Ümid kəndinə. Hərdən yağış yağır, havalar soyuqlaşır, hərdən də gün çıxıb havanı isidirdi. Kənd camaatı qış üçün hazırlıq görməyə davam edirdi. İki həftə sonra havalar əməllicə soyuyacaqdı. Onun üçün də Məleykə xala öz “Villis”i ilə odun gətirənlərə beş maşın odun sifariş vermişdi. Bir “Villis” odun bu il kənddə yetmiş manata satılırdı. Türkanla Məleykə xala bir evdə yaşadığı üçün gərək odunun pulunu da birlikdə verəydilər. Çünki, Ənvərin gənc müəllimi yanacaqla təmin edəcəyinə verdiyi söz iki at yükü odunla yekunlaşmışdı. Qızın payına 175 manat pul düşürdü. Və o, pulu ürəklə Məleykə xalaya verdi.

Türkan günortaya qədər məktəbdə olur, günün ikinci yarısını isə Məleykə xalaya yardım etmək, kitab oxumaq, hərdən də şagirdləri ilə gəzintiyə çıxmaqla keçirirdi. Floberin “Madam Bovari”sini bitirdikdən sonra Edqar Allan Ponun seçilmiş əsərlərini oxuyurdu. Emma Bovari obrazı ilə Flober ona xeyli şeyi öyrətmişdi. Əxlaqsız bir həyatın necə bitəcəyini bilirdi artıq. Türkan idealist bir qızdı. Yaxşı anlayırdı ki, həyat çox qıسادı. Onu şərəfsizliklə yaşamaq, başa vurmaq olmaz. Ölüm bizə şah damarımızdan da yaxındı. Ona görə də heç nədən qorxub çəkinmədən gördüyü haqsızlıqlarla savaşıaraq yaşamaq lazımdı. İnsan yaşadığı kimi ölür, öldükdən sonra da yaddaşlarda o cür qalır. Urunqunun verdiyi bayrağı otağına asmışdı, hər baxanda Ümidi

xatırlasın, ümiddən düşməsin deyə... “Bayraq mənliyim, bayraq kimliyim, bayraq sevgim...” Hərdən gizli-gizli Ümidin facebook`da bir zamanlar yazdığı statusları oxuyurdu. İki il öncə dekabrın doqquzunda qarlı bir gündə belə bir status yazıbmiş: “Sevgin isti bir çay kimi isidir qəlbimi bu soyuq dekabr sabahında”... Bir an Türkan üşüdüyünü hiss etdi...

Ertəsi günü dərsə gedəndə məktəbdə bir təlaş gördü. Hamı ora-bura qaçır, hərə özünün əskik olan sənədlərini qaydaya salmağa çalışırdı. Bir qədər sonra Türkan məsələnin nə yerdə olduğunu öyrəndi. Sən demə, rayondan yoxlama gələcəkdi. Türkan özü də sənədlərinə, jurnallarına bəzə gəzdirib, dərsə girdi. Dördüncü saatda iki cavan oğlan maşını Ümid kənd tam orta məktəbinin həyətinə saxladı və məktəbə girdi. Ənvər müəllim onları böyük canfəşanlıqla qarşılayıb öz kabinetinə apardı. Yarım saat orada söhbət etdilər. Cavanlardan biri Türkandan xoşu gələn oğlan idi.

Bu dərs Türkan doqquzuncu sinifdəydi. Qapı döyüldü və orta boylu, gözəl geyinmiş, ətirələnmiş cavan oğlan içəri girdi. Öncə sinif, uşaqlar haqqında məlumat alıb, jurnalı vərəqləməyə başladı. Jurnalı vərəqləyərkən Türkan onun həyəcanlı olduğunu əlinin titrəməsindən anladı. Bir də tez-tez başını qaldırmadan gözücür Türkana baxırdı. Bir neçə dəqiqə bu cür davam etdi. Oğlanın həyəcanlı anlarını bitirmək fikri yoxuydu. Nəhayət, Türkan dilləndi:

-İşiniz bitdisə, dərsimə davam etmək istəyirəm. Bu uşaqların mart ayında imtahanı olacaq.

Türkanın bu cəsarətli sözlərindən oğlan özünü itirdi. Ayağa qalxıb uşaqlara sual verdi:

-“Poçt qutusu” əsərini kim yazıb?

Uşaqlardan biri ayağa qalxıb:

-Mirzə Fətəli Axundzadə!- cavabını verdi.

Gənc nümayəndə özünü necə itirmişdisə:

-Bəli, doğru deyirsən.-dedi.

Türkan bərkdən güldü. Qızın nəyə, nə üçün güldüyünü anlamadığından oğlan cəld sinifdən çıxdı... Hətta, çıxarkən jurnalı yoxladığı qələmi masanın üzərində unutdu. Türkan araxadan:

-Müəllim, qələminiz burda qaldı!- deyə onu səslədi.

Cavan oğlanın sifəti allanmışdı. Qələmi Türkandan alanda daha onun üzünə baxmağa cəsarəti olmadı. Bu uğursuz tanışlıqdan sonra Türkana nəse xəbər göndərmək lazımsız hərəkət olardı. Qızın yanında təmiz biabır oldu. Onun üçün də Ənvər müəllimə:

-Yaxından görəndə xoşuma gəlmədi. Ona heç nə deməyin.- dedi və yoldaşı ilə gəldikləri maşına minib oradan uzaqlaşdılar.

Ənvər müəllimin bu arzusu da ürəyində qalmışdı. Hadisədən yarım saat keçməmişdi ki, kimya müəlliminin balaca oğlu qaça-qaça gəlib atasına dedi ki, babam yıxılıb. Vüqar müəllim ürəyini tutub evə tərəf qaçmağa başladı. Məktəbdə olan kişi müəllimlər də onun arxasınca getdilər. Vüqar müəllimin atası uzun zamandı ağır xəstəydi. Ciyərləri, demək olar ki, iflas etmişdi. Bu gün də yeməyini yedikdən sonra məhləyə çıxıb ki, bir az gəzsin. Bu zaman başı hərlənib və yıxılıb. Vüqar müəllim evə çatanda qonşular atasını içəri aparıb yerə uzatmışdılar...

Atasını çox sevən oğul onun ölümü ilə barışa bilmirdi. Nəfəsi tənqiyənədək ağladı, qışqırdı... Ancaq

bütün bunların faydasız olduğunu görüb yavaş-yavaş sakitləşdi. İndi onun gözlərinə baxan iki cüt göz vardı. İki oğul böyütməliydi... Kənd yerinin yaxşı tərəfi ondaydı ki, ölüsü ölənün başı özünə qarışdığı zaman qohum-qonşu bütün işləri görürdü. Ev sahibinə elə ağır iş qalmırdı. Pis tərəfi isə həddindən artıq israfçılığın olmasındaydı. Üç, yeddi, qırx və il mərasimləri keçirilirdi. Hərəsində də gərək, ən azı, iki min manat pul xərcləyəsən. Kasıbın ölüsü öləndə itkidən çox bu yas mərasimini necə yola verəcəyi haqqında düşünürdü... Bu həftə müəllimlərin başı yas işlərinə qarışdı. Vüqar müəllimin atası da uzun illər Ümid məktəbində müəllim işlədiyü üçün kollektiv onu layiq olduğu şəkildə yola salmaq istəyirdi. Əllərində gələnı edirdilər.

Ölüm çox maraqlı bir şeydi. Ancaq, qəfildən ölmürük. Öncə nənə-babamız ölür, biz də onlarla bərabər nəvə olaraq ölürük. Daha heç kimin nəvəsi deyilik. Sonra ata, anamız... Daha sonra özümüz. Nəvələrimiz ölənə kimi xatirələrdə baba, nənə olaraq yaşayırdıq... Sonra onlar da ölür və biz sonuncu dəfə ölürük. Bəlkə də, bir müddət köhnə bir məzarlıqda heç kimin tanımadığı məzar daşı olaraq yaşayır bəzilərimiz, lakin bu da çox uzun çəkmir. Bir fırtına sonrası gələn sel bizim sonuncu izimizi də silir yer üzündən...

Türkanın günləri bir-birindən maraqlı keçirdi: hər gün yeni problemlər, yeni mübarizələr... Oktyabr ayı ərzində iki hadisə baş verdi. Bunlardan biri Türkanı sarsıtdı, digəri isə onun necə mübariz biri olduğunu göstərdi. Elə bir şəhər, rayon, kənd yoxdu ki,

müharibədə şəhid verməsin. Ümid kəndinin də öz şəhidi vardı. İndiyə qədər hörmətlə anılan, sevilən bir şəhid... Ancaq təəssüf ki, ailəsi şəhidi hörmətdən saldı, səksən manata satdı. Şəhidin anası yaşlı bir qadıncı. Ümid kəndində hər kəs onu sevir, hörmət edirdi. Bir oğul itirmişdi, bütün kəndin anası olmuşdu... Lakin bu analıq mərtəbəsini qoruyub saxlaya bilmədi. O, qızını nə zamandı Ümid kənd tam orta məktəbinə xadimə qoymaq istəyirdi. Amma, boş yer yoxdu. Bütün urvatlı yerlər Ənvər müəllimin qohum-əqrabası üçün ayrılmışdı... Digər yerlərdə isə Elmira kimi kasıb insanlar işləyirdi. Qadın şikayət edib iş istədi. Nə qədər elədilərsə, onu yola gətirə bilmədilər. Axırda şəhid anası olduğu üçün Ənvər müəllimə tapşırıldı ki, işçilərinin ikisinin maaşından səksən manat-hərəsindən qırx manat kəsib bu xanımın qızını işə qoysun. Tapşırıq yerinə yetirildi. Elmira xalanın və başqa bir nəfərin aylığından kəsildi...

Türkan səhər-səhər dərsə gələndə boş otaqlardan birində Elmira xalanın ağladığını gördü... Əri xəstə olduğu üçün işləyə bilmirdi. Ailənin bütün ağırlığı Elmira xalanın çiyinlərindəydi. On il sonra dünyaya gələn qızını böyütməliydi. Bir balaca otaqda yaşayır, həyatında olan on sot torpağı əkib becərir, bir inək saxlayırdı... Bir də məktəbdən aldığı 165 manat pul... Ağlaya-ağlaya Türkana deyirdi ki, indi qırx manat az alacaq. Onsuz da yaşamaq çətindi, indi bir az da çətinləşəcək... Türkan özünü saxlaya bilməyib Elmira xala ilə birlikdə ağladı. İşini əlindən alanın vəziyyəti heç də pis deyildi. Əri sağlam, cavan oğlandı, usta işləyirdi. Qazancı Elmira xalanın qazancından on dəfə yaxşıydı. O gündən sonra hər kəsin şəhid anasına da, şəhid

bacısına da münasibəti dəyişdi... Onlar daha bu kənddə heç kimin anası, bacısı deyildi... Onlar bu aliliyi 80 manata satmışdılar...

Digər bir hadisə isə Türkanı təmiz özündən çıxarmışdı. Onuncu sinifdə qızlardan birinin dərslə əhvalı pisləşdi. Özünü yaxşı hiss etməyib izn istədi və çölə çıxdı. Türkan onu tək qoymaq istəmədi və onunla birlikdə çölə çıxdı. Üzünə su vurdu, sakit bir yerə əyləşdirib dincəlməyini gözlədi. Qız isə get-getə daha bərk kövrəlir, sakitləşmək bilmirdi. Türkan getdikcə daha çox narahat olurdu, qızın belə etməsi onu qorxudurdu. Deyəsən, qız bunu hiss elədi və özünü toparlamağa başladı. Sudan bir az içib başını Türkanın sinəsinə sıxıb:

-Məni ərə verirlər, müəllim...- dedi.

Ləman Türkanın ən yaxşı oxuyan şagirdlərindən biri idi. Ən böyük arzusu da oxuyub həkim olmaqdı. Və indi Ləman deyir ki, onu zorla ərə vermək istəyirlər... Özü də Rusiyada yaşayan, işləyən otuz beş yaşlı əmisi oğluna. Arada düz iyirmi yaş fərq vardı. Gəncliyini kefdə keçirən bu oğlan indi ölkəsindən təmiz qız alıb özünə arvad eləmək istəyirdi... Oğlanın pulu çoxdu. Ləmanın atası da qızını qardaşı oğluna verib, daha sonra özü də buralardan çıxıb getmək istəyirdi. Ləman isə oxumaq, həkim olmaq və ömrünü öz vətəninə başa vurmaq istəyirdi. Bu gənc qız Türkan kimi idealistdi. Çox çətin vəziyyətdə böyümüşdü. Uşaqlıq illəri qaz, hind quşu otararaq tükənmişdi. Lakin o, təslim olmamışdı bu həyata. Əslində, bu çobanlıq işi çox yaxşıydı. Sabahdan axşama qədər dağlarda, çəmənlərdə tək olurdu. Vaxtını dərslərini hazırlamaq və xəyal

qurmaqla keçirirdi. Türkan bura gələndən sonra daha da ümidlənmişdi. Sevimli müəllimi onun ali təhsil almasına yardım edəcəkdi. İndi birdən-birə sanki bütün dünya başına yığılmışdı. Türkan sakit halda Ləmanı dinləyir, hələ ki, susurdu. Ancaq ürəyində fırtınalar qopur, bəzi insanların bu qədər alçala biləcəyinə inanmaq istəmirdi. İnsan övladını satarmı?! Təəssüf ki, satırdı. Şəhid olan övladını satan varsa, dirisini də satan olacaqdı. Qız övladlarını ikinci dərəcəli görən bu beyinsizlər onları ya dünyaya gəlməmiş yox edir, ya da gəldikdən sonra həyatlarını cəhənnəmə çevrirdilər...

Türkan o gün nə edəcəyini bilmədən dərslərini keçib evə qayıtdı. Bir fincan çay içib uzandı. Heç nə yemədi, iştahı yoxdu. Məleykə xalanın bişirdiyi xəngəl elə buludda qaldı. Yatmaq istədi, onu da bacarmadı. Açıb kitablarından vərəqlədi... Yox, bu da alınmır. Ləman indi həyəcan və qorxunun yenməyə çalışdığı bir ümidlə müəlliminin ona yardım edəcəyini gözləyirdi. Yardım etmək lazımdı, ancaq necə? Özünü heç vaxt bu qədər çarəsiz hiss etməmişdi. O gün ağına müxtəlif fikirlər gəlsə də, heç biri ürəyinə yatmadı. Elə bir tədbir görmək lazımdı ki, bundan sonra heç kim qızını satmağa çalışmasın. Axşam oldu, sonra gecə gəldi... Türkan yata bilmirdi. Telefonda Ümidin şəklini tapdı... Gənclər onun şəklini bayraqla kompozisiya etmişdilər; arxa fonda üç rəngli bayraq, öndə əlində silah Ümid... Kövrəldi. İki sevdiyi bir yerdəydi. “Çırpınırdı Qara dəniz, baxıb Türkün bayrağına” mahnısını açıb dinlədi... Ürəyi bir az sakitləşmişdi. Yavaş-yavaş yuxuya getdi.

Səkkizin yarısında telefonda zəngli saat çaldı. Türkan oyanıb hazırlaşmağa başladı. Öncə Ənvər

müəllimlə danışacaq, ondan bu işə mane olmasını xahiş edəcəkdi. Əgər bu cəhd uğursuz olsa, Ləmanın ailəsi ilə danışib onları fikirlərindən daşındırmağa çalışacaqdı. Bu da alınmasa, tək yol qalırdı, şikayət edib bu qanunsuzluğu durduracaqdı. Şikayət sonuncu yoldu. Bunun olmasını istəmirdi. Şikayət olunacağı halda Ənvər müəllim başda olmaqla bütün məktəb kollektivi incidiləcək, bu da Türkanın iş yoldaşları ilə münasibətini korlayacaqdı. Həm də, Ləmanın atasının aqibəti heç yaxşı olmayacaqdı.

Bu fikirlərlə dərəcə yarım saat tez gəlib, Ənvər müəllimi gözləməyə başladı. Xoşbəxtlikdən, çox gözləməli olmadı. Beş dəqiqə sonra direktorun maşını məktəbin həyətidə dayandı. Elə qapının ağzında onunla salamlayıb, danışmaq istədiyini söylədi və birlikdə direktor otağına keçdilər. Türkan bütün məsələni və planlarını direktora dedi, ondan bu məsələni həll etməsini xahiş etdi. Şikayət sözündən Ənvər müəllim əməllicə qorxdı. Əgər elə bir şey olsa, məktəbə yoxlama gəlib əməlli-başlı yoxlayacaq, onun zibillərinin də üstü açılacaqdı. Onun üçün də, ən yaxşı fikir, qızın ailəsi ilə danışmaqdı. Türkana Ləmanın atası ilə danışacağını, lakin ümitsiz olduğunu söylədi. Kəndlərdə çox vaxt qız uşaqlarını doqquzuncu sinifdən çıxarır, zorla, və ya xoşla ərə verirdilər. Bunun qarşısını almaq elə də asan məsələ deyildi. Bəzən elə hallar olurdu ki, qızlar özləri kiməsə qoşulub qaçırdı... Ənvər müəllim ora tək getmək fikrində deyildi. Türkani və bir neçə müəllimi də özü ilə aparacaqdı. Axırda da bir sənəd hazırlamaq lazımdı ki, bəs, bu valideynlə söhbət elədik, fikrini dəyişməsə, günah bizlik deyil. Qərarlaşdırdılar ki,

bu gün dərsdən çıxandan sonra birlikdə getsinlər. Türkan təşəkkürünü bildirib otaqdan çıxdı və zəngin vurulmasını gözləməyə başladı...

İlk dərsi beşinci siniflərə ədəbiyyat dərsi idi. Dərsin mövzusu təsviredici xarakterli essenin yazılmasıydı. Çöldə gözəl payız mənzərəsi vardı. Oktyabr insanda kövrək hisslər oyadırdı. Türkan uşaqları çölə çıxarıb dərsi təbiət qoynunda keçmək istədi. Şagirdlər, sadəcə, gördüklərini təsvir edəcəkdi, payızı yazacaqdılar... Bu, həm asan, həm də maraqlıydı. Görmədən təsvir etmək Mopassan, Cek London kimi böyük yazıçıların işiydi. Beşinci sinif şagirdləri isə “köçürə” bilirdilər... Türkan şagirdləri ilə çöldə əyləşib yazdığı zaman digər müəllimlər pəncərədən onları maraqla seyr edirdi. Türkan özü də yazırdı. Yazmağı çox istəmişdi, lakin Tanrı ona bu bacarığı verməmişdi. Ürəyi duyğularla dolub-daşsa da onu yazıya çevirə bilmirdi... İndi uşaqlarla birlikdə həyəcanla gördüklərini yazırdılar. Məktəbin həyətində olan ağacların yarpaqları getdikcə saralırdı. Bir ağacın başında həm sarı, həm sarılı-qırmızılı, həm də yaşıl yarpaq tapmaq olardı... Hələ hərdən əsən dəcəl küləklərin yerə-torpağa atdığı yarpaqlar başqa aləmdi. Onların üzərində gəzmək insanı yuxular aləminə aparır. Ayağını atırsan və sanki musiqi səsi gəlir. Hər yarpaqdan fərqli səs... Sən yeriməyə davam etdikcə, addımların çoxaldıqca musiqi davam edir. Sonra quşlar öz səsi ilə qoşulur sənə... Və birdən yaxınlıqdakı arvadlardan biri balaca oğlunu çağırır, iyrenc səsi ilə... Sən ayılırsan xəyaldan. Türkan da ayıldı. Dərsin bitməsinə beş dəqiqə qalmış sinifə qayıtdılar. Türkan uşaqların yazdıqlarını yoxladı. Digər

dərslər də adi qaydada keçdi. Türkan səbirsizliklə dərslərin bitməsinə gözləyirdi.

Saat üçə iyirmi dəqiqə işləyəndə yeddinci saat bitdi və Ənvər müəllim Türkan da daxil olmaqla bir neçə müəllimi götürüb Ləmanın atası Kazım kişinin evinə yola düşdü. Gedəcəkləri ev kəndin yuxarı tərəfindəydi. Beş dəqiqə sonra çatdılar. Onları qapıda ilk görən Ləmandı. Tez içəri qaçıb atasına xəbər elədi. Kazım tələsik çölə çıxıb qonaqlarını hörmətlə qarşıladı və içəri dəvət etdi. Süfrəyə zoğal mürəbbəsi ilə çay gəldi. Kazım yemək hazırlatmaq istəyəndə Ənvər müəllim buna etirazını bildirdi. Ev sahibi də çox israr etmədi. Yavaş-yavaş söhbət gəlib Ləmana çatdı. Əvvəl elə dedilər ki, guya bu, sıradan bir müəllim ziyarətidir. Müəllimlər növbə ilə Ləmanın necə savadlı, əxlaqlı bir qız olmasından, təhsilini mütləq davam etdirməli olduğundan danışdılar. Bu zaman Kazım kişi məsələni anlayıb söhbətə qarışdı. Vəziyyətlərinin yaxşı olmadığını, Ləmanı oxuda bilməyəcəklərini dedi. Türkan onun sözünü kəsərək:

-Vəziyyət yaxşı deyil deyə, məktəbi bitirməmiş bir qızı ərəmi vermək lazımdır?- dedi.

Türkanın bu gözlənilməz cavabı Kazım kişini çaşırdı. Bir anlıq özünü itirdi və deməyə söz tapa bilmədi. Ənvər müəllim isə mümkün qədər sakit dayanır, hər sözünə diqqət edirdi. O, bu kəndin sakiniydi. İllərlə Ümid kəndində məktəb direktoru olmuş və bunun kimi çox hadisələrlə üzləşmişdi. Türkan burada olmasaydı, yenə hesabını alıb birtəhər Ləmanın adını məktəbdən çıxarardı. Lakin Türkan buradaydı və bu məsələ həll olmasa, aləmi bir-birinə qatardı. Bütün

günahı, suçu Türkanın üzərinə atmaq istəyirdi. Qoy Türkan Kazım kişi ilə danışsın. Kazım görsün ki, aranı qatan bu qızıdır. Yoxsa, Ənvər müəllim işi düzəldər. Türkan Kazım kişi ilə xeyli söhbət elədi, onu bu fikrindən döndərmək istədi, ancaq olmadı. Kazım kişinin son sözü o oldu ki, iyun ayının sonlarına yaxın qardaşı oğlu Rusiyadan gələcək və toy olacaq. Bu il isə sona qədər Ləman oxuya bilər.

Türkanın bütün ümidləri suya düşdü. Qapının arxasından danışılanları eşidən Ləman isə ağlaya-ağlaya çölə çıxdı. Əmisi oğlu pis oğlan deyildi. Lakin uşaqlıqdan onu qardaş kimi görmüşdü. Qardaş dediği birinə ərə getmək, doğulub boya-başa çatdığı torpağını, xəyallarını itirmək... Bunları düşündükcə hıçqıra-hıçqıra ağlayırdı. Tibb universitetinə qəbul olmağın, oranı bitirdikdən sonra ağ xalata geyinməyin xəyalını nə qədər qurmuşdu. Həkim olduqdan sonra bir gün yanına cavan oğlan gələcəkdi. Onu müalicə edib sağaldacaq, bu müddətdə də aşıq olacaqdı. Oğlan sağalsa da həkiminin yanına gedib-gəlməyə davam edəcəkdi. Aylarla ikisi də bu oyunu oynayacaq, lakin heç biri cəsarətini toplayıb sevdiyini deyə bilməyəcəkdi. Sonra bir gün Ləman həkim yol ilə gedərkən arxadan bir əl onun çiyinə toxunacaqdı. Ləman qorxu içində geri çevriləndə onu görəcək... Və başlayacaqdı onların hekayəsi... İndi bütün bunlar çox uzaq və imkansız görünürdü. Ləman Türkanı hələ yaxşı tanımadığı üçün bütün ümidlərini itirdi. Bir an bacardığı qədər qaçmaq, uzaqlara getmək istədi... Ancaq bu da mümkün deyildi. Onuncu sınıfdə oxuyan qız uşağı təkbaşına hara gedə bilərdi?! Sonra

intiharını düşündü. Belə həyatı yaşamaqdansa, ölmək daha yaxşı olmazdımi?!

Kazım kişi son sözünü deyəndən sonra müəllimlər ayağa qalxdı. Daha burada qalmaq mənasızdı. Ənvər müəllim bığının altından Türkana baxıb gülümsünürdü. Məsələ daha ondan ötmüşdü. O, vəzifə borcunu yerinə yetirib Kazım kişinin qapısına qədər gəlmişdi. Bundan sonrası Kazımın problemi idi. Uzağı, qızın sənədlərini verməyəcəkdi. Belə olduqda Kazım toy etsə, mərkəzə xəbər edəcək. Qoy onlar Kazım kişi ilə məsələni özləri həll etsinlər. Türkan isə əsəbdən birtəhər olmuşdu. Bu dəqiqə nə etmək olardı ki?! Ləman hələ bir il oxuyacaqdı. Gedib şikayət etsə, Kazım kişi bunun yalan olduğunu söyləyə bilərdi. Onda Türkan pis vəziyyətə düşərdi. Deyəsən, ən yaxşısı gözləməkdi...

5

∞

Noyabr ayı girəndə kənddə hamı odun sobası quraşdırdı. Daha soyuqlar başlamışdı. Kənd əhli tarlalarda, bağlarda olan bütün məhsulu yığıb qışın gəlməsini gözləyirdi. Bu ayın on beşindən sonra hər an qar yağa bilərdi. Qış, şəhərdə olduğu kimi, kəndə problemlərlə gəlmirdi. Uşaqlar, böyüklər xoşbəxt olmağı bacarırdılar. Soba Məleykə xala yatan otaqda quraşdırılmışdı. Türkanın otağına açılan qapı açıq olurdu. Beləliklə, soba hər iki otağı normal şəkildə isidə bilirdi. Elə həmin axşam Məleykə xala sobanın üzərində kartof dilimləri çəkdi. O, kartofları nazikcə dilimlədi, isinmiş dəmirin üstünə qoydu, tez-tez o üz-bu üzə çevirdi və ləzzətli axşam yeməyi hazırladı. Süfrəyə isə

bu ləzzətli yemək yağ və pendirlə birlikdə qoyuldu. Türkan o axşam həyatının ən ləzzətli yeməyini yedi.

Oktyabrın sonlarına doğru kəndin cavanlarından biri olan Tariyel hərbi xidməti başa vurub kəndə qayıtdı. Özündən böyük bir qardaşı, atası və anası ilə birlikdə yaşayırdı. Ali təhsil ala bilməmişdi. On birinci sinfi bitirən kimi onu əsgərliyə aparmışdılar. Böyük şəhərlərdən birində xidmətini başa vurub sağ-salamat geri dönmüşdü. Lakin təhsil almaq arzusu onu bir an belə tərk etməirdi. Fikri o idi ki, kəndə qayıdan kimi ailəsi ilə razılaşsın və hazırlaşmaq üçün şəhərə getsin. Ancaq işlər planladığı kimi olmadı. Ailənin imkanı çox zəifdi, işləyən yoxdu. Bir neçə baş mal-qara, on beş-iyirmi qoyun və əkin-biçin... Bundan başqa, heç bir gəliri olmayan ailə Tariyeli necə oxuda bilərdi?! Qəbul olmuş olsaydı, şəhərdə iş tapıb həm işləyər, həm də oxuyardı. Lakin hazırlıq zamanı işləməyə imkan yoxdu. Bütün zamanını dərslərinə ayırmalıydı ki, universitetə qəbul ola bilsin. Özündən böyük qardaşı nişanlıydı. Yayda ona toy eləmək lazımdı. İki ildi nişanlı olduğu üçün qız tərəfi artıq narazılığa başlamışdı... Geriyə, sadəcə, bir yol qalırdı- təkbaşına hazırlaşmaq. Bu, elə də asan şey deyildi, lakin mümkündü. Bir tək problem dil və ədəbiyyat fəhindəndi. Bu fənni ixtisas müəllimi keçmədiyi üçün çox zəifdi. Nə qədər oxusa da anlaya bilmədiyi mövzular vardı.

Kəndə qayıtdığı zaman məktəbə təzə dil-ədəbiyyat müəlliminin gəldiyini öyrənmişdi. Müəllimin gənc bir qız olması Tariyelin qarşısını kəsirdi. Onun qarşısına çıxmağa, dərini deməyə utanırdı. Kəndin

cavanları Türkanə özlərini bəyəndirmək üçün yarışdıqları bir zamanda Tariyel ona dərini deyə bilməzdi, bacarmazdı. Qorxurdu ki, birdən gənc müəllim onu səhv başa düşər. Elə bilər ki, pis niyyətlə yaxınlaşır. Bir də deyək ki, razı oldu... Bəs, hazırlığı harada keçəcək? Gənc qızın qaldığı evə gedə bilməzdi, söz-söhbət olardı... Bu düşüncələr onu dəli edirdi.

Bütün bunlara baxmayaraq, kəndə döndüyü ilk gündən kitablarını əlindən yerə qoymurdu. Gündüzləri çox vaxt imkanı olmurdu; iş-güc başını qatırdı. Lakin gecələr saat ikiyə, üçə kimi oxuyurdu. Ən sevdiyi iş dağlarda qoyun otarmaqdı. Ayda beş-altı gün qoyun otarmaq növbəsi onlara gəlirdi. Tariyel də sakitcə çomağını əlinə alıb gedirdi qoyun otarmağa. Kitablarını da özü ilə aparırdı. Hərdən günü on beş manata imkanı yaxşı olanların qoyunlarını da otarırdı... Belə baxanda, pis pul deyildi. Həm ailəsinə kömək edir, həm də öz xərclərini ödəyə bilirdi. Ümid kəndinə Tariyeli bağlayan başqa bir şey də vardı-sevgi. Ləman adlı qızı sevirdi. Türkan müəllimin gələcəyini xilas etməyə çalışdığı Ləmanı...

Təbii ki, bütün olub-keçənləri Tariyel də eşitmişdi. Kazım kişinin Ləmanı əmisi oğluna vermək istəməsini, Türkanın buna əngəl olmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxdığını da bilirdi. Türkan onun gözündə bu hadisədən sonra daha da yüksəlmişdi. İndi, sadəcə, Ləman yox, Tariyel də Türkan müəllimə bir xilaskar kimi baxırdı. Dağ vüqarlı bu cavan oğlan, əslində, çox utancaqdı. Ləmana hələ sevdiyini deyə bilməmişdi... Desəydi də, nə dəyişərdi?! Tariyel əsgər getməmişdən öncə Ləman hələ səkkizdə oxuyurdu. O yaşda bir qıza

sevgi etiraf etmək gülünc olardı. İndi isə vəziyyət dəyişirdi. Ləman artıq onuncu sinifdə oxuyurdu, üstəlik, Tariyel onu itirmək təhlükəsi ilə üz-üzəydi. Oğlan Ləmanın oxumaq, həkim olmaq istədiyini də bilirdi. Bəlkə də, onda yaranan oxumaq arzusunun kökündə bu səbəb dayanırdı. Bəlkə də, Ləman olmasa da, onun ürəyində bu arzu baş qaldıracaqdı, kim bilir... Tariyel 1,80 sm boya malik, sarışın bir oğlandı. Yaşıl gözləri, sarı saçları, hələ yaxşı çıxmamış saqqalı ilə yaraşlıq sayılırdı. Onun ən əsas özəlliyi isə cəsarəti idi. İndiyə qədər nədənsə qorxduğu yadına gəlmirdi...

Tariyelin Türkan müəllimlə qarşılaşması kitabxanada baş verdi. Türkan dərstdən sonra bəlli günlərdə kitabxanayı açır, ən az yarım saat orada gözləyirdi ki, kənd sakinlərindən kimsə kitab götürmək istəsə gəlsin. Məktəbin kitabxanası uzaq olmadığı üçün Məleykə xala da onun bu işinə narazılıq etmirdi. Hərdən həyəətə çıxıb məktəb tərəfə baxır, Türkanı yoxlayırdı. Kənddə şagirdlərdən başqa elə də kitab oxuyan yox idi. Şagirdlərdən başqa kitabxanaya özünü Türkana bəyəndirməyə çalışan cavanlar da gəlirdi.

Tariyel dərslərini hazırlayır, hərdən dincini almaq üçün bədii kitab oxuyurdu. Bir gün yolla gedərkən kitabxananın açıq olduğunu görüb içəri keçdi. Buranı Türkanın açdığından xəbərsizdi. Əsgərlikdən gələndən sonra kəndə çıxmağa, gəzməyə elə də vaxtı olmamışdı. İş-güc başını elə qatırdı ki, bir an boş zamanı olmurdu. Sabah qoyun otarmağa gedəcəkdi. Kitabxanayı açıq görəndə fikirləşdi ki, yaxşı oldu, kitab götürüm, sabah çöldə başım qarışar, darıxmaram. O kitabxanaya girəndə

Türkan arxa rəflərdə kitablara baxırdı. Tariyelin içəri girdiyini görmədi. Lakin Tariyel onu gördü. Səs çıxarmadan kitablara baxmağa başladı. Bu kitabxananın açıq olduğunu indiyə qədər bir-iki dəfə görmüşdü. Ancaq heç vaxt kitablara bu qədər yaxından baxmaq şansı olmamışdı. Acgözlüklə kitablara baxmağa, müəlliflərini oxumağa başladı... Sartr, Stendal, Mopassan, Oscar Wilde... Bu müəllifləri ilk dəfəydi görürdü. Barələrində heç bir məlumatı yoxdu. Orta məktəbdə oxuyanda yaxşı oxumuşdu, lakin dərslər kitablarında rast gəlmədiyi adları. Hansı kitabları seçəcəyini bilmədən baxırdı. Bu an Türkan rəfin arxasından çıxdı və onlar göz-gözə gəldilər. Tariyel utandığından başını aşağı saldı, nə deyəcəyini bilmədi. Türkan isə özünü itirmədi. Soyuqqanlıqla ona yaxınlaşdı, gülümsəyib salam verdi. Türkanın səsini eşidəndən sonra Tariyel bir az özünə gəldi. Türkan müəllimlə aralarında, uzağı, iki-üç yaş fərq olardı. Ancaq bir müəllim qayğısı ilə ona yaxınlaşması Türkanın oğlanın gözündə böyütdü. İndi qarşısında axtardığı müəllimi dayanırdı və istədiyi şeyi ondan soruşa bilərdi. Şagird öz müəllimindən utanmazdı. Tariyel də daha utanmırdı. Yavaş-yavaş kitablar, müəlliflər haqqında suallar verməyə başladı. Onun sualları o qədər səmimiyyəti ki, Türkan Tariyelin kitabxanaya gələn digər gənclərdən olmadığını anladı. Tariyel müəllimin belə ürəklə danışdığını görüb cəsarətləndi və ona bir sual verdi. İsmi yiyəlik və təsirlik hallarının qeyri-müəyyən formasını tapmaqda çətinlik çəkirdi. Türkan səbrlə Tariyelin verdiyi sualı izah etdi. Söhbət əsnasında Tariyel ali məktəbə getmək istədiyini, öz-özünə

hazırlaşdığını söylədi. Türkan müəllimdən hansı kitabdan, kitablardan hazırlaşmağın daha yaxşı olacağını soruşdu. Tariyel də üçüncü qrupa hazırlaşdı. O, taixçi olmaq istəyirdi. Türkanın da qrupu üçüncü qrup olduğu üçün Tariyelə yardım edə bilərdi. İndi kitabxanada olan bir neçə kitabı oğlana verdi və söz verdi ki, sabah bu vaxtı gəlsə digər kitablardan da verə bilər.

Türkan başa düşürdü ki, Tariyel onun yanına hazırlığa gəlmək istəyir, lakin deməyə utanır. Özü onu qabaqlayıb dərslərində yardımçı ola biləcəyini söylədi. Doqquz və on birinci siniflərdə imtahan olduğu üçün hazırlıq keçirdi. Tariyel istəsə gəlib bu dərslərdə əyləşə, hazırlaşmağa bilərdi. Tək hazırlaşmaqdan uşaqlarla hazırlaşmaq daha maraqlı və yararlı olacaqdı. Tariyel utana-utana bəzən qoyun otarmalı olduğunu söylədi. Türkan gülümsünərək:

-İşləmək eyib deyil. Sən çalışırsan, oxuyursan. Ümid edirəm, qəbul olacaqsan. Zəhmətin nə olduğunu, alın tərinin qiymətini bildiyin üçün gələcəkdə yaxşı bir insan olacaq və bu gün çəkdiyən əziyyətləri heç vaxt unutmayacaqsan. Mən sənə dərs cədvəlini verərəm. Ənvər müəllimlə də danışacağam, problem yaratmayacaq. İmkanın olduqca dərslərdə iştirak edərsən. Həftədə üç gün mən buranı açıram. Sənin xətrinə yarım saat da artıq burada olar, dərslərinlə məşğul olarıq.-dedi.

Tariyelin sevincinin həddi-hüdudu yoxdu.

Türkanın gözəl ürəyinə heyran qalmışdı. Çıxarkən:

-Müəllim, qoymayın Ləmanı ərə versinlər...- dedi və qaça- qaça oradan ayrıldı.

Türkan məsələni anlamışdı. Demək, Ləmanı sevən vardı. Sevgi indi Türkan üçün müqəddəs bir şeydi-vətən kimi, bayraq kimi, bir şəhidin son sətirləri kimi... Ümidi xatırlamışdı. Sağlığında bir gün sevmədiyi, lakin şəhid olduğdan sonra vurulduğu Ümidi... Qərribə hissdı bir şəhidi sevmək. Onunla bağlı gələcək xəyalları qurmaq olmazdı, gələcək olan günlər yoxdu... Darıxanda, görüşmək üçün ürəyinə yolçuluq etməlisən, ona söyləmək istədiyən sözləri havaya, rüzgara söyləməlisən... İndi Türkan sevdiyinin əmanətlərinə sahib çıxmaq üçün yaşamalıydı. Bu vətənə, bu torpaqların üzərində gəzən uşaqlara sahib çıxmalıydı... Əlindən gəldiyi qədər çox uşağın oxumasına yardım etməliydi....

Tariyel evə qayıdarkən uşaq kimi sevinirdi. Evə çatdı, Türkanın verdiyi kitabları vərəqlədi. Dərs kitablarından əlavə, Mopassanın “Əziz dost” romanı da vardı. Axşama qədər görəcək xeyli işi vardı. Sonra kitabı oxuyacaqdı. Hər halda Türkan müəllim ona pis kitab verməzdi. Bəlkə də ömründə ilk dəfə sabaha ümidliydi. Gözəl günlər gələ bilərdi... Gələcəkdi!

Kitablarını örtüb həyəətə çıxdı. Atası və qardaşı qış üçün odun daşıyırdı. Qardaşı meşədə odunu hazırlayır, atası da daşıyırdı. Bir az yaxşı işləsələr, sata da bilərdilər. Tariyel atasını evə göndərüb özü atın yükünü açdı. Ata bir az arpa verdikdən sonra yenidən meşəyə yollandı. Meşəyə gedən yol kəndin yuxarı tərəfindən – Ləməngilin evinin yanından keçirdi. Ümid edirdi ki, oradan keçərkən Ləmanı görəcək. Lakin olmadı, görmədi. At yavaş addımlarla Kazım kişinin

evinin yanından ötüb keçdi. Tariyel ürəyində bir az kövrələn kimi oldu. Sevdiyi qadın beş metr uzaqdaydı, lakin gedib onu görə bilmirdi. Sevdiyini, bəlkə də, bir başqasına verəcəkdilər... Ancaq buna əngəl ola bilməyəcəkdi. Həyat bundan artıq deyildi. Hər şeyi gözləmək olardı, gözləməliydi...

Əsgərlikdə olanda komandiri onu çox istəyirdi. Tez-tez Tariyel ilə söhbət edir, ona məsləhətlər verirdi. Komandiri qırx yaşlı, orta boylu bir adamdı. Heç evlənməmişdi. Otuz yaşına qədər oxumuş, hərbi hissələri qarış-qarış gəzmiş, dəfələrlə yaralanmışdı. Yəni, özünü işinə, vətəninə həsr etmişdi. Evlənməyə heç vaxtı olmamışdı. Həyat elə gətirir ki, o, otuz yaşında bir qızla qarşılaşır. Qız kənardan baxanda o qədər saf-təmiz görünür ki, komandir ona vurulur. Özünün dediyinə görə, neçə ay sevgili olurlar, ancaq bir dəfə qıyıb öpmür, saçlarına toxunmağa əli gəlmir... İyirmi bir yaşlı bu qızla evlənmək, ailə qurmaq fikrinə düşür. Bir gün qızla görüşəndə ona evlilik təklif edir. Fikrincə, onun bu təklifi qızı sevindirməli, xoşbəxt etməliydi. Ancaq, düşündüyü kimi olmur. Qız bu təklifi eşidəndə gülür və başlayır komandirə həyat dərəsi keçməyə. Neçə ilin fahişəsi kimi danışır, həyatında olan kişilərlə nələr etdiyini, hansı hoqqalardan çıxdığını söyləyir. Sən demə, qız bakirə fahişəymiş. Komandir, sadəcə:

-Bunları niyə mənə danışırısan?- deyə billir.

Qız heç nə demədən ayağa qalxır və: “Əlvida!”- deyib gedir. Bundan sonra bir də o qızı görmür, axtarmır. Qız istəsə ona yalan danışmış, evlənə bilərdi... Ancaq etmir. Demək, fahişənin belə ürəyində yaxşı duyğular olur. Lakin, komandir bundan sonra həyatdan,

qadınlardan diksinir. Bu kitabı bağlayır və bir daha açmır.

Tariyelin yaşı az olsa da həyatı tanıyırdı. Bilirdi ki, qısa ömür daim güllük-gülüstanlıq deyil. İnsanın başına hər an hər şey gələ bilər... Meşəyə çatanda bütün düşüncələri başından atıb sarı yarpaqları, meşənin təmiz havasını hiss etməyə başladı. Odunçuların baltalarının səsi meşənin sükutunu pozurdu. Hərdən uçan qaratoyuqlardan başqa quş gözə dəymirdi. Göy üzü açıqdı. Günəş uzaqdan da olsa görünür, yeri isidirdi. Noyabr ayı payızın ən gözəl vaxtı olurdu Ümid kəndində. Oktyabrda yağan yağışlardan sonra ətraf yenidən yaşllaşır, təbiət bahara bənzəyirdi. Onun üçün də kənd sakinləri bu vaxtlara “son bahar” deyirdi. Son bahar sonuncu nəfəsini böyük çilə girdiyi zaman verirdi. Bir də yaza-ilk bahara qədər təbiət bəyaz kəfənini geyirdi... Tariyel qardaşının yanına çatanda atın yükü hazır olmuşdu. Birlikdə atlarını yüklədilər və kəndə qayıtdılar. Daha axşam olurdu.

Noyabr ayı sakit qaydada keçirdi. Heç bir qeyri-adi hadisə baş vermədi. Türkan noyabr tətilində evlərinə getmədi. Deyəsən, əməlli-başlı alışırdı buralara. Tariyel və başqa şagirdlərini hazırladırır, bol-bol kitab oxuyurdu. Nəhayət, dekabr ayı öz soyuqları ilə gəldi. Elə ayın birində qar yağdı. Altıncı gündü. Türkanla Məleykə xala rayon mərkəzinə bazarlığa getmişdilər. Getdikləri zaman hava gözəldi. Heç kim deməzdi ki, qar yağacaq. Lakin günortaya yaxın hava birdən korlandı.

Göy üzündə ağ buludlar sıxlaşdı, qaraldı və qar yağmağa başladı. Türkanqil işlərini bitirib geri dönənə kimi Ümid kəndinə gedən yol pis vəziyyətə düşmüşdü. Dağların döşü ilə çəkilən torpaq yol qarın yağması ilə əsl təhlükə mənbəyinə çevrildi. Türkanqil “Niva” ilə getmişdilər. Yenə də maşın yolda çətinlik çəkirdi. Yol dar olduğu üçün qarşından bir maşın gəlmiş zaman vəziyyət lap qarışırdı. “Niva”nın qabağıyla “Jiquli” gedirdi. Türkan onu gördükcə dəhşətə gəlir, ürəyi sıxılırdı. Maşının arxası axır, sadəcə, sürücünün peşəkarlığı sayəsində uçuşundan aşağı yuvarlanmırdı. “Niva” arxadan yavaş-yavaş gəlir, “Jiquli”nin yolu çıxmasını gözləyirdi. Yollarda ara məsafəni gözləmək mütləq lazımdı. Qarşısındakı maşın çıxma bilməsə, geri qaçsa “Niva”ya dəyər və hər ikisi aşa bilərdi. Türkan bu yolu belə havada ilk dəfəydi ki, gəlirdi, lakin buranın sakinləri ömürlərini bu təhlükəli yollarda keçirmişdi, keçirməkdə də davam edirdi. Türkanın ağına gəlmiş ki, telefonunu çıxarsın və gördüklərini-“Jiquli”nin yolu necə çətinliklə çıxmasını, insanların hər qışı ölümə burun-buruna gəlməsini çəksin. Bəlkə bunu sosial şəbəkələrdə paylaşsa, kimlərsə görər, bu insanlara yardım edərdi.

Türkan telefonun kamerasını açıb çəkməyə başladı. Xeyli irəlində başqa bir göy rəngli “Jiquli” uçuşunun kənarında tərsinə fırlanıb dayanmışdı. Qarşısındakı maşının və “Niva”nın sürücüsü özlərini unudub tez maşından düşdülər və göy rəngli “Jiquli”yə tərəf qaçdılar. Maşının sürücüsü cavan oğlan sanki şoka düşmüşdü. Maşın uçuşunun kənarında sürüşdüyü vaxt özünü itirmişdi. Ona elə gəlmişdi ki, uçuşundan aşağı

yuvarlanacaq. Lakin, xoşbəxtlikdən maşın fırlanıb dayanmışdı. Ancaq rəngi qorxudan ağarmış sürücü maşından düşə bilmirdi, yerindəcə donub qalmışdı. Öncə onu maşından düşürüb əlini-üzünü qar ilə ovdular, bir az su içirdilər. Yavaş-yavaş özünə gəlirdi. Sonra onun maşınını yola düzəltmək lazım gəldi. Bu, heç də asan olmadı. Cəmi dörd kişi vardı. Və bu insan gücü maşını xilas etməyə kifayət etmirdi. Ancaq başqa yol yoxdu. Burada ən təcrübəli sürücü bayaq “Niva”nın qabağı ilə gələn “Jiquli”nin sürücüsü idi. Sənan adlı bu sürücü uçurumda dayanan maşının sükanaına keçdi. Digərləri isə itələməyə başladılar. Bu proses, təxminən, beş dəqiqə davam elədi və heç bir bədbəxt hadisə baş vermədi. Maşınlar yenidən yola düzəldilər. Bütün bu prosesi Türkan telefonun kamerası ilə çəkmişdi. Elə yoldaca facebook`a yükləyib, dostları ilə “can bazarı” başlığı altında paylaşdı. İnternet zəif olduğu üçün beş- altı dəqiqəlik video onlar kəndə çatanda yüklənə bildi.

Türkan yolda yaşadıklarını unuda bilmirdi. Həqiqətən, bu yol ilə işləmək böyük qəhrəmanlıqdı. Bir də hər gün işə gedib-gəlməli olanları düşündü. Çətindi burada yaşamaq, işləmək... Evdə onları daha bir xəbər gözləyirdi; yağan güclü qar köhnə işıq naqillərini sıradan çıxarmışdı. Ən azı, sabaha qədər işıq olmayacaqdı. Belə hallara kənd sakinləri alışmışdı. Məleykə xalanın da ağ neftlə işləyən lampası hər zaman hazır olurdu. Ev sahibəsi lampanı yandırdı. Sobanı isə Türkanla birlikdə yandırdılar.

Qar dayanmadan yağırdı. Bu cür yağmağa davam etsə, sabah uşaqlar doyunca əylənə biləcəkdilər.

Böyüklərin işi isə Allaha qalacaqdı. Türkan pəncərədən yağan qara baxa-baxa xəyallar qurur, gələcək olan gözəl günləri düşünürdü. Sabah olmasa da o biri gün gələcəkdi o gözəllik... Ancaq bir gün mütləq gələcəkdi! Bu düşüncələrlə də günü başa vurdu. İşıqlar olmadığı üçün başqa iş yoxdu. Yerinə uzandı və gözlərini yumdu. Yorğun olduğu üçün tezcə də yuxuya getdi. Qar isə hələ də yağdı...

Səhər yuxudan oyananda pəncərədən çölə baxmaq istədi, lakin otaq çox soyuq olduğu üçün yataqdan çıxmadı. İşıqlar yanmadığından Məleykə xala da hələ qalxmamışdı. Həmişə tezdən qalxıb sobanı yandırır, Türkan yuxudan qalxana qədər otağı isidirdi. Türkan bu yaşlı qadına, həqiqətən, çox şey borcluydu. Belə bir zamanda Məleykə xala kimi insanların varlığı sevindirici idi. Telefonun batareyası da bitmişdi. Türkanı dünən internetə qoyduğu videonun aqibəti maraqlandırırdı. Görəsən, bir görən, bilən oldumu? Anladı ki, yataqda düşünməklə heç nə etmək olmaz, qalxıb sobanı yandırmaq lazımdı. Kəndə gəldiyindən bəri ilk dəfə həftəsonu olduğu üçün sevindi. Yoxsa, bu soyuqda məktəbə getmək çox çətin olacaqdı. Onsuz da, belə soyuq olanda uşaqların çoxu dərslə gəlmir. Sınıf otaqlarını isitmək çətin olduğu üçün valideynlər uşaqlarının xəstələnəcəyindən qorxur, məktəbə qoymurdular.

Birtəhər yorğanın altından çıxdı. Yalnız indi pəncərədən çölə baxmağa fürsəti oldu. Qar çox yağmışdı, lap çox. Belə havada evdən çölə çıxmaq imkansızdı. Bu da o deməkdi ki, işıqlar bu gün də

yanmayacaq. Yaxşı ki, eyvanda doğranmış quru odun vardı. Qapını açanda Məleykə xala da oyandı. Deyəsən, dünən yaşlı qadına soyuq olmuşdu. Yoxsa, qalxardı. Türkan tez sobanı alışırdı. Saat səkkiz olardı, evin içi işıqlanmışdı, lampanı yandırmağa ehtiyac qalmadı. Soba alışdı, üzərindəki çaydandan qəribə səslər çıxmağa başladı. Məleykə xala əməllicə soyuqlamışdı. Ona qulluq edib ayağa qaldırmaq lazımdı. Çay qaynayana kimi Türkan evi yığışdırdı. Masaya yağ, pendir qoydu. Məleykə xala üçün zoğal mürəbbəsi çıxardı. Çörəkləri dilimləyib sobanın üzərinə qoydu ki, isinsin. Qar dayanmışdı. Ancaq çox soyuqdu. Və ətraf dümağdı. Yarpaqların üzərinə yağan qar qəribə mənzərə əmələ gətirmişdi. Sanki ağaclar yanlarından keçən gözəl qıza hörmət əlaməti olaraq başlarını aşağı əymişdilər. Ancaq bəzi zəif, gənc ağacların budaqları ağırlığa dözə bilməyib sınımışdı. Bu mənzərə Türkani yaman düşündürdü. Deməli, zəif olsa, bu ağaclar kimi həyat onun da qol-budağını sındıracaqdı. Ona görə də güclü olmaq lazımdı, çox güclü; heç bir fırtına, qar səni yıxmağı, qırmağı bacarmamalıdır.

Quşların çoxu havalar soyuqlaşan kimi çıxıb getmişdi. Ancaq qaratoyuqlar və boz sərçələr qalmışdı geriyə. Sərçələr insana daha yaxındı. Evin ətrafında yem axtarır, insanlardan qorxmurdular. Qaratoyuqlar isə qorxurdu. Ona görə də daha uzaqlarda axtarırdılar yemlərini. Bir də kəndin dörd bir yanında hürən itlər vardı. Çovğunlu havalar canavarların ov vaxtı olduğundan itlər narahatdı. Sanki qurdların qoxusunu duyur, qorxurdular. İtlər və qurdlar eyni boyda, eyni gücdə olan heyvanlardı. Bəs nə üçün it canavardan elə it

kimi qorxurdu? Türkan bu sualı çox düşünməli olmadı. Bu, azadlıqdı. Canavarlar azad olduqları üçün csurdu, ya da cəsur olduqları üçün azad... İtlrin zənciri isə insanın lindydi. Bir qarın yemək üçün quyruq bulayır, ömür boyu zəncirdə yaşımağa razı olurdular. Qorxaqdılar, zncirdydilər... Əlbəttə, qurdlarla dyş, onlara qalib gl bilməzdilər...

Türkanı düşüncələrdən Məleykə xalanın səsi oyatdı. ay hazırdı. Türkan çayları szd. Məleykə xala da yerindən qalxıb masanın başında əyləşdi. Zoğal mürəbbəsi ilə içilən isti çay onu bir az zn gətirdi. Xoş söhbətlə səhər yeməyini yeyib bitirdilər. l soyuq olsa da odun sobası otağı isitmişdi. Türkan masanın stn yığışdırandan sonra kitab oxumaq üçün z otağına keçdi. Məleykə xala isə yenidən uzandı.

Türkanın oxuduğu kitab fransız yazıçısı Emil Zolyanın seçilmiş srlriydi. Emilin yazı tərzi, dili ona sevimli yazıçıları olan Cek London v Drayzeri xatırlatdı. Kitabın səhifələri arasında yoluluğa çıxdı. Qaratoyuqlar hələ də yem tapmaq ümidi ilə ağacların budaqları arasında gəzirdi. İtlrin səsi kəsmişdi, deyəsən, canavarlar kndn uzaqlaşdı...

6

∞

Bazar günü axşama yaxın işıqlar yandı. Türkanın ilk işi telefonun batareyasını doldurmaq oldu. Yüklədiyi videonun aqibəti ona çox maraqlıydı. Bunun üçün yarım saat gözləməli oldu. Məleykə xalanın səhhəti də bir qədər düzəlmişdi. İşıqların yanması bütün kənddə sevincə səbəb oldu. Ən çox sevinən uşaqlardı. Axşam sevimli cizgi filmlərinə baxa biləcəkdilər. Türkan telefonu açıb səhifəsinə daxil oldu. Təəssüf ki,

paylaşdığı video elə də marağa səbəb olmamışdı. Ucqar dağ kəndində insanların hər gün ölümlə üzləşməsi maraqlı deyildi cəmiyyətə. Hansısa gənc şair kiməsə söysəydi, indi bütün sosial şəbəkə onu müzakirə edirdi... Lakin, ümiddən düşmək, mübarizədən əl çəkmək olmazdı...

Birinci gün hava açıldı. Göyün üzündə bir dənə də bulud yoxdu. Günəş doğduğu zaman göy üzünün qarın üzərindəki inikası çox gözəldi. Sanki minlərlə, milyonlarla ulduz yer üzünə enmişdi. Soyuq isə əvvəlki kimi sərti. Qartopu oynamaq üçün bütün uşaqlar məktəbə gəlmişdi. Elə birinci dərsin tənəffüsündə məktəbin həyətində uşaq səsləri, gülüşləri eşidilirdi. Hətta, qar adam da düzəltmişdilər. Uşaqlar, müəllimlər qarla şəkil çəkdirir, bu gözəl mənzərənin dadını çıxarırdı.

İkinci dərstdə Türkanı xoş olmayan bir sürpriz gözləyirdi. Türkan şagirdlərin sevimlisiydi. Bu da Ənvər müəllimin heç xoşuna gəlmirdi. Türkanın hərəkətləri onun qazancını azaltmışdı bu il. Arana gedən sürüsündən də xoş xəbərlər gəlmirdi. Payızda yağış yağmadığından ot gəlməmişdi. Sürünü saxlamaq üçün məcburən yem və ot almalıydı. Türkana olan nifrəti günü- gündən artırdı. On birinci sinifdə Ənvər müəllimin bacısı oğlu oxuyurdu. Dayısına oxşayan Həmid adlı bu uşağın oxumaqla işi yoxdu. Yay olanda dayısının kənddə olan dükanında işləyib pul qazanır, məktəb vaxtı isə günortdan sonra iş gedirdi. Çox vaxt dərse də gəlmirdi. Ənvər müəllim bacıoğlusunu ilə bir plan qurdu ki, uşaq dərstdə Türkanı pis vəziyyətə salsın. Bəlkə sinfin və məktəbin qarşısında biabır olan

Türkanın nüfuzu azalar. Plan o idi ki, Həmid arxa sıralardan birində əyləşib siqaret çəkəcəkdə. Türkan yaxınlaşib nəşə desə ona cavab qaytaracaq, dərşdə gənc müəllimi biabır edəcəkdə.

Zəng vuruldu və uşaqqlar içəri keçdilər. Türkan da jurnalını götürüb sinfə getdi. İçəri girən kimi sobanın yanib-yanmaması ilə maraqlandı. Qoru irəli çəkib odun qoydu. Sonra yerinə keçib jurnalı yazmağa başladı. Qəfil burnuna kəskin tütün qoxusu gəldi. Bu, necə ola bilərdi? Bir şagird dərşdə, müəlliminin gözləri qarşısında siqaret çəkmək kimi səhvi necə edə bilərdi? Gözucu sinfə baxdı. Cəmi alt oğlan uşağı vardı bu sinifdə. Tüstü arxa sıradan, Həmidin partasının altından gəlirdi. Türkan bu dörd ayda şagirdləri az-çox tanımışdı. Bilirdi ki, Həmid Ənvər müəllimin bacısıoğludu. Onun dərşdə, həm də Türkanın dərşində siqaret çəkməsi təsadüfi ola bilməzdi. Türkan Ənvər müəllimin onu düşmən kimi gördüyünü və məktəbi də müharibə meydanı hesab etdiyini yaxşı bilirdi. Jurnalı yazdı və sakitcə dərşini keçməyə başladı. Sanki sinifdə heç bir şey baş vermirdi, hər şey qaydasındaydı. Türkanın ona fikir vermədiyini görən Həmid özünü itirdi və nə edəcəyini bilmədi. Uşaqqlar da maraqla bu işin sonunun necə bitəcəyini gözləyirdi. Az keçmədi ki, Həmid bu gərginliyə daha artıq dayana bilmədi və sakitcə durub çölə çıxdı. Bu, onun məktəbdə sonuncu günü oldu. Türkan susaraq qalib gəlmişdi bu cavan oğlana...

Türkan dərşini bitirib gülə-gülə müəllimlər otağına gəldi. Ənvər müəllim səbirsizliklə onu gözləyirdi, lakin bir az fərqli... O, elə hesab edirdi ki,

Türkan ağlaya-ağlaya gələcək. Lakin Türkan gülürdü... Jurnalı yerinə qoyub çölə çıxdı. Bu gün heç nə onun əhvalını poza bilməzdi.

Beşincilərini yanına çağırdı və onlarla qartopu oynamağa başladı. Uşaqlar sevimli müəllimləri ilə qartopu oynamalarına çox sevindilər. Bu, onların həyatında undulmaz bir andı. Ənvər müəllim otağından bu mənzərəni əsəb içində seyr edirdi. İmkani olsaydı, Türkanı bir qaşığı suda boğardı. İndiyə qədər məktəbdə istədiyini edir, heç kimdən qorxmurdu. Lakin indi bu arıq, qara-quru qıza uduzurdu. İlk dəfə tutduğu vəzifədən gedə biləcəyini anlayırdı. Bu işə onu çox qorxudurdu... Bu cür insanlar həyatda heç vaxt yaxşılıq etməmiş, başqalarının sevgisini qazanmamış adamlardı. Yaxşı bilirdilər ki, onlara salam verən varsa, vəzifəyə görədi. Sabah vəzifədən getsə, onu it yerinə qoyan olmayacaqdı. Ənvər müəllim bunları düşündükcə dəli olur, əsəbindən boğulurdu. Bu işi belə qoymaq olmazdı. Hansısa bir yolla Türkanı buradan uzaqlaşdırmaq lazımdı. Amma, necə?

Dekabr ayının ilk günlərindən başlayaraq uşaqlar yeni ilin gəlişini gözləyir, hazırlaşırdılar. Evlərdə şam ağacları bəzənir, uşaqlarda bayram əhvalı yüksəlirdi. Ümid kənd tam orta məktəbinin siniflərində də şam ağacları qurulmuşdu. Uşaqlar meşədən gətirdikləri ağacları bəzəyirdi. Hər sinfin oğlanları digərlərindən geri qalmamaq üçün meşədən ən gözəl şam, küknar ağacını gətirməyə çalışırdı. Bəzəmək işi isə qızlarındı. Türkan bu işdə şagirdlərinə yardım edirdi. Evdə də Məleykə xalanın şam ağacına təzə oyuncaqlar alıb

bəzəmişdi. Bu gün evə qayıdarkən Türkanın əhvalı çox yüksəkdi. Qarın gözəlliyi, uşaqların sevinci onun da ürəyində xoş arzular oyatmışdı. Evə çatdı. Məleykə xala artıq tam yaxşıydı. Hətta, günorta üçün yemək də bişirmişdi. Ancaq qanı bir az qarayıdı. Türkan yemək yeyərkən ondan bunun səbəbini soruşdu. Yaşlı qadın deməmək üçün çox israr etsə də, Türkan əl çəkmədi. Sonunda Məleykə xala danışmağa başladı. Sən demə, qız dərsdə olanda kəndin küpəgirən qarısı olan Sevda Məleykə xalanın yanına gəlib. Bir qədər havadan-sudan danışandan sonra başlayıb ki:

-Bəs, bu sənin evində qalan Türkan Tariyellə gəzir. Dərs öyrətmək adı altında kitabxanada-zadda görüşürlər. Dərsi məktəb şagirdi oxuyar. Əsgərlikdən gələn bığıburma kişi haçandan dərs oxuyur?!

Düzdü, Məleykə xala Sevdanın cavabını verib evdən qovmuşdu. Lakin onun əhvalı çox pis korlanmışdı. Sevdanı yaxşı tanıyırdı. Bilirdi ki, bütün kənddə bu yalan xəbəri yayacaq, Türkanı gözdən salmağa çalışacaq. Bu yalana inanmayan qədər inanan da olacaqdı... Türkanı öz sevimli balası kimi sevirdi. Bu qızcığız özü ilə onun evinə, yaşlı ürəyinə həyat eşqi gətirmişdi. Türkan Məleykə xalanın belə kiçik şeydən ötrü qanını qaraltdığını görüb gülümsədi. Ayağa qalxıb ona yaxınlaşdı, boynunu qucaqlayıb üz-gözündən öpdü. Ona kefini pozmmasını söylədi. Günəşin işığını palçıqla kəsmək olmaz. Həqiqətin tez ya gec üzə çıxmaq kimi yaxşı bir tərəfi vardı. Onun üçün də Türkan əhvalını korlamadan yeməyi bitirdi. Stolun üstünü təmizləyib çay süzdü. Deyə-gülə çaylarını içdilər.

Sevda öz yaylığının ucundakı düyünə baxıb bu yalanı qondara bilməzdi. Ona ipi verməsən yumaq sarımaq kimi hünəri yoxdu. İplik isə Ənvər müəllimin evində çözlənirdi. Bir gün axşam tərəfi Fidan xanım Sevdanı evinə çağırmışdı. Kəndin “ayaqlı qəzeti” daha əvvəllər də Ənvər müəllimin bəzi kirli işlərində ona kömək etmişdi. Qarşılığında da Fidan ona evdə kəsdikləri heyvanın ciyərindən, baş-ayağından pay verirdi. Ənvər arvadı ilə belə qərara gəlmişdi ki, bu işi görsə-görsə, Sevda görəcək. Fidan ərini dinləyəndən sonra xüsusi vurğulamışdı:

-Gərək bu dəfə Sevdanın payını çox edək ki, işin sonunadək getsin.

Elə bu fikirlə də direktorun süfrəsinin qırağında Sevdaya yer ayrılmışdı. Qadın yeyib doyandan sonra Fidan məsələni açıb ona dedi. Və bərk-bərk tapşırırdı ki, ağzından nəsə qaçırsa, bir daha bu qapıya gəlməsin. Üstəlik, Fidan ona söz verdi ki, Türkan bu kənddən gedən günü Ənvər müəllim onu məktəbdə işə qoyacaq. Bu xoş xəbər Sevdanı necə sevindirdisə, elə onlardan çıxan kimi başladı işləməyə. Kənddə qabağına kim çıxdısa, hansı arvadın dedi-qodu ilə arası yaxşıdısa üzünü ona tutdu, Türkanı, Tariyəli qaralamağa başladı. Tariyəlin anasının da yanına gəlmişdi. Öncə Türkanı pislədi, cürbəcür iftiralər atdı. Ən son da arvadı qorxutdu ki, bu qız oğlunu ələ keçirmək istəyir.

Tariyel evə gələndə anasının ağladığını görüb bərk qorxdı. Elə bildi ki, anasına nəsə olub, ya da o, bir pis xəbər eşidib. Məsələnin nə olduğunu öyrəndikdə isə Sevdadan daha çox anasına əsəbləşdi. Axı, anası elə birinə necə inanmışdı?! Necə onun sözləri ilə həm

oğlunu, həm ona bu qədər yaxşılıq edən müəllimini qaralamışdı?! Tariyelin sözləri sanki anasını yuxudan oyatdı. Necə böyük səhv etdiyini anladı. Tariyelə çox güvənirdi. Bu günə qədər anasının başını aşağı edəcək bir şey etməmişdi. Bu gündən sonra da etməyəcəkdi. Yaxşı bilirdi ki, oğlunun ən böyük arzusu oxumaqdı. Tariyel anası ilə həmişə dərdləşir, başını onun dizləri üstünə qoyub öz xəyallarından, planlarından danışır.

Ömrü boyunca anasının üzündəki gülüşün bir kədər qorxusu olmuşdu. Uşaq vaxtı ana-atasını itirmişdi. Yeniyetmə vaxtı isə yeganə qardaşı çayda çiməndə batmışdı. Tariyelin atası ilə evləndiyi zaman qohumlarından, sadəcə, bacısı Sultan qalmışdı. Onun da həyatı çətin keçir, üzü gülmürdü. Sultanın ilk evliliyi uğursuz alınmışdı. Övladı olmadığı üçün əri onu boşamışdı. Sonra yenidən İsmayilla evlənmişdi. İsmayıl onu çox sevirdi, lap çox... “Sultan” deyəndə onun üzünün necə güldüyünü görmək çox maraqlıydı. Tariyel uşaqlıqdan bu sevginin vurğunu olmuşdu. Ətrafında sevgi o qədər az yaşanırdı ki, Sultan və İsmayılın sevgisi ona lap nağıllardakı, romanlardakı sevgini xatırladırdı. Tariyelin xalası hər yay gəlib onlarda qalır və onu oğlu kimi sevirdi.

Anası ilə atası evləndikdən sonra bir-birlərinə meyil salmağa, sevməyə başlamışdılar. İki oğul onların həyat anlamına çevrilmişdi. Amma, daim kasıb olmuşdular. Bir tikə çörək üçün dizlərini qayalar, kürəklərini şələ çatıları qanatmışdı. Axır ki, oğulları böyümüşdü. İndi ikisi də valideynlərinin köməyinə çatır, dolanışığa əl atırdılar. Tariyel oxumaq, yaxşı bir işdə işləyib anasının üzünü güldürmək istəyirdi. Anası da

bunu bilirdi. İndi Sevdanın sözlərinə inandığı üçün yaman pis olmuşdu. Tariyel onun anası, atası, hər şeyiydi. Necə ola bilərdi ki, bir an belə olsa oğlu haqqında ürəyi şübhəyə düşsün? Oğlunun boynunu qucaqlayıb kövrəlmişdi. Tariyel anasını qucaqlayıb üzgözündən öpdü. Oğlunun boy-buxununu, dəmir kimi qollarının gücünü görən ananın ürəyi dağa döndü. Göz yaşlarını silib gülümsəməyə başladı.

Tariyeli isə daxilində bir düşüncə sarmışdı: bundan sonrası necə olacaqdı? Türkan müəllimin üzünə necə baxacaqdı? Onun haqqında gəzən söz-söhbəti necə kəsəcəkdə? İnsanların ağzını yummaq olmazdı. Hələ-hələ, Sevda kimi küpəgirən qarılıların. Düşmən kişi olsa, onunla mübarizə aparmaq asandı. Uzağı, savaşırsan. Ya o səni, ya da sən onu... Ancaq düşmən Sevda kimiləri olunca, savaşımaq çox çətindi. Onun silahı əclaflıqdı. Tariyel isə heç vaxt elə silahı ürəyinə götürməzdi. Türkan ona dərslərində əməllicə yardım edirdi. Tək dil və ədəbiyyatdan yox, digər fənnlərdən də bilmədiklərini başa salırdı. İndi nə edəcək, necə edəcək? Nə məktəbə, nə kitabxanaya getməyəcəkdə; belə qərara gəlmişdi. Sevimli müəlliminə insanların pis gözlə baxmasına dayana bilməzdi.

Tariyel düşünməkdən birtəhər olmuşdu. Təmiz hava almaq üçün çıxıb kəndi gəzmək istədi. Elə də böyük olmayan kəndi gəzmək çox vaxt aparmırdı. Kəndin mərkəzindən keçərkən kişilərin Ənvər müəllimin dükanının qarşısında söhbət etdiyini gördü. Sevdanın Sərxan adlı özü kimi əclaf bir oğlu vardı. O da oradaydı. Atası yaşda kişilərlə nalayiq zarafatlar edirdi.

Tariyel oradan keçərkən salam verdi. Bu zaman Sevdanın oğlu:

-Biz əxlaqsızlara salam vermirik!- deyər söz atdı.

Tariyel onun bu sözüne fikir vermədən oradan uzaqlaşmaq istədi. Lakin bir qədər aralanan kimi Sərxan yerdən balaca bir daşı qarın içinə qoyub qartopu düzəltdi və düz Tariyelin başını hədəf alıb atdı. Daşın dəydiyi yer yarılmışdı. Tariyel əlini başına apardı. Barmaqları isti qana bulaşdı. Yerdən bir az qar götürüb başına qoydu. Onun başının yarıldığını görə Sərxan cəsarətlənib daha bərkdən gülür və Tariyelə nalayiq sözlər ünvanlayırdı. Daha onun geri dönməyəcəyinə o qədər əmindir ki, qələbəsinin sevinci ilə cibindən çıxardığı siqaretini yandırmışdı. Tariyel bir qədər gözlədi, qarı yarasında saxladı. İndi həyat onun üçün dayanmışdı. Kənardan heç bir səs eşitmirdi. Küçədə dayanan digər kişiler də Tariyelin qorxudan susduğunu fikirləşib Sərxana qoşulub güldürdülər. Aradan amansız beş dəqiqə keçdi. Tariyel başına qoyduğu qarlı qanı yerə atdı. Gödəkçəsini çıxarıb yol kənarındakı yekə daşlardan birinin üstünə qoydu. Onun bu hərəkətləri gülüş səslərini dayandırdı. Sərxan isə hələ də inanmırdı Tariyelin onunla savaşaacağına. Lakin ürəyinin sürətlə döyünməsinə mane ola bilmirdi. İndi Tariyel güldü. Özü də bərkdən. Gülə-gülə Sərxana yaxınlaşırdı. Bayaقدan Sərxana qoşulub gülənlər indi onu tək qoyub kənara çəkilmışdilər. Tariyel Sərxana yaxınlaşıb qarşısında dayandı. Düz onun gözlərinin içinə baxırdı. Tariyelin yaşıl gözlərindəki kin Sərxanın vücudunu titrətdi. Donub qalmışdı. Bayaقدan gülən, söyən elə bil o deyildi. Tariyel bir addım daha atdı. Kəllənin

Sərxanın sifətinə dəyməsi o qədər ani baş verdi ki, kimsə onun yerə necə yıxıldığını görmədi. Sərxan özü də yerdə-qarın içində uzandığının fərfinə gec vardı. Burnundan axıb ağzına dolan isti qan onu susdurmuşdu. Tariyel ətrafına göz gəzdirdi. Bayaقدan ona gülənlər də susmuşdu, hamı heyrətlə ona baxırdı. Təkcə yaşı yetmiş ötmüş Firdovsi kişi asta addımlarla oradan uzaqlaşdı. Yerdə qalanlar, uzağı, on-on beş böyüklər idi. Tariyel bu an valideynlərinin ona öyrətdiyi böyük-kiçik məsələsini xatırlayacaq halda deyildi. Üzünü kişilərə tərəf tutub: -İçinizdə bu it kimi düşünən varmı?- deyər soruşdu.

Əsgərlikdən gələndən sonra kənddə olan dedilər qulağına gəlir, lakin fikir vermirdi. Başqasının arvadına, qızına sataşanların, ailəsinə sahib çıxma bilməyənlərin kim olduğunu bilirdi. Amma, kimsənin həyatına qarışmaq onun yaşam düsturunda yox idi. İndi isə... İndi Tariyel qəzəbli canavar kimi savaşımaq istəyirdi. Uzun zamandı ürəyinə yığılan bütün kəni qusmaq, Ümid kəndinə bəzi şeyləri xatırlatmaq istəyirdi. Bu zaman kənddən Samir adlı bir kişi Tariyeli təhqir etməyə başladı:

-Əəə... Sən pulla onun-bunun qoynunu otaran çoban deyilsənmi? Kimsən ki camaata söz deyirsən?

Samir bu sözləri dedi və Tariyelə doğru yaxınlaşdı. O, kəndin pullu kişilərindəndi. Qırx yaşı olardı. Yüzdən çox qoyunu, on inəyi vardı. Tariyelə yaxınlaşıb onu vurmağı düşünürdü. Elə hesab edirdi ki, Tariyel ona söz deməyə cəsarət etməyəcək. Samir həm də gövdəsinə, böyüklüyünə güvənirdi. Kənddə elə bir toy olmazdı ki, içib orada dava salmasın. Tariyelə yaxınlaşdı. Elə əlini göyə qaldırıb:

-Əə, kiçik, sən kimsən? -deyib şapalaq vurmaq istəyəndə Tariyel onun əlini havada tutdu.

Tariyelin Samirin qolunu burmağı bir an çəkdi. Ardınca da onun yoğun boynuna dirsəyi ilə zərbə endirdi. Samir qarın içinə yığıldı. Kənardakılar bunu görüb bir həmlədə Tariyelin üzərinə atıldılar. Beş nəfər kişi bir cavan oğlanı təkləmişdilər. Hay-küy kəndi başına götürdüyündən camaat ora toplaşırdı. Davanı aralayana qədər Tariyelin burnu sınımışdı, yumruq atmaqdan əlləri qan içindəydi. Üstünə atılan beş nəfərin də bədənində xəsarətlər vardı.

Davanı ayırdılar. Hər kəs öz evinə dağıldı. Qardaşı Tariyelin qoluna girib onu evə apardı. Evlərinin yaxınlığındakı bulaqda üst-başının qanını təmizləyib, islatdığı dəsmalı burnunun üstünə qoydu ki, çox şişməsin. On dəqiqə sonra olanları ailəsinə danışdı. Anası bu dava üçün onu danlamadı. Heç vaxt oğlunu haqlı olaraq etdiyi bir şey üçün cəzalandırmamışdı. Ona həmişə məsləhət verərdi: "Oğul, haqsız yerə heç kimi incitmə, dalaşma. Ancaq kimsə sənə haqqına girsə, söysə cavabını ver. Həm də elə cavab ver ki, bir daha sənə yaxınlaşmağa, əl qaldırmağa, söz deməyə cəsarəti olmasın. Heç kimin namusuna yan gözlə baxma, kimsə sənə namusuna toxunmağa çalışsa, onu bağışlama..."-deyərdi. İndi oğlu öz şərəfi, namusu üçün savaşırdı. Tariyelin yaralarını təmizlədikdən sonra boynunu qucaqlayıb doyunca öpdü oğlunu... Ana oğlu ilə qürur duyurdu. Bəzən də onun bu cəsarəti, dəliqanlılığı ananı qorxudurdu. İnsanlar şərəf, namus kimi hissələri unutmuşdu. Tariyel heç kimi arxadan vurmazdı, lakin onu vuracaq alçaq çoxdu. Digər tərəfdən, ana həm də

sevinirdi. İndən belə heç kim qorxusundan nə Türkana, nə də oğluna bir söz deməyəcəkdi, deyə bilməyəcəkdi. Tariyel kənddə yeni bir atəşin ilk qıgılıcımını alırdı. Bundan sonra dostu da, düşməni də çox olacaqdı. Düşmənləri qarşısına çıxıb nəşə deməyə, etməyə cəsərət tapmasalar da, düşmənlərdən əl çəkməyəcək, onu vurmaq üçün əlverişli vaxt gözləyəcəkdi. Dostları isə başları dara düşən kimi yardım istəyəcəkdi...

Türkan kənddə baş verənləri eşidəndə çox pis oldu. Tariyelin dalaşmağı, bütün bu olanlar onun incə qəlbini çox incidirdi. Bir yandan da sevinirdi. Öz şagirdi ilə qürur duyur, belə mərd oğlanın varlığı onda gələcəyə olan ümidi artırırdı. Lakin, eyni zamanda, narahatdı, qorxurdu. Tariyel mütləq oxumalı, ali təhsil almalıydı. Öz savaşımları elmlə, biliklə verməlidir. Yoxsa haqsızlığa dözümlü olmayan bu cavan oğlanın yolu ya həbsxana, ya da məzarla bitəcəkdi. Bir qədər düşündükdən sonra Tariyelgilə gedib, onun ailəsini ziyarət etmək istədi. Bu düşüncəsini Məleykə xala ilə bölüşəndə yaşlı qadın Türkanı fikrindən daşındırmaq üçün çox çalışdı, lakin alınmadı. Kənd qaynar qazan kimi qaynayır. Hər kəs bu davadan danışır, gizli-gizli Türkanı qınayanlar da olurdu. Demək olar ki, kənd iki yerə bölünmüşdü. Övladı məktəbdə oxuyan, Türkanı tanıyan insanlar onun tərəfində, digərləri isə qarşı cəbhədə dayanmışdı.

Türkan Məleykə xalanın sözüne qulaq asmayıb düz Tariyelgilə gəldi. Yolda onu görənlər, sadəcə, salam verib geri çəkildilər. Heç kimsə artıq bir söz demədi. Tariyelin dalaşmağı onları susdurmuşdu, deyəsən.

Türkan müəllim çox gözəl qarşılandı. Tariyelin anası onu öz doğma qızı kimi qucaqlayıb öpdü. Aralarında səmimi söhbət yarandı. Bu söhbət zamanı yaşlı qadın bir daha əmin oldu ki, Türkan, həqiqətən, gözəl ürəkli bir mələkdı-oğluna yardım etmək istəyən bir mələk. Tariyelin gələcəyi, ali təhsil alması haqqında iki qadın xeyli söhbət etdi. Anası təklif etdi ki, həftədə iki gün özüm gəlim, səni bizə gətirim hazırlıq üçün. Türkan bu təkliflə razılaşdı...

Oğlu döyüləndən sonra Sevda qaça-qaça Ənvər müəllimin yanına gəldi ki, bəs, indi nə edim, necə edim? Direktor çox götür-qoy etdi, dağı-aranı qatdı bir-birinə, axır, çıxış yolunu tapdı:

- Get şikayətini et, Tariyel cəzasını çəksin. –deyib Sevdanı göndərdi polis mərkəzinə.

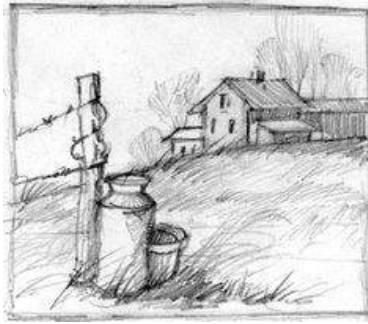
Sevda Ənvər müəllimin aqlını pir bilirdi; elə həmin günün sabahı qaçdı polisə. Tariyeli canı, quldur kimi qələmə verib şikayət etdi. Düşünürdü ki, elə şikayət edən kimi polislər gəlib Tariyeli aparacaq, beş-on il cəza verəcəklər. Lakin işlər nə Ənvərin, nə də Sevdanın fikirləşdiyi kimi getmədi. Polis idarəsindən zəng vurub Tariyeli şöbəyə çağırdılar. Məsələni qısaca bildirdilər ki, oğlu Sərxanı döydüyü üçün Sevda şikayət edib. Tariyel olanları müəlliminə danışib, ona yol göstərməsini istədi. Türkanın qorxduğu bu idi. Tariyel kimi mərd oğlanı alçaqlıqla çox asan ilişdirmək olardı. Ancaq yox, Türkan buna izn verməyəcəkdi. Qoy savaşa istəyənlərlə savaşınsınlar. Tariyel o gün küçədə Türkan üçün döyüşmüşdü. Özü də bir neçə adamla... İndi növbə ondaydı. O da savaşıcaqdı, lakin qanunla... Dünənki

davada Tariyelin də burnu sınımışdı. Döyən adamın burnu niyə sınınsın ki?! O gün orada Tariyelə qarşı altı adam birləşmişdi. Tariyel düz yolu ilə getdiyi zaman ona tələ qurulmuşdu. Bunu isbat edə bilsələr, Tariyeli xilas etmək olacaqdı.

Türkan artıq daşın hansı tərəfdən atıldığını yaxşı bilirdi. İndiyə qədər Ənvər müəllim bu qədər irəli getmədiyindən o da gördüklərini -bildiklərini özündə saxlayır, şikayət etmirdi. İndi ki, məsələ belədir, qoy olsun. Türkan da şikayət edəcəkdi. Həm Ənvər müəllimdən, həm də Sevdadan. Özü də birbaşa məhkəməyə müraciət edəcəkdi. Ümid kənd məktəbinə gəldiyi gündən bəri Ənvər müəllim onu çox incitmişdi. Türkan yaxşı bilirdi ki, nazirliyə edilən şikayət Ümid məktəbində yoxlamalara səbəb olacaq və bu yoxlamanın nəticəsi Ənvər müəllim üçün heç də yaxşı olmayacaq.

Sabahı gün Türkan Tariyellə birlikdə rayon mərkəzinə gəldi. Tariyelin yanında olub, ona dəstək olmaq, həm də şikayətlərini etmək istəyirdi. Öncə Tariyellə həkimə getdilər. Onun sınıan burnunu həkimə yoxlatdılar. Elə qorxulu bir şey yoxdu. Tariyelin burnu əsgərlikdə olanda bir dəfə də sınımışdı. Onun üçün də gələcəkdə əməliyyat etdirməli olacaqdı. Çünki qırılan sümük onun nəfəs almasına çətinlik yaradırdı. Həkimdən Tariyelin burnunun zərbə ilə sınmasına dair kağız aldıqdan sonra polis mərkəzinə doğru getdilər. Türkanın Tariyelə bir sürprizi də vardı. Dünən vəkil dostlarından birindən yardım istəmişdi. Bu həm uşaqlıq dostu, həm də qonşusu olan Şəmsdi. Şəms də Türkan kimi idealist bir gənçdi. Türkan filologiya, Şəms isə hüquq fakültəsini seçmişdi. Şəms Türkanın yardım

xahişini eşidən kimi bunu qəbul etdi. Gecə avtobusu ilə gəlmişdi və polis mərkəzində onları gözləyirdi. Türkan Tariyelə bunu hələ demirdi. Sevimli şagirdinin həyatını, gələcəyini xilas edəcəyi üçün çox sevincliydi. Əgər bu gənci taleyin ümidinə buraxsa, Ənvər, Sevda kimi insanlar onu məhv etməyə çalışacaq, o da savaşı qaba güclə verəcəkdi. Lakin onun oxuması, elmlə cəhalətə qarşı savaşı lazımdı.

7

∞

Şəms onları polis idarəsinin qarşısında qarşıladı. Beş-on dəqiqə ayaqüstü söhbət etdikdən sonra içəri keçdilər. Yanlarında vəkilin olmağı Tariyeli ürəkləndirdi. İndi oxumaq onun üçün daha önəmli olmuşdu. Oxuyacaq və bu qızlar kimi mübarizə aparacaqdı. İçəridə işləri çox çəkmədi. Həkimdən

aldıqları kağızı polisə verib, şikayətlərini elədilər. Kimin haqlı olduğuna məhkəmə qərar verəcəkdi. Məhkəmənin vaxtı üç gün sonraya təyin olundu. Şəms bu üç günü Türkanın qonağı olacaq, Ümid kəndini gəzəcəkdi. Yollar nisbətən düzəlmişdi. Onun üçün də elə böyük problem yaşamadan kəndə gəldilər. Şəms Türkanın belə bir yerdə işlədiyini görüb onunla qürur duyduğunu söylədi. Gənc vəkilin kəndə gəlməsi əməlli-başlı hayküyə səbəb oldu. Sevda elə bilirdi ki, gedib şikayət edən kimi Tariyeli tutub salacaqlar içəri. İndi bütün işlər qarışmışdı. Həm Sevda, həm də Ənvər müəllim məhkəməyə çağırılmışdı. Sevda fikirləşirdi ki, bütün suçu Ənvər müəllimin boynuna atsın. O, avam bir qadındı. Ənvər onu aldadıb belə bir iş gördürüb. Əslində, o qədər də savadsız biri deyildi. Yaxşı bilirdi bu işin nə ilə bitə biləcəyini. Dövlətin imtahanla göndərdiyi müəlliminə iftira, şər-böhtan atmışdılar. Ürəyində Ənvər və Fidana söylə-söylə o tərəf-bu tərəfə gəzir, özünü qutarmaq üçün yollar axtarırdı. Qəfil, şeytan ağına bir fikir saldı. Tez köhnə paltosunu geyinib özünü verdi Məleykə xalanın evinə. Türkan və qonağı samovar çayı içə-içə söhbət edirdi. Sevda Türkanın ayağına düşüb ağlaya-ağlaya üzr istəməyə başladı. Ənvər onu aldatmışdı, əgər Türkan bağışlasa, məhkəmədə hər şeyi etiraf edərdi. Bircə ondan və oğlundan şikayət eləməsin. Lakin Şəmsin dediyinə görə, belə bir şeyə ehtiyac yoxdu. Onsuz da məhkəmədə onlar udacaqdı. Həm də, Sevdanın cəzalanması lazımdı ki, sonra heç kim gənc bir qıza iftira atmağa cəsəret etməsin. Sevda nə qədər yalvardısa, Türkan fikrini dəyişmədi. Qadın kor-peşman, Ənvər müəllimə söylə-

söyə evinə qayıtdı. Daha edəcək bir şey yoxdu. Öz axmaqlığının cəzasını çəkəcəkdi.

İşlərin əsas mərkəzində dayanan adam Ənvər müəllimdi. Düşünürdü ki, soyuqqanlı olmaq lazımdı. İşləri düzəltməyin bir yolu mütləq olmalıdır... Yaxşı billirdi ki, ilk yoxlama məktəbdə olacaq. Onun üçün də müavinlərini çağırıb sənədlərini qaydaya salmağa, əskik işlərini düzəltməyə başladı. Yaxşı ki, kitabxana məsələsini vaxtında həll edib, yoxsa başı əməllicə ağrıyardı. Fidanı da işdən çıxarmaq lazımdı, lakin bunu etmək üçün artıq gecdi. İndi etsə, biləcəkdilər ki, yoxlamaya görə edir. Onun üçün də gözləmək lazımdı. Ənvər müəllim yaxşı bilirdi ki, ona pul lazım olacaq. Ona görə də qohumlarından birini arana göndərdi ki, erkək quzulardan iyirmisini satıb, pulunu gətirsin.

Ən çox narahat olanlardan biri də Fidandı. Sevda ilə sövdələşmə edən o olsa da, hələlik, adını çəkən yoxdu. Böyük ehtimalla da olmayacaqdı. Sevda Türkandan “yox” cavabını alandan sonra yenidən Fidanın yanına gəldi. Başladı ağlamağa, qarğış tökməyə ki, bəs, məni sən yoldan çıxardın. Fidan neçə illik direktor arvadıydı. Bu illər ərzində çox şey öyrənmişdi. Sevda gəlib Ənvərə qarğış edəndə onu elə peşəkarlıqla susdurdu ki... Olan olmuşdu. Bu saatdan sonra geri addım atmaq olmazdı. Ən yaxşısı, məhkəmədə deyər ki, qoca, savadsız arvadam. Tariyeli Türkan müəllim ilə görəndə səhv başa düşmüşəm. Elə bildim, aralarında nəsə var. Bu günə qədər o yaşda cavan oğlanın dərslər oxuduğunu harda görmüşəm? Ənvər müəllim, onsuz da, bir yolla bu işdən canını qutaracaq. Əgər Sevda onu satası olsa, bir daha ona yardım edilməyəcəkdi.

Uşaqların davası da elə-belə şeydi. Qanları qaynayıb, dalaşıblar. Sevda şikayətini geri götürsə, Tariyel də bu dava məsələsini unudacaqdı. Bu anlarda Fidan əsl vəkil kimi danışır, planlar qururdu. Sevdanın onunla razılaşmaqdan başqa yolu qalmadı. O qapıdan çıxarkən Fidan ona verdiyi sözü bir daha xatırlatdı: “Bu işlər həll olunsun, məktəbdə işin hazırıdı”.

Şəmsin gəlişi, Türkanın elədikləri Tariyelin ürəyində çox dərin duyğular oyatmışdı. Sanki, ölüb, yenidən dirilmişdi. Əvvəlki Tariyeldən əsər-ələmət qalmamışdı. Əvvəl gur bir çaydı- hara axacağını bilməyən, qəzəblə axan... İndi isə öz axacağı dərəni tapmışdı. Bilirdi hansı yolla gedəcəyini. Türkan müəllim olmasa, Ənvər və Sevda onun həyatını məhv edəcəkdilər. Demək, savad, elm bütün hər şeyə qalib gələ bilər. Hətta, Sevdanın hiyləsinə, Ənvər müəllimin planlarına da...

Sevda sakit dayanmırdı. Bu dəfə başqa bir yola əl atdı. Daha doğrusu, başqa bir iftiraya. Tariyelin bibisi də Ümid kəndində yaşayırdı. Lakin qardaşı ilə aralarında bir az narazılıq vardı. Sevda da bu narazılıqdam məharətlə istifadə etdi. İki gün ard-arda Tariyelin bibisiylə gedib-gəldi. Özü də hər kəsə göstərə-göstərə... Sonra da kənddə yaydı ki, bəs, Tariyelin Türkanla olan məsələsini, əslində, mənə elə Tariyelin öz doğma bibisi demişdi. Bu yalana inanan da oldu, inanmayan da. Ancaq Tariyelin atasının bacısının belə bir şey edə biləcəyinə dair ürəyinə xal düşmüşdü. Tariyel nə qədər atasını inandırmağa çalışsa da ki, Sevda bunu da uydurur, artıq olan olmuşdu. Sevda, onsuz da, yuxa olan

bacı-qardaş münasibətini əməllicə korlamağı bacarmışdı.

Tariyel bibisi uşaqları ilə münasibəti normal saxlamağa çalışır, bir yandan da məhkəmədə başına gələ biləcəkləri düşünürdü. Şəms və Türkana güvənsə də içində olan narahatlığı susdura bilmirdi. Üstəlik, Ləman da bu kənddə yaşayırdı və bütün bu olanları görür, eşidirdi. Tariyel haqqında yanlış fikrə düşsə, ona nifrət edə bilərdi. Bax, bundan yaman qorxurdu. Hələ ki, onun qarşısına çıxmağı düşünmürdü. Həm Ləman hələ məktəbliydi, həm də Sevdanın komandası bəhanə gəzirdi Tariyeli dolaşdırmaq üçün. Ən yaxşısı oxumaqdı, çox oxumaq və ali məktəbə daxil olmaq. Şəmsin kənddə olması onun ürəyini sakitləşdirirdi. Türkanla Şəms onlara gəlib anası ilə də söhbətləşmişdi. Bu söhbətdən sonra yaşlı qadın da arxayındı. Ən azından əmindir ki, Tariyelə heç nə olmayacaq.

Nəhayət, məhkəmə günü gəlib çatdı. Yarım saat davam edən məhkəmə Şəmsin istədiyi kimi başa çatmışdı. İlk olaraq, Tariyelin günahsız olması isbat edilmişdi. Bir neçə nəfər birləşib onunla dalaşmışdı. Bu zaman hər iki tərəf xəsarət almışdı. Bu məsələdə hakim heç bir tərəfə cəza vermədi. Türkanın məsələsi isə xeyli müzakirələrə səbəb oldu. Sevda Fidanla razılaşdığı kimi danışdı. Guya, Tariyellə Türkanı birlikdə görüb, səhv anlayıb. Elə məhkəmə zalındaca hər ikisindən üzr istədi. Hakim ondan bu işdə Ənvər müəllimin əlinin olub-olmamasını soruşdu. O isə əminliklə belə bir şeyin olmadığını söylədi. Şəms Sevdanın yalan dediyini söyləyəndə onun dili dolaşsa da özünü toparlaya bildi.

Ancaq Şəmsin ondan əl çəkmək fikri yoxdu. Üzünü hakimə tutub təsirli bir çıxış etdi:

-Bu gün, sadəcə, Türkanın yox, dövlətin bölgələrə göndərdiyi hər gənc qızın namusuna dil uzadılmışdır. Əgər Sevda cəzasız qalsa, bundan sonra da bu hadisələr davam edəcək. Başqaları da eyni səhvləri edəcək. Gənc qızlarımız daha hansısa kəndə müəllim, həkim kimi gedib işləmək istəməyəcək. Bu, birbaşa dövlətin siyasətinə, yəni dövlətin özünə üsyan etməkdə. Deyək ki, mən gedib birini öldürdüm. Sonra da gəlib sizin qarşınızda onun ailəsindən üzr istədim. Məni bağışlayardınız mı? Əlbəttə, yox. Deməli, Sevdanı da bağışlamaq olmaz. Atdığı iftiranın cəzasını çəkməlidir. Oğlunu Tariyelin üzərinə göndərüb onu döydürmək istəyib. Ancaq bu plan baş tutmadıqda Tariyelə ikinci dəfə iftira ataraq onu məhkəməyə verib. Deyək ki, Türkan çıxıb bu kənddən getdi. Bəs, Tariyel? O necə edəcək? Onun aqibəti necə olacaq? Sabah bu kənddə hansı kişi ona öz qızını verəcək? Suçlu cəzasız qalanda, günahsız cəzalananda dövlət çökür, cənab hakim. Xahiş edirəm, ədaləti bərpa edib Sevdanı cəzalandırın.

Şəmsin çıxışı həm hakimi, həm də zalda əyləşənləri təsirləndirdi. Tariyelin bibisi də məhkəməyə gəlmişdi. Şahid kimi o da danışdı. Sevdanın onlara da böhtan atdığını, qardaşı ilə münasibətləri korlamağa çalışdığını söylədi. Daha Sevdanın qaçacaq yeri qalmamışdı. Bu dəfə son ümid kimi ağlayaraq hakimdən onu bağışlamasını istədi. Lakin yenə Ənvər müəllimi satmadı. Hakim Ənvər müəllimdən Türkanın necə biri olduğunu, onunla olan münasibətlərini soruşanda

direktor hiyləyə əl atdı və başladı Türkanı tərifləməyə. Dedi:

-Türkan müəllim kəndimizə gəldiyi gündən uşaqlara öz övladı kimi can yandırır. Məktəbdə heç bir müəllim, şagird ondan narazı deyil. Hal-hazırda kitabxanaçımız yoxdu deyə, Türkan bu vəzifəni könüllü şəkildə yerinə yetirir. Hətta, şəhərdən kitablar gətirib şagirdlərimizə payladı. O, kəndə gələndən sonra, nəinki, uşaqlar, böyüklərdən də bəziləri kitab oxumağa başladı. Bizim məktəb kollektivi olaraq gənc müəllimimizdən bir narazılığımız yoxdu. Elə burada, sizin qarşınızda kəndimizdə ona edilən bu hörmətsizlik üçün hər kəsin adından ondan üzr istəyirəm. Bütün günah məndədi. Dövlət onu mənə əmanət etmişdi. Gərək daha ciddi maraqlanaydım, onu daha yaxşı qoruyaydım. Cənab hakim, Sevdanın elədiyi böyük tərbiyəsizlikdi. Lakin bu məsələni o qədər də böyütmək lazım deyil. Bu qadın yaşlı, avam bir insandı. Ömrünü bu şəkildə yaşayıb. Gedin Ümid kəndində araşdırın, görün bircə adam tapılsın ki, desin, Sevda məndən kiməsə söz deməyib, kimləsə aramı vurmayıb?! Yəni, bu adam ömrü boyu küpəgirən qarı kimi yaşayıb və bundan sonra da dəyişməyəcək. Türkan müəllim bu hərəkətin, sadəcə, özünə qarşı edildiyini düşünüb pis olmasın, nə də bu qadının dediklərini ciddiyyə almasın.

Ənvər müəllim çox hiyləgərliklə həm özünü təmizə çıxarmağa çalışmış, həm də Sevdanı müdafiə etmişdi. Lakin Şəms yenidən ayağa qalxıb həm Ənvər müəllimə, həm də zalda olanlara bir sual verdi:

-Deyirsiniz ki, Sevda savadsız, avam qadıncı. Əgər elədisə, onda onu bir öyrədən var. Çünki bu qədər plan

qurmaq avam adamın ağına gəlməzdi. Dövlətin göndərdiyi müəllimə iftira at, sonra onun şagirdini döydürməyə çalış, planın baş tutmayanda da bu dəfə onu şikayət et... Cənab hakim, sizcə, bu, savadlı, hətta, çox ağıllı bir insanın planına oxşamırmı?

Hakim Şəmsin sözündən sonra yenidən Sevdaya müraciət edərək bu işdə tək olub-olmadığını soruşdu. Sevda, onsuz da, cəzalandırılacaqdı. Ancaq boynuna alarsa, cəzası qismən az ola bilərdi. Sevda isə susurdu. Fidan onu necə inandırmışdısa, hələ də xilas olacağını, olmasa belə Ənvərin adını çəkərsə daha ağır cəza alacağını düşünürdü. Bu zaman Şəms ona üz tutub dedi: -O gün yanımıza gəlib demədinmi ki, məni bağışlasanız, hər şeyi etiraf edərəm? İndi etiraf eləsən, səni bağışlayarıq, şikayətçi olmarıq. Sən də çıxıb gedərsən evinə. Qoca arvadsan, bu yaşda həbsxanaya düşmə.

Şəmsin bu sözləri Sevdaya inandırıcı gəlmədi. Yaxşı başa düşürdü ki, onu bağışlayas olsalar, elə o gün bağışlayardılar. İndi, sadəcə, ondan söz almaq və onu daha da dolaşdırmaq istəyirlər. O gün, həqiqətən, Məleykə xalanın evinə getdiyini boynuna aldı. Lakin Türkandan üzr istəməyə getdiyini dedi. Yüksək səs tonu ilə əlavə etdi:

-Orada başqa heç bir söhbət olmayıb. Məni heç kəs öyrətməyib. Sadəcə, gördüyümü səhv başa düşmüşəm. Bunun üçün məni öldürəcək deyilsiniz ha! Adam öldürməmişəm, oğurluq etməmişəm...

Hikkə ilə başlayan danışığını ağlaya-ağlaya bitirdi. Şəmsin isə ondan əl çəkmək fikri yox idi. Ona görə də yenidən danışmağa başladı:

-Sevda elə düşünür ki, ancaq oğurluq, qətl kimi işlər cinayətdir. Bir insana iftira atmaq, onun şəxsiyyətini alçaltmağa çalışmaq da cinayətdir, özü də cinayətlərin ən böyüyüdür. Maddi zərər qədər mənəvi zərərin də cəzası olmalıdır. Sevda iki gəncə iftira atmışdır. Bu hadisədən sonra Türkan zəiflik edib kəndi tərک etsəydi, Tariyel xəyallarından əl çəkib oxumağı buraxsaydı, nə olacaqdı? Bunun hesabını kim, necə verəcəkdə? Daha doğrusu, verə biləcəkdimi?

Şəms yenidən hakimdən Sevdanın cəzalandırılmasını xahiş etdi. Ancaq yenə də onun bu işi tək gördüyünə inanmadığını, bu işi araşdırmaq lazım olduğunu bildirdi. Deyəsən, hakimin düşüncəsi də beləydi. Ənvər müəllimin məktəbinin yoxlanılacağını, əgər orada da cinayətə səbəb olacaq bir şey tapılırsa, bu iki işin birləşəcəyini yaxşı bilirdi. Onun üçün də məhkəmə, məsələni təhsil nazirliyinə bildirmək qərarına gəlmişdi. Növbəti məhkəmə isə yanvar ayı üçün nəzərdə tutulmuşdu.

Sevdanın işlədiyi cinayət isə dəqiq olduğu üçün hakim ona üç ay həbs cəzası verdi. Bu cəza ona artıqlaması ilə bəs edəcəkdə. Şəms bu cəzaya etiraz etmədi. O, sadəcə, Sevdanın cəzalandırılmasını istəyirdi. Və bu cəzadan dərs çıxarıb bir daha heç kimə iftira etməməsinə, gözünün qorxmasına ümid edirdi. Yoxsa, yaşlı bir qadının illərlə həbsdə çürüməsinə heç onun da könlü razı olmazdı.

Hakim qərarını verdi. Məhkəmə bitdi. Elə oradaca polislər Sevdanı tutdular. Nə qədər ağlasa, yalvarsa da, bu, onun aqibətini dəyişdirmədi. Ənvər müəllimin adı məhkəmədə hallanmasa da qanı qaraydı.

Birincisi, hələ təhsil nazirliyi işə bundan sonra qarışacaqdı, ikincisi Sevda tutulmuşdu. Onun hər an Ənvəri satmaq kimi bir seçimi vardı.

Məhkəmədən sonra Türkəngil Şəmsi geriyyə yola saldı. Şəms gedərkən bu kəndə yenə dönəcəyinə söz verdi. Tariyelin üzü gülürdü. Demək olar ki, xata ondan ötürmüş, günahsız olduğu isbat edilmişdi. Bütün bunlar üçün sevimli müəlliminə borclu ydu. Ona necə təşəkkür edəcəyini bilmirdi. Türkanın elədiklərinin əvəzini də heç nə ilə çıxarmaz; bunu yaxşı bilirdi. Sadəcə, oxumaq və ali məktəbə qəbul olmaqla az da olsa bəlkə müəlliminin əziyyətinin qarşılığını qaytara bilərdi. O zaman Türkan görəcəkdə ki, elədikləri, savaşı boşuna deyil. Əkdüyü, min bir əziyyət çəkib cücərtməyi fidan kölgəli bir ağaca çevrilir. Demək, yeni ağaclar əkmək, yeni savaşlar vermək lazımdı.

Hər insan doğulur və ölürdü, lakin hər insan gözəl, mərdcə yaşamağı bacarmırdı. Tariyel də belə bir həyat yaşamaq istəyirdi, eyni ilə müəllimi Türkan kimi. Artıq kəndə çatırdılar. Qəbristanlığın yanından keçərkən Tariyelin gözləri qarın altından yeni əkilmiş çinar ağacları kimi baş qaldıran məzar daşlarına sataşdı. Burada kimlər, kimlər yatmırdı?! Xatirələr onu uşaq illərinə, babalı, nənəli günlərə apardı. Bu illər elə uzaq olmasa da, artıq keçmişdi... Keçib gedən illər dünən də olsa, min il öncə də olsa insana çox uzaq görünür. Nənəsi babasından bir qədər əvvəl köçdü dünyadan. Ömür-gün yoldaşından sonra on il yaşadı babası. Lakin bu on ilin hər gününü qadınının yoxluğunu dərindən hiss edərək, sağlığında qiymətini bilmədiyü üçün

heyfslənərək keçirdi. Ancaq Tariyelin ən çox kövrələrək xatırladığı şey başqaydı.

...Bir gün axşamtərəfiydi. Evdən çölə çıxanda gördü babası gəlir. Hər zamankı nəşə ilə ona yaxınlaşıb söhbətləşmək istəyəndə babasını gözüyaşlı gördü. Bu dağ cüssəli, yaşlı adamın gözləri ağlamaqdan qıpqırmızı olmuşdu, saqqalı hələ də islaqdı. Tariyel inana bilmirdi gözlərinə, daha doğrusu, inanmaq istəmirdi. O, babasını heç vaxt ağlayan görməmişdi. Babası onun qəhrəmanı idi. Lap balaca olanda babası ilə birlikdə quzu otarmağa gedərdi. Hərdən göy üzünü qara buludlar alar, ildırım, göy gurultusu körpə qəlbini qorxudardı. Bu zaman babası onu öz sıriqlisinin altında gizlədərdi. İlahi, necə güvəndə hiss edirdi bu zaman özünü! Sanki isti yatağında dincəlirdi. Qəhrəmanıydı babası... İndi onu ağlayan görəndə çox qorxdı. Nə olmuşdu, görəsən? Mütləq çox pis bir şey olmalıydı. Yoxsa yaxınlarından birinə nəşə olmuşdu? Birtəhər özünü toplayıb babasından soruşdu:

-Nəşə olub, ay baba?

-Heç nə...- dedi babası...-Heç nə, sadəcə, məzarlıqdan gəlirəm. Nənənin məzarını ziyarət etməkdən gəlirəm...

Bu hadisədən on gün keçdi və babası öldü. Ölüm hər insanın qaça bilməyəcəyi bir sondu. Lakin ölümdən çox babasının göz yaşları Tariyelin canını acıdırdı. İndi məzarlığın yanından keçərkən o günləri xatırladı. Ürəyinin sıxıldığını gizlətməyə çalışdı. Babası üçün çox darıxırdı. Kəndin ən güclü kişilərindən biri idi. Qoca vaxtlarında belə onun qarşısına çıxan cavan oğlan tapmaq çətindi. Elə kişiydi onun babası. İndi ondan

geriyə, sadəcə, xatirələr qalib-insanın ürəyini dağlayan xatirələr. Ancaq, ya onlar da olmasaydı?

Maşın kəndə yaxınlaşırdı. Kənddə hər kəs Türkanı döyüşdən qalib çıxmış bir döyüşçü kimi görürdü. Sevda tutulmuşdu. Ənvər müəllimin işi araşdırılacaqdı. Bütün bunlar o deməkdi ki, Ümid kəndində Türkana düşmən olanların sayı xeyli artacaqdı. Bu iki adamın yaxınları, qohum-əqrəbası Türkana düşmən kəsiləcəkdi. Tariyeli ən çox narahat edən isə Sevdanın oğlu Sərxandı. Sərxan anasının qisasını almaq istəyib Türkana nəsə pislilik edə bilərdi. Bu narahatlığını maşından düşəndə Türkana bildirdi və ehtiyatlı olmasını söylədi. Nəsə səs-küy eşitsə, kimisə görsə, dərhal ona zəng vurmasını söylədi. Elə bu zaman Tariyelə zəng gəldi. Zəng edən anası idi. Türkan müəllimi qonaq çağırırdı. Anası oğluna bərk-bərk tapşırırdı ki, Türkansız evə gəlmə. Tariyel bu təklifi Türkana deyəndə, qız məmnuniyyətlə qəbul etdi. Amma öncə evə getdi, birtəhər Məleykə xalanı da razı salıb özü ilə Tariyelgilə apardı. Hava buludlaşırdı. Deyəsən, yenə qar yağacaqdı.

Tariyelin atası köhnə ovçulardandı. Tüfəngi çiyinə alıb meşəyə yollandığı zaman mütləq nəsə vurardı. Onun evə əli boş dönməsi az olurdu. Tariyelgilin uşaqlığı müharibə illərinə düşmüşdü. Müharibə də qıtlıq, aclıq deməkdi. Kişi o zamanlar başladı ov etməyə. Atasından qalan qoşalüləni yağlayıb çiyinə vurdu və düşdü dağların, meşələrin canına. Evdə uşaqlar ondan ət gözləyirdi. O zamanlar bir inəkləri, iki dənə də qoyunları vardı. Onların balasını da satmalı olurdular. Uşaqlar ancaq ov əti yeyə bilirdi. Qış fəslini

daha çox sevirdilər. Elə ki, qar yağdı, təbiət ağ donunu geyindi, dovşan ovlamaq çox asan olurdu. Çünki qar dovşanların izini saxlayırdı.

İndi gənc olmasa da, hərdən tütəngini alıb dağlara, meşələrə üz tuturdu kişi. Bu dəfə də evə əli dolu dönmüşdü. Kök bir dovşan vurduğu üçün Türkan müəllimi də qonaq çağırırdı. Ov əti çox şirin olur. Bu şirin paydan oğluna bu qədər yardım edən insanın da dadmasını istəyirdi. Doğranmış əti duzlayıb, üzərinə də kəklikotu qurusu atmışdı. Yarım saat-bir saat bu cür qalan ətin ləzzəti birə-beş artırdı. Manqalın üzərində quru odun hazır gözləyirdi. Odunla bişən kabab kömürlə bişən kababdan daha ləzzətli olurdu. Türkan müəllim gəlib evə keçəndən sonra kişi manqaldakı odunun üzərinə bir qədər ağ neft atıb alışırdı. Soyuq havada yanan odundan çıxan qığılcımlar xoş mənşərə yaradırdı. Tariyel atası ilə kababla məşğul olarkən, anası da içəridə masanı hazırlayırdı. Yay, payız aylarında tutduğu turşulardan, düzəltdiyi kompotlardan ən əziz qonağı üçün çıxarırdı. Türkan da boş dayanmaq istəmədiyindən ona yardım edirdi. Yarım saat sonra manqal hazır olmuşdu. Tariyel ət çəkilməmiş şişləri manqalın üzərinə düzməyə başladı. Közün üzərinə damlayan yağ kababın çox ləzzətli olacağından xəbər verirdi. Tariyel şişləri tez- tez çevirir, yanmağa qoymurdu. Bu zaman ət qurumadan, yanmadan yumşaq bişirdi. On dəqiqə sonra artıq şişlərdəki əti soğan doğranmış qazana yığırdılar. Boşalan şişlərə kartof çəkib təzədən manqala düzürdülər. Kartof kababının dadı da qışda bir ayrı olur...

Bütün ailə sevimli qonaqları ilə birlikdə masa ətrafında əyləşib ləzzətlə kababdan yeyirdi. Türkan ömründə bu qədər ləzzətli kabab yemədiyini etiraf etməli oldu. Bayaqdan dolan hava yavaş-yavaş qar dənələrini yerə endirməyə başladı. Türkan zoğal, gavalı kompotunun dadına baxır, dovşanın ətini şirin-şirin yeyirdi. Bir qələbə qazanılmışdı; bu, Türkanın tək başına- ailəsindən ayrı qazandığı ilk qələbəydi. Zoğal kompotu bardaqla qıpqırmızı qanı xatırladırdı... Qan... Ümid... İndi burada olsaydı nə qədər sevinərdi Türkanın qələbəsində... Türkan ürəyində bu mübarizəni, bu qələbəni ona hədiyyə etdi. Ümid şəhid olandan sonra özünü tək hiss etmirdi. Hər an Ümidi yanında, ürəyində duyur, onu qoruduğuna inanırdı. Bəli, Ümid ölməmişdi! Şəhidlər ölməzdir... Şəhidlər bizlərdən daha çox canlıdır, daha çox yaşayır. Bu zaman Türkanın şəhidlik haqqında oxuduğu sözlər yadına düşdü: “Şəhidlər ölür... Lakin öldüyünü bilmirlər. Onlara elə gəlir ki, daha gözəl bir yerdə yaşayırlar. Normal insanlar öldüyünü bilir. Sevdiklərindən ayrılığın yaşatdığı acını hiss edir, üzülürlər. Lakin şəhidlərdə bu hiss olmur. Onlar ayrılığın acısını yaşamadan sevdiklərinin də bir gün ora gələcəyi günü gözləyirlər”. Türkan əmində ki, Ümid də sevdiyi insanları gözləyir... Elə onu da...

Tariyelin səsi Türkanı xəyaldan ayırdı...

§

∞

Axşamtərəfiydi. Orta yaşlı bir qadın ehtiyatla Məleykə xalanın evinə doğru gəlirdi. Yer buz olduğundan sürüşməkdən qorxurdu. Qaloşunun üzərinə corab geyinməyi də sürüşməsinə mane olmurdu. Günəş

batmaqdaydı. Qarın soyuğu, ayazı Ümid kəndini üşüdüdü. Hələ qaranlıq düşməsə də arxlardakı su donmuşdu. Kənd camaatı bulaqların donmaması üçün bəzi tədbirlər görürdü. Məleykə xalanın qapısında bulaq yoxdu. Ancaq çox yaxındı. Elə qapıdan çıxıb on-on beş metr gedəndən sonra böyük bir bulaq görmək olardı. Bu bulaq qışın ən soyuq vaxtlarında da donmurdu. Gur suyu ilə insanlara xidmət edirdi. Bu cür bulaqlardan on dənə vardı Ümid kəndində. Kolxoz vaxtı mal-qaranı sulamaq üçün çəkilmişdi. Bir az uçub dağılsalar da, hələ ki, insanlara xidmət edə bilirdi. Qadın birtəhər gəlib Məleykə xalanın qapısını döydü. Qapı açıldı. O, içəri girdi. Bu, kəndin əlli yaşlı qızı Xuramanıydı. Heç vaxt evlənmemişdi. Daha doğrusu, o, evlənmək istəmiş, lakin alan olmamışdı. Evdə qalmış bu qız növbə ilə kəndin bütün evlərinə qonaq olur, bir neçə saat oturub söhbət etdikdən sonra qalxıb gedirdi.

Xuramanın taleyi çox kədərliydi. On il öncəyə qədər anası ilə birlikdə yaşayır, qırx yaşına olsa da hələ də evləncəyinə, uşaq sahibi olacağına ümid edirdi. Onun cehizi kəndin bütün qızlarının cehizindən gözəldi, lakin heç vaxt işlədilmədi... Sonra anası öldü, tək qaldı. Evlənmə ümidləri də suya düşdü... İndi, sadəcə, vaxtını keçirir, öləcəyi günü gözləyirdi. Ölüm onun üçün xilas olacaqdı. Demək olar ki, yaşamaq üçün heç bir səbəbi qalmamışdı. Dövlətin verdiyi 165 manat təqaüdlə yaşayır, heç kimə dili-ağzı dəymirdi.

Türkan gələn qonağa çay süzüb öz otağına keçmək istəyəndə Xuraman ağladı və bura onunla danışmaq üçün gəldiyini dedi. Məleykə xalanın yanına əvvəllər də gəlirdi. Onun üçün Türkan onu az-çox

tanıyırdı. Xuraman ağlaya-ağlaya başladı dərđini danıřmaęa. O, pulu tanımırımıř. Daha doęrusu, kőhne pulu bilirmiř. Elə ki, pul dəyiřdi, yeni pulları őyrənə bilməyib. Utandıęından kiməsə bu mövzunu deyə də bilməyib. Bir gün Sevda satdıęı ucuz pal-paltarları ona sıırmaq üçün Xuramanın yanına gəlib və necə olubsa onun pulu tanımadıęını őyrənib. řirin dilə salıb Xuramanı uzun müddət aldadıb. Maař kartı Sevdanın cibində olub. Hər ayın sonunda pulu çəkib, Xuramana őlməmək üçün bəzi ərzaqlar alır, qalanını isə xərcləyirmiř. Bu iřin üstü Sevda tutulandan sonra açılır. Açılır deyəndə ki, řəhərdən Xuramanın qardařı onu görməyə gəlir. Vəziyyətini, necə dolandıęını soruřur. Bacısının dilənçi vəziyyətdə olduęunu görüb dəhřətə gəlir. Ayda 165 manat aylıq, hərdən özünün göndərdiyi pul... Pulun necə olduęunu soruřduqda Xuraman məcbur qalıb hər řeyi qardařına danıřır. Qəzəblənən qardařı da deyir:

-Kartını necə vermişən, get eləcə də al!

Sevda türmədə olduęundan oęlu qorxub kartı verir. İndi Xuramanın Türkandan iki xahiři vardı. Birincisi, ona pulun adını, miqdarını őyrətsin ki, bir də heç kim onu aldada bilməsin. İkincisi də, Sevdanın elədikləri cəzasız qalmasın. Qardařı belə onu tək qoyub çıxıb getmiřdi. Bacısının bu qədər ağılsız olması onu çox əsəbləřdirmiřdi və yardım etmək yerinə, öz aęlınca, Xuramanı cəzalandıırırdı. Xuraman kənddə olan-bitən hər řeyi bilirdi. Türkanın necə gözəl ürəkli bir qız olduęunu, Sevdanın qarřısına çıxıb onu necə məęlub elədiyini də eşitmiřdi. Ona görə də Türkanın yanına böyük ümidlə gəlmiřdi.

Türkan onun sözlərinə qulaq asdıqdan sonra gözləri doldu, bu yaşlı qızın dərdinə onunla birgə ağladı. İnana bilmirdi: yəni, bir insan bu qədərmi alçala bilər? Sevdanın ona etdiyi iftirdən çox daha böyük suçdu bu. Yanvarda keçiriləcək növbəti məhkəmənin vaxtına azalardı. Onda Xuraman çıxıb dərdini deyər, Sevda da ən ağır şəkildə cəzalandırılırdı. Türkan çölə çıxıb üzünü yudu və təkrar içəri keçdi. Ağlamaq da lazımdı hərdən... Bununla yanaşı, o göz yaşlarını axıdanla da son ana qədər savaşımaq, ondan bunun hesabını soruşmaq vacibdi. Türkan əlli yaşlı şagirdinə səbrlə pulları başa salmağa çalışırdı. Yarım saatlıq mübarizədən sonra Xuraman yavaş-yavaş bir, beş, on manatı artıq tanıyır, bir-birindən seçə bilirdi. Türkan ona pul məsələsini dəqiqliklə öyrədəcəyinə söz verdi. Xuramana:

-Haçan boş vaxtın olsa, gəl.-dedi.

Sonra da bərk-bərk tapşırırdı:

- Digər məsələni də heç kimin yanında demə. Qoy, məhkəmə günü hamıya sürpriz olsun. Beləliklə, Sevda da nə edəcəyini bilmədən özünü dolaşırsın.

Xuraman çıxıb gedəndən sonra Türkan xeyli düşündü. Bəzən insan olduğu üçün utanırdı. Yox, utanmaq olmaz! Neçə ki yaşayır, nəfəs alır, bunun haqqını verməlidir. Sabahkı dərslərə hazırlaşmaq istəyirdi. Ancaq öncə telefonunu əlinə alıb internetdə xəbərlərə, dostlarının paylaşımalarına baxmaq istədi. Qarşısına çıxan ilk xəbər növbəti iki gün havanın soyuq olacağı ilə bağlıydı. Bütün ölkə ərazisində qasırğa, qar gözlənilirdi. Vəziyyət çox pisdi. Onun üçün də nazirlik bütün məktəblərdə təlim-tərbiyə işlərini ləğv etmişdi.

Bu, yerində bir qərardı. Onsuz da hava çox pis olanda ailələr uşaqlarını məktəbə qoymurdu.

Dörd gün evdə olacaqdı. Ailəsinin yanına getmək olardı bu dörd gündə, lakin yollar qar- buzdu. Ən yaxşısı, burada qalmaqdı. Qasırğaya hazırlıq görmək lazımdı. Bu hazırlıq su götürmək, yarılan odunları eyvana yığmaqdan ibarətdi. Məleykə xalanın qohumlarından biri odunları yarmışdı. Onları çardağın altına yığmaq lazımdır ki, qar yağanda islanmasın. Yoxsa, çətin yanardı.

Türkan bu işi görməyə yarım saat vaxt sərf etdi. Daha sonra evdə olan bütün boş qabları su ilə doldurdu. Məleykə xalanın evində hamam yoxdu. Hamamı əvəz edən balaca bir əl damı vardı. Burada odun sobası qoyulmuşdu. Məleykə xala çimmək istəyəndə bu sobanı yandırır, üzərinə də yekə qazanda su qoyurdu. Türkan ilk vaxtlar çətinlik çəksə də, sonunda bu cür çimməyə alışdı. Kənddə çox az evdə hamam vardı. Demək olar, kənd sakinlərinin çoxu bu cür çimirdi. Sabah havalar soyuyacağı üçün elə bu gecə çimmək qərarına gəldilər...

Saat on ikiyə qədər hava çox gözəldi. Hətta, səmada ay, ulduzlar da görünürdü. Saat birə doğru addımlamağa başlayandan sonra yavaş-yavaş göy üzünü buludlar örtməyə başladı. Birinci ulduzlar, sonra ay yoxa çıxdı. Daha on-on beş dəqiqə əvvəl yumşaq olan hava getdikcə soyuqlaşdı. Küçələrdə itlər, pişiklər özlərinə isti yer axtarmağa başladı. Ümid kəndinin sakinləri sobalarına odun kötüklərindən qoydular ki, səhərə qədər yansın. Analar körpələrinin üstünə bir yorğan daha örtüdü.

Ümid kəndində qış nağılı yaşanırdı. Sabaha yaxın qar yenidən yağmağa başladı. Köhnə qarın üzərinə yenisi yağır, yerdə qalıb buz tutan sular qarın altında gizlənərək təhlükə mənbəyinə çevrilirdi. Ümid kəndinin yolları belə havada keçilməz olurdu. Təsadüfən biri xəstələnsə, onu həkimə çatdırmaq mümkün olmazdı. Yazıq elə zarıya-zarıya ölərdi.

Türkan səhər yuxudan oyandıqda kənd çovğunun qoynuna atılmışdı. Külək sürətli deyildi. Sürətlənsə, yenə işıq dirəkləri laxlayacaq, naqillər qırılacaq, kənd qaranlığa qərq olacaqdı. Hələ qarın ağırlığına dözməyib qırılan meyvə ağacları... Onlar da növbəti ilin məhsuldarlığına təsir edəcəkdi. Külək bir az da özündən çıxsa, Ümid kəndində olan köhnə evlərə ziyan verə bilərdi. Böyüklər küləyin sürətlənməməsi üçün dua edir, körpələr nənələrindən öyrəndikləri “anamın ilkiyəm, ağzı qara tülküyəm” sözlərini təkrarlayırdı.

Tariyelin işləri daha çoxdu. Hava necə olursa olsun heyvanları yemləmək, onlara su vermək kimi ağır işlər onu gözləyirdi. Təzə qarın yağması atasını ova getməyə həvəsləndirdi. Nə qədər etsələr də, o, fikrini dəyişdirmədi. Bütün iş Tariyel və qardaşına qalmışdı. Təmiz havada- qarların üzəri ilə gəzmək Tariyelə ləzzət edirdi. Bu qarlı, soyuq hava bədəndəki və ruhundakı bütün xəstəlikləri sağaldır, onu gücləndirirdi. Bircə Ləman... Onu unuda bilmirdi. İlk sevgisiydi. Bəlkə də, alınmayacaqdı. Ancaq yenə unutmaq, düşünməmək olmurdu. Türkandan çox şey öyrənmişdi. Yaxşı bilirdi ki, oxumaq, ali məktəbə qəbul olmaq lazımdı. Daha sonra iş, gözəl bir dünya üçün savaşımaq. Evlilik ancaq bundan sonra mümkündü. İndi Ləmanın qarşısına

çıxmağı, ona nəşə deməyi hər ikisinə ziyan verərdi. Tariyel universitetə qəbul olsun. Ləman da iki il oxusun. Əgər bu illər onu dəyişməsə, o zaman bu iki gəncin yolları kəsişə bilərdi. İndi isə oxumaq, ancaq oxumaq lazımdı.

Qar yağdı, külək də əsdi, lakin hava deyildiyi kimi qorxunc keçmədi. Tariyelin atası ovdan sağ-salamat qayıtdı.

Türkan işlərini görüb bitirdikdən sonra yaxında yaşayan şagirdləri ilə qar adamı düzəltdi. Qaratoyuqlar yenə ağacların dibində yem axtarmağa başladı. Sərçələr bir az daha yaxınlaşdı yaşayış evlərinə, mal tövlələrinə... Həyat adi qaydada davam etdi. Beşinci gün tezdən gün çıxdı. Hava soyuqdu, ancaq günəş göy üzündən boylanır, mavi səmada bulud görünmürdü. Tülkülər kəndin yaxınlığında dayanıb itləri pusurdular. Belə havada dağlarda ov etmək çətindi. Toyuq hinlərinə hücum edib, kök xoruzlardan birini aparmaq çox asandı. Təbii ki, kəndin itləri açıq deyilsə... Çox maraqlıydı; belə havalarda insanlar əlinə tufəng alıb dağlara gedir, tülkülər isə əksinə, kəndə gəlirdi.

Saat on birdə Ümid kənd tam orta məktəbinin həyətində bir maşın dayandı. Maşından düşən otuz yaşında, ortaboylu, sarışın bir oğlandı. Tək gəlmişdi. Məktəb qar tətildə olduğu üçün heç kim yoxdu. Ancaq o, maşından endi, məktəbin çürümüş taxtalardan olan, asanlıqla açılan alaqaşından keçib həyətə girdi. Qarın üzəri ilə ilk cıgırı aç-aça düz məktəbin qapısının ağzına qədər gəldi və dayandı. Ayağındakı qarı çırpıb təmizlədikdən sonra kiməsə zəng vurdu və gözləməyə

başladı. Bu cavan oğlan Ümid kəndinə məktəbi yoxlamaq üçün gələn nazirlik işçisiydi. Özü belə bir vaxtı seçmişdi ki, məktəbi və direktoru hazırlıqsız tutsun. Çox yox, on dəqiqə sonra Ənvər müəllimin “Niva”-sı məktəbin həyətinə yaxınlaşdı. Elmira xala da onunla birlikdə çatmışdı. Ənvər müəllim qaça-qaça qonağa yaxınlaşıb özünü təqdim etdi. Qısa tanışlıq fəslindən sonra onu evinə dəvət etdi. Soba yanib otaq isinənə qədər bir çay içmək pis olmazdı. Lakin qonaq dəvəti geri çevirdi. Bu, Ənvər müəllimin həmişəki adətiydi. Məktəbə yoxlanış üçün gələnləri evinə dəvət edirdi. Qəbul edib gedən olarsa, ona öz əlləriylə yaxşı quzu kababı çəkərdi. Aydın məsələdi ki, evində çörək kəsən adam direktorun bəzi səhvlərini bağışlayır və ya görməzdən gəlirdi. Ənvər müəllimin dəvətini qəbul edən də olurdu, etməyən də.

Qonaq dəvəti qəbul etməmişdi. Bu da yoxlanışın çətin keçəcəyindən xəbər verirdi. İş, onsuz da, çətin vəziyyətdə olan direktorun canını qorxu sarmışdı. Ürəyində Türkana söyür, qarğış edirdi. Əgər o, gəlməsəydi, başına bu bəlalar gəlməyəcəkdi. Elmira xala qapını açdı, qonaqlar içəri keçdi. Sabahları sobaları yandırmaq Elmira xalaya tapışırıldığı üçün axşamdan hazırlığını görüb, quru odunları sobanın içinə yığırdı. Sabah tezdən də gəlib azca ağ neft atıb yandırırdı. İndi də elə etdi. Direktorun otağı on dəqiqə sonra əməllicə isinmişdi. Ənvər müəllim, hər ehtimala qarşı, kabinetində çay içmək üçün şərait yaratmışdı. Öz əli ilə elektrik çaydanını su ilə doldurub şəbəkəyə qoşdu. Dəmkeşi də yaxaladı, soyuq su ilə doldurub sobanın üzərinə qoydu. Bu kənddə çay içmək ən sevimli vərdiş

olduğundan hamı çay dəmləməyi gözəl bacarırdı. Otaq isindikə gələn qonaq Ənvər müəllimə məktəb, şagirdlər, müəllim və texniki işçilər barədə qısa suallar verir və dəftərçəsində qeydlər aparırdı. Hələ ki, çox sakitdi. Heç nə demir, artıq heç nə soruşmurdu. İnsanları mimikasından tanıyan Ənvər müəllim nə qədər diqqətlə baxsa da, bu cavan oğlandan heç bir şey anlamırdı. Sanki qarşısında bir qaya parçası dayanmışdı. Sənədləri yoxlayarkən, sual verərkən üzündə ən kiçik dəyişiklik baş vermirdi.

Qonaq Ənvər müəllimin dəmlədiyi çayı içdi. İşləyə bilmək üçün isinməliydi. Çayı iç- içə kağızlara baxır, hərdən dərin düşüncələrə dalırdı. Bu məktəbdə şagirdlərin sayı azdı. Ancaq yaxşı anlayırdı ki, bu, nə Ənvərin, nə də başqa birinin suçudur. Kəndlərdə həyat, yaşamaq çətin olduğu üçün cavanların bir hissəsi ölkə xaricinə, başqa bir hissəsi isə şəhərlərə gedirdi. Bu, demək olar ki, bütün ölkədə beləydi. İlk yoxladığı şey texniki işçilərin iş qarfiki, onların Ənvər müəllimlə olan qohumluğu idi. Bu siyahıda Ənvərə yaxın olan bircə arvadı Fidan vardı. Digər işçilərin də bir çoxunun Ənvər müəllimə uzaqdan qohumluğu çatırdı. Lakin onları bağışlamaq olardı. Cavan oğlan sənədləri, jurnalları o qədər səbrlə, tək-tək yoxlayırdı ki, direktorun içəridə dayanmağa səbri çatmırdı. Siqaretini alıb həyəətə çıxır, narahatlıqla zəhəri ürəyinə qədər çəkib buraxırdı. Kənardan baxanda Ümid kənd məktəbinin iki yerindən tüstü havaya qalxırdı. Bunlardan biri direktor otağında yanan sobanın, digəri isə Ənvər müəllimin siqaretinin tüstüsüydü. Saat bir olduqda cavan oğlan ayağa qalxdı. Direktor yoxlamanın bitdiyini zənn edib dərindən nəfəs

almaq istədi. Ancaq yanılmışdı: yoxlama bitməmişdi. Sadəcə, nahar vaxtıydı. Direktor qonağı evinə dəvət etdi. Aldığı cavab yenə “yox” idi. Qonaq Ənvər müəllimdən məktəbin açarını istədi. Əlavə etdi ki, işi bitəndə ona zəng vurub xəbər edəcək.

Qonaq özü direktorun evində çörək kəsmək istəmirdi. Düşünürdü ki, kənddə Ənvər müəllimdən də başqa ona süfrəsini açan mütləq tapılacaq. Həm də bir az kəndi dolaşmaq, təmiz havanı içinə çəkmək istəyirdi. Kəndə girər-girməz buranı öz doğma kəndlərinə bənzətmişdi. Düz iyirmi beş ildə ki, gedə bilmədikləri kəndlərinə... Düşmənlər tərəfindən işğal olunan kəndlərindən ailəsi ilə birlikdə sağ-salamat çıxma bilməmişdilər. Onlar kəndlərindən çıxmışdı, lakin kəndləri onların ürəyindən çıxmırdı. Öncə babası, nənəsi, daha sonra isə atası “vətən” deyə-deyə bu dünyadan köçüb getdilər. Beş yaşında çıxmışdı o kənddən... Beş ildə gördüklərini Tanrı ona unutturmur, hər an xatırladırdı. Evlərinin yanından axan arxada ağ rəngli ördəklər çimirdi, xoşagəlməz səsləriylə nəğmə oxuyurdular. Ördəkləri də, qılgınlı nəğmələrini də heç sevmirdi.

İndi aradan iyirmi beş il keçib. Əgər o günlərə qayıda bilsə, belə bir imkanı olsa, nəinki, ördəkləri, kəndlərinin itini, pişiyini də tutub öpərdi. Keçmişə qayıtmaq imkansızdı, amma kəndlərinə qayıda bilirdi. Hər an kəndlərinə dönəcəyi günün ümidi ilə yaşayırdı.

Qarın üzəri ilə yerimək ona ləzzət verirdi. Kənd əhli mal-qarasını sulamaq üçün açıb bulaqlara aparır, damdan çıxan bordaq danalar qarın üzərində atılıb düşürdü. Qarın nə demək olduğunu bilən yaşlı inəklər isə daha sakit yeriyirdi. Bu mənzərəni seyr edə-edə

kəndin evlərinə baxırdı. Demək olar ki, hər iki evdən birinin qapısı kilidliydi. Bu evlərdən bəzilərinə yay fəslində gələn olduğu üçün təmirli, səliqəliydi. Bəziləri isə xarabalığı xatırladırdı. Ata-ana öldükdən sonra baxımsızlıqdan uçub dağılan neçə-neçə ev vardı. Bu necə ola bilərdi? Onun kəndləri, oradakı evləri üçün burnunun ucu göynəyərkən, bu vəfasız övladlar ata yurdlarının dağılmasına izn verirdi. Nə olsun, şəhərdə, bəlkə də başqa bir ölkədə daha gözəl evin, şəraitin var. Axı burada da sənin xatirələrin, atalı, analı günlərinin izi mövcuddur. Bu evlərdə babanla oynadığın ilk oyunun sevinci, nənənin bişirdiyi yeməklərin ətri qalıb...

Bu düşüncələr içində qonaq olmaq üçün kəndin ən kasıb evini axtarırdı. Kasıb daxmasında bir tikə sobada isidilmiş çörəklə qoyun pendiri yemək, Ənvər müəllimin evində kabab yeməkdən daha yaxşıydı. İçində yaşayış olan evlər elə də pis deyildi. Çoxunun normal şəraiti vardı. Kənd evlərinin şəraiti deyəndə iki otaq, şüşəbənd, həyətinə kürsü, evdən də böyük mal tövləsi nəzərdə tutulurdu. Bunlar varsa, deməli bu evdə uşaqlar ac yatmır, bu ocaqda qazan qaynayır.

Deyəsən, axtardığı kimi bir ev tapmayacaqdı. Buna sevinirdi. Lakin tezliklə qarşısına, sadəcə, bir otaqdan ibarət evlər çıxdı. Təsəvvür edin; dörd, beş nəfər ailə üzvünün həm yataq, həm yemək otağı, həm də hamamıydı bu balaca otaqlar. Yarım saatdı ki, küçədə gəzirdi. Daha bu evlərdən birinin qapısını döyüb qonaq olmaq lazımdı. Dəqiq bilirdi ki, bu kənddə hansı evin qapısını döysə, onu geri çevirməzlər-istər varlı, istər kasıb evi olsun. Bu da kəndi şəhərdən fərqləndirən əsas amillərdən biri idi. Şəhərin soyuq küçələrində hər qış

neçə-neçə insan soyuqdan, aclıqdan ölürdü. İnsan oğlunun ayağı torpağa dəyməli idi, o, torpağı hiss etməli idi. Yoxsa, yavaş-yavaş özü də duymadan insanlığını, onu insan edən mərhəmət, sevgi kimi hissləri itirər...

Yaxınlıqdakı evlərdən birinə yaxınlaşdı. Hasar, darvaza yoxdu. Sadəcə, mal, qoyun girməsin deyən ağaclardan çəpər çəkilməmişdi. Qapı əvəzinə köhnə çarpayı başı qoyulmuşdu. Bu evin tövləsi də yoxdu. Evə bitişik balaca bir toyuq hini vardı. Həyətdə beş-altı toyuq, bir neçə qaz qarın içində dənələnirdi. Evin qapısının ağzında balaca çardaq vardı. Bu çardağın ətrafı da ağac və taxta ilə örtülmüşdü. Kənd yerində qonaq gələndə qapı döymək yerinə, adətən, hamı: “Ay ev sahibi!”-deyə çağırır. O da elə etdi. Qapını iyirmi yaşlarında cavan oğlan açdı. Allah qonağı olduğunu, onu bu günortalıq qonaq edib-etməyəcəklərini soruşdu. Qapıdakı oğlan içəridən anasını çağırdı. Ana qonağı gülürüzlə içəri dəvət etdi. Qonağı qapıda gözlətdiyi üçün oğlunu danlamağı da unutmadı.

Qonaq içəri keçib sobanın yanındakı balaca stulda əyləşdi. Bayaقدan çöldə olduğu üçün bərk üşümüşdü. Əlini, ayaqlarını sobaya yaxın tutub isindirməyə çalışdı. Ev sahibəsi oğluna tez quyudan mürəbbə gətirməsini söylədi. Qonaq gülümsədi. O, quyunun nə demək olduğunu yaxşı bilirdi. Kəsib kənd evlərinin həyətinə torpağı qazır, üzərinə ağaclar düzüb dam kimi düzəldir, varlarını-yoxlarını ora yığırdılar.

Oğlan cəld çölə çıxdı. Ev əhli üç nəfərdən ibarət idi: ana və iki oğul. Müharibədə yaralanan ata atəşkəsdən on il sonra məhz həmin yaradan ölmüşdü.

Bəli, Tanrı qonağı bir qazi ocağına gətirmişdi... Evdə üç yataq, bir paltar şkafı, yemək üçün masa, bir neçə stul, qab-qasığın yığıldığı balaca siyirməli rəf, odun sobası vardı. Yerə xalça salınmışdı. Üzərindəki naxışlara baxanda bilmək olurdu ki, əl ilə toxunub. Xalçanın küncündəki qırmızı lentvari naxışlar onun cehizlik xalçası olduğuna şübhə yeri qoymurdu.

Zoğal mürəbbəsi ilə içilən itburnu çayı qonağı özünə gətirdi. Daha üşümürdü. Bu kasıb daxmada, sadəcə, əli və ayaqları yox, həm də ürəyi isinmişdi. Çayını içərkən ev sahiblərinin tez- tez otağa girib-çıxdıqlarını görsə də bir şey başa düşmürdü. İçində toyuq əti olan yemək qazanı sobanın üzərinə qoyulanda məsələnin nə yerdə olduğunu anladı. Deməli, bu kasıb ailə həyətlərində olan beş-on toyuqdan birini heç tanımadıqları insan üçün kəsmişdi. Qəhərləndi, lakin özünü toparladı. Yemək bişənə qədər ev sahibləri ilə söhbət etdi. Məlum oldu ki, heç biri işləmir. Hər iki oğul hərbi xidməti başa vurub gəlib, iş tapıb işləyə bilmirlər. Dolanışıqları əkinlərindən və dövlətin atalarına verdiyi aylıqdan keçirdi. Söhbət əsnasında qonaq özünü təqdim etdi. Mərkəzdən Ənvər müəllimi və onun məktəbini yoxlamaq üçün gəldiyini söylədi. Ev sahibəsi direktorun adını eşidən kimi başladı ürəyini boşaltmağa. Onun sürüsünün kəndə vurduğu ziyandan, son zamanlarda Türkan müəllimin başına açılan oyunlardan və başqa bildiklərindən danışdı. Qonaq eşitdiklərini beynində analiz etməyə çalışdı. Deməli, Ənvər müəllimin qoyun sürüsü vardı. Adi bir direktor maaşı ilə minə yaxın qoyunu, görəsən, necə düzəltmişdi? Bu suala cavab tapmaq elə də çətin deyildi. İşlədiyi məktəbi,

müəllimləri soyaraq bu qədər var-dövlət sahibi olmuşdu. Qazi ailəsinin qapısında bircə qoyunu yoxkən, Ənvərin min qoyunu vardı... Qonaq bilirdi ki, bütün haqsızlıqlara son qoymağa gücü çatmaz, lakin heç olmasa bu kənddə bəzi şeyləri düzəltmək olardı. Ümid kəndində Fidanın yerinə işləməyə ən layiqli namizəd, yəqin ki, bu xanımdı. Daxilində verdiyi qərarlardan biri də bu oldu. Bir istədi, elə ordaca qərarını desin, tez də susdu. Son anda vermək istədiyi sözü yerinə yetirə bilib-bilməyəcəyindən əmin olmadığını anladı. İstəmirdi sonradan bu insanların yanında yalançı olsun.

Toyuq əti bişdi. Sonra ev sahibəsi onun suyunu süzüb, yağda kartofla qızartdı. Kənd evlərində yeməyin ən gözəl yeri qonağa qoyulur. Bu evdə də ənənə pozulmadı. Qonaq toyuğun ətindən yeyib doydu. Sonra yenidən süfrəyə çay gətirildi. Saat dörd olurdu. Məktəbə qayıtmaq lazımdı. Fikri bu gecəni məktəbdə keçirməkdi. Çox güman, işləri bu gün bitməyəcəkdi. Ev sahiblərinə təşşəkkürünü bildirib onlarla sağollaşdı. Məktəbə doğru gələrkən uzaqdan böyük həyəti olan hasarlı, dəmir darvazalı bir ev gördü. Ümid kəndində ondan böyük ev yoxdu. Bu evin kimin ola biləcəyini təxmin etmək elə də çətin olmadı. Məktəbə çatanda Elmira xala onu qapıda gözləyirdi. Sobanın keçə biləcəyindən ehtiyatlanıb gəlmişdi. Bu gecəni məktəbdə keçirəcəyini, onun üçün də bir qədər odun istədiyini söylədi. Elmira xala onu evinə dəvət etsə də, razılaşmadı. Sadəcə, sabahadək onu üşüməyə qoymayacaq qədər odun istədi.

9

∞

Gənc nazirlik işçisi gəldiyi kimi də səssizcə çıxıb getmişdi. Ənvər müəllim onun haqqında heç bir şey, hətta, adını belə öyrənə bilməmişdi. Oğlan indiyədək bura yoxlama üçün gələn heç kimə bənzəmirdi. Heç kim

gəcəni məktəbdə keçirməmişdi. Direktor həddindən artıq narahat idi. Başına gələcək fəlakətləri hiss etsə də əlindən heç nə gəlmirdi.

Nəhayət, bazar ertəsi gəldi, dərslər yenidən başladı. Birinci dərslər həmənki qaydada keçdi. Tənəffüsdə Ənvər müəllimə gələn zəng onu əməllicə qorxutdu. Rayon təhsil idarəsinin müdiri onu yanına çağırırdı.

-Ənvər müəllim, bir saat sonra burada olmasan, özündən küs!-demişdi.

Məktəbi təşkilatçı müavinə tapşırıb “Niva”sına əyləşdi və rayon mərkəzinə doğru yol aldı. Heç vaxt bu yolları belə sürətlə gəlməmişdi. Qırx dəqiqə sonra müdirin otağının qapısında həyəcan və qorxu içində gözləyirdi. Başına gələnləri az-çox təxmin etsə də ümidi ölməmişdi. Kiçik bir ehtimala sığınmışdı: “Hər şey əvvəlki kimi olacaq. Türkan gələn ildən başqa məktəbə gedəcək, bütün problemlər bitəcəkdə”.

Lakin Ənvərin bilmədiyi bir şey vardı; Türkan tək deyildi. Yetişən gəncliyin içində minlərcə Türkan vardı və onlar artıq köhnə qaydalarla, Ənvər kimi adamlarla yaşamaq, işləmək istəmirdilər. Müasir dünyada biri, sadəcə, bacarığı sayəsində irəli getməlidir, kiminsə adamı və ya pulu çox olduğu üçün yox.

Müdirin qapısı ağızında keçirdiyi iyirmi dəqiqədə nələr çəkdiyini bir Allah, bir də Ənvər bildi. Saatın tamamında qapı açıldı və katibə qız müdirin içəridə onu gözlədiyini söylədi. Birtəhər özünü ələ alıb içəri keçdi. Həmişə o içəri keçəndə müdir əyləşməyi təklif edirdi, lakin bu dəfə elə olmadı. Heç o da özündə müdirin gözlərinin içinə baxmağa cəsarət tapmadı. Müdirin üz-

gözündən zəhirmar yağırdı. Ənvər müəllim bu səssizlikdən qorxsada sükutu poza bilmirdi. Bilirdi ki, nəşə danışmaq, demək lazımdı. Müdir sükut içində qarşısındakı sənədlərə baxır, hərdən başını bulayırdı. Düz on beş dəqiqə belə keçdi. Nəhayət, müdirin ağzından bir cümlə çıxdı:

-İşlər xarəbdı, Ənvər müəllim.

Sonra otağa yenə sükut çökdü. Amma, bu dəfə müdir danışmağa gecikmədi. Səsində təəssüflə yanaşı təəccübü də hiss olunurdu:

-İlk dəfədi belə bir şeylə qarşılaşıram. Normalda, direktor vəzifəsini icra etmək üçün, ən azı, beş il işləmək lazımdı. Ancaq nazirliyin birbaşə qərarı var. Türkan müəllim il sonuna qədər Ümid kənd tam orta məktəbinə direktor vəzifəsinə təyin olunmalıdır. İl sonunda onun işi yoxlanılmalıdır. Əgər qənaətbəxş hesab edilsə, direktorluq imtahanında iştirak edər və uğur qazandığı halda vəzifə səlahiyyətlərini icra etmək müddəti uzanar.

Sonuncu uzun cümlə Ənvər müəllimi, sanki, həyatdan qopardı. Boğazı qurumuşdu, lakin nə qədər çalışsa da udquna, nəfəs ala bilmirdi. Ürəyi sürətlə döyünür, sinəsinin sol yanında kəskin sancı duyurdu. Ancaq müdirin sözü bitməmişdi. O, deyirdi:

-Sən isə, nəinki direktor, heç müəllim kimi də işləyə bilməzsən indən belə. Əgər iş bununla bitsə, get, iki qurban kəs. Birini ye, birini də payla... Haqqında ciddi araşdırma aparılacaq. Mənə yaxın qoyunu, şəhərdə bir neçə evi hansı qazancla əldə etdiyin, cənab nazir də daxil olmaqla, hər kəsə çox maraqlıdır.

Ənvər müəllim bilirdi ki, nəşə deməli, özünü müdafiə etməli idi. Ancaq, bacarmırdı. Anlayırdı ki, bir söz demək o yana qalsın, heç nəfəs almaq iqtidarında deyil. Müdir yenə danışdı, lakin o, heç nə duymur, eşitmirdi. Yavaş-yavaş otağın qaranlıqlaşdığını, işığın azaldığını hiss etdi. Yavaşca yerə yığıldı. O an ölmək, daha doğrusu, sonsuz bir yuxuya dalmaq istəyirdi. Oyanmaqdan qorxurdu. Oyandıqı zaman başına gələcəkləri yaxşı bilirdi. Başının üstündə danışan adamların, sadəcə, kölgəsini görə bilirdi. Düşüncələri yerindəydi. Xarici aləmlə yaxından-uzaqdan əlaqəsi qalmasa da, bütün həyatı, yaşadıkları tək-tək gözünün qarşısından keçirdi. Düşüncələr içində boğulurdu. Sonra o düşüncələr də itdi...

Müdirin otağında özündən gedən direktorun xəbəri bütün rayona yayıldı. Hamı onun başına gələnlərdən, elədiklərindən danışdı. Fidan bir-iki qohum arvadı başına yığıb ağlaşma qurmuşdu. Ürəyində qarğasa da, Türkanə qarşı dilinə bir şey gətirməyə qorxurdu. Hər şey əldən getmişdi, heç olmasa, kişini tutmaydılar deyə dil deyib ağlayırdı. Ənvər müəllim o səhvləri edəndə, qazandığı pulları onunla yeyəndə susmasaydı...

Türkanın direktor olması xəbəri kənddə birmənalı qarşılanmadı. Sevinən də oldu, əsəbləşən də. Elə məktəbin özündə söz-söhbət başladı. Neçə il təcrübəsi olan müəllimlər qala-qala bir qız uşağını direktor qoymaq onlara çox qərribə gəlirdi. Lakin heç kim bu qərara etiraz edə bilmədi. Əslində, Türkanə ürəklərində həsəd aparırdılar. Ənvər müəllimin elədiklərinə səs

çıxara bilməmişdilər illər boyu. Gənc bir qız isə onunla savaşmış və qalib gəlmişdi. Türkanın ilk işi Təriyəli yenidən məktəbə çağırmaq oldu. Bundan sonra oğlan istədiyi müəllimin dərində əyləşə biləcəkdə. Və heç kim ona qarışmayacaqdı.

Türkanın ürəyində bir qorxu vardı; “birdən bacara bilmərəm” düşüncəsi hərdən varlığına hakim kəsilirdi. Ancaq qorxularına qalib gəlməyi öyrənmişdi. Nəinki qorxusuna, Türkan, hətta, sevgisinə belə qalib gəlmiş bir qızdı. İndi qorxduğu, edə bilmərəm dediyi vaxtlarda iki şey onu cəsərləndirirdi. Bir Ümidin şəkli, bir də Urunqunun ona verdiyi bayraq.

Görəcəyi işlər çoxdu. Bunu yaxşı bildiyi üçün elə ilk gündən hərəkətə keçdi. Öncə, bütün məktəbi; şagird, müəllim və texniki işçi heyətini toplayıb iclas keçirdi. O çıxış edərək orada olanlar Türkanı tanımaqda çətinlik çəkirdilər. Qızın sözləri o qədər təsirli və ötkəmdi ki, məktəbin ən dəcəl şagirdi, ən qeybətçil işçisi belə nəfəs almadan onu dinləyirdi. O, deyirdi:

-Əziz məktəb kollektivi, bu gün burada sizinlə ilk dəfədir toplaşırıq, ilk dəfə sizin qarşınızda direktor kimi çıxış edirəm. Əvvəla, onu deyim ki, sözü bir dəfə deməyi xoşlayıram. Bu gündən sonra Ümid kənd tam orta məktəbi qanunlar əsasında idarə olunacaq. Dövlətin qanunlarını pozan şəxslər, kimliyindən asılı olmayaraq, cəzalandırılacaq. Mən izn verməyəcəyəm ki, hansısa şagirdə müəllim tərəfindən haqsızlıq olsun. Və yenə izn verməyəcəyəm, hansısa müəllimə şagirdlər, valideynlər və texniki işçilər tərəfindən haqsızlıq olsun. Və texniki işçilərə də kiminsə ağır söz deməsinə izn verməyəcəyəm. İndiyə qədər Ənvər müəllim məktəbin

işçilərini öz qapısında işlədirdi. Bunun üçün də onlara nəsə söz deməyə haqqı çatmırdı. Hər işçi iş vaxtında məktəbdə olmalı və öz işini vaxtlı-vaxtında görməlidir. Uşaqlar soyuqdan donur, müəllimlər işçi axtarır ki, gəlsin sobanı yandırsın, odun versin. Belə şey olmasın bundan sonra; hər kəs öz növbəsində sobalara baxsın, yanına odun qoysun və dərs müddətində siniflərə qətiyyətlə girməsin. Mən bu direktorluq işini bir şərtlə qəbul etdim ki, qanunlarla işləyəcəyəm və qanunları pozanı cəzalandırdığım zaman heç kim mənə müdaxilə etməyəcək. İndi, əziz işçilər, işləmək istəyirsinizsə, işinizə diqqətlə yanaşın, əks təqdirdə, sizinlə yollarımızı ayırmalı olacağıq.

Türkan düşünürdü ki, müəllimlər və şagirdlərlə ayrıca söhbət etmək lazımdı və bu söhbəti texniki işçilərin yanında etmək olmazdı. Bir müəllimi şagird və başqa işçinin yanında danlasan, ona ağır söz desən, bu, onu təhqir etmək olar. Onun üçün də Türkan müəllim bir usta pedaqoq, idarəçi kimi ilk işini gördü. İşçilər çıxandan sonra sözlərinə davam etdi:

-Əziz şagirdlər, indi isə gələk sizə. Sizin bir çoxunuzla mənim aramda heç bir problem olmayıb. Lakin bəzilərinizin davranışında, nizam-intizama uymağında ciddi problemlər görürəm. Yuxarı siniflərdə oxuyan oğlan uşaqları, bəzən, özünü hamıdan güclü hesab edir. Təəssüf ki, bu gücünü ona illərdir elm öyrədən müəllimlərinə göstərmək istəyir. Müəllimin sözüne baxmayan kim, müəllimlə deyişən, hətta, müəllimini söhbətə çağıran kim... Mən sizə, sadəcə, bir sözü deyəcəyəm. Baxın, polislər müəllimləriniz qədər mərhəmətli deyil. Yuxarı sinif şagirdləri özünü düzgün

aparmayanda, şagird olduğunu unudub quldurluq etmək istəyəndə bu iş məktəbin nəzarətindən çıxır. Bu zaman mən polisə xəbər verməyə məcburam. Məmi belə bir addım atmağa məcbur etməyin. Yəqin ki, dediyimi edən biri olduğumu artıq anlamısınız. Heç bir müəllimin dərində dəcəllik edib, ona hörmətsizlik etməyin. Və onu da deyim ki, heç bir müəllimin də sizi təhqir etməyə, vurmağa haqqı yoxdur. Bu, qanun qarşısında suçdur. Əgər elə bir şey olarsa, mənə xəbər edin. İndi siz də çıxıb bilərsiniz.

Şagirdlər sakitcə zalı tərkdə etdilər. Geriyə bir müəllimlər, bir də direktor qalmışdı. Türkanın bəzi sözləri müəllimlərin qanını qaraltmışdı. Necə yeni şagirdi danlamaq, döymək olmaz?! O zaman şagird müəllimin başına çıxar, imkan verməz ki, dər keçsin. Əslində, müəllimləri də qınamaq olmazdı. İndiyə qədər belə görmüş, belə də etmişdilər. Ənvər müəllim üçün əsas məsələ cibinin dolu olmasıydı. Şagird oxuyub ya oxumayıb, onun tərbiyəsi necədi, belə şeylər vecinə deyildi. Hələ elə olurdu ki, sözünə baxmayan müəllimləri dəcəl şagirdlər vasitəsilə cəzalandırırdı. Türkan müəllimlərin vaxtını çox almadan sözə başladı: -Əziz müəllimlər, iş yoldaşlarım. Öncəliklə, onu deyim ki, mən uzun illər burada qalmayacağam. Yəni direktor olub, var-dövlət yığmaq kimi bir istəyim, hədəfim yoxdur. Sadəcə, əyri gördüklərimi, səhv hesab etdiklərimi düzəltmək istəyirəm. Və bunu tək etməyim mümkün deyil. Gəlin, Ümid məktəbini birlikdə, əl-ələ verərək ölkənin ən qabaqcıl məktəblərindən biri edək. Nə olsun, ucqar bir dağ kəndidi, nə olsun, əhalisi azdı. Əgər biz çox çalışıb bu məktəbi nümunəvi bir məktəb

etsək, səsimizi eşidərlər, bizim varlığımızdan xəbər tutarlar. O zaman yollarımız düzələr, kəndimizə qaz, telefon xətti çəkilər. Bir sözlə, hər şey öz əlimizdədir. Burada oxuyan uşaqlar kimlərdir? Birimizin oğlu, başqa birimizin qohumu. Gəlin, vicdanla dərşimizi keçək. İndi, deyək ki, dediklərimi eləmədiniz, onda sizi cəza gözləyir. Siz də şagirdləri cəzalandırın, ancaq döyərək, söyərək yox. Məsələn, bir gün, və ya bir neçə gün məktəbdən uzaqlaşdırmaq, bir cümləni beş yüz dəfə yazmaq və başqa yüngül cəzalar var. Unutmayaq ki, bu şagirdləri biz şəxsiyyət kimi yetişdirməliyik. Onları döymək, təhqir etmək şəxsiyyətlərini yaralayır və ömür boyu onları yarımçıq edir. Əgər qanunu pozsanız, sizi də eyni üsulla cəzalandıracağam. Məsələn, dərşə geciksəniz... Düzdür, vacib işi olub ayda, ildə bir gecikmək olar. Amma, daimi gecikmələr olsa, gecikdiyiniz saatın aylığı hesablanmayacaq. Vacib işiniz olmadığı halda dərşə gəlməsəniz, yenə eyni şəkildə cəza alacaqsınız. Şagirdlər sizi bərk əsəbiləşdirsə, göndərin mənə yanına. Texniki işçilər sobalara, təmizliyə baxmasalar, mənə xəbər edin, siz onlara heç nə deməyin. Bu dediklərimə əməl etsəniz, il sonunda nəticələrimiz əla olar. Hə, bir də son olaraq onu deyim ki, lütfən, dərşə girərkən telefonlarınızı söndürün. Sağ olun.

Fidan məktəbdən çıxarılmışdı. Onun yerinə gələcək işçini Türkan kənddən özü seçə bilirdi. Ancaq gənc nazirlik işçisinin Türkan müəllimdən bir xahişi vardı. Bu xahişi qısa məktubla ona çatdırmışdı. Əslində, o, gedərkən kimin direktor olacağını bilmirdi. Yəni, bu məktub gələcək direktora yazılmışdı: “Hörmətli

direktor, sizi yeni işinizdə təbrik edir, uğurlar diləyirəm. Əgər bu məktubu oxuyursunuzsa, deməli, Ənvər müəllim cəzalandırılmışdır. Onun Ümid kəndində, məktəbdə elədiklərini ürək ağrısı ilə öyrəndim və hazırladığım məlumatı lazım olan yerlərə verdim. Sizdən sadə bir xahişim olacaq. Bilirəm işinizə qarışmağa, sizə nəsə deməyə hüququm yoxdur. Lakin eyni yolun yolçusuyuq. Hər ikimiz bu vətənin rüsvətsiz, qanunların pozulmadığı bir ölkə olması üçün savaşıyıq. Onun üçün də bu xahişi edirəm. Ümid kəndində bir qazimizin üç əmanəti var- həyat yoldaşı və iki oğlu. Onların heç biri işləmir. Fidanın boş qalan ştatını həmin qadına versəniz, sevinərəm.”

Əgər kimsə Türkana “filankəsi işə qoy”-desə, bunu etməzdi. Ancaq bu məktubdakı xahişi yerinə yetirməyi özünün mənəvi borcu hesab etdi. Axı, o ailəni özü də tanıyırdı. Bu kənddə işləməyə layiqli bir adam varsa, o da Aytən xanımdı. Onun həyat yoldaşı vətən üçün döyüşmüş, əlil olmuş, daha sonra isə dünyadan köçmüşdü. Bu xəbəri ona vermək üçün kimisə göndərə, ya da onu məktəbə çağıra bilərdi. Lakin özü getmək istədi. Vətən və onun üçün savaşıyanlar Türkanın ən həssas yeriydi. Məktəbdən çıxıb onların evinə doğru addımlamağa başladı. Bu yol indi ona qəribə görünürdü. İlk dəfə arxa diqqətlə baxdı. İndiyə qədər arxada çimən ördəklərin səsini niyə duymamışdı, görəsən? Niyə bu uçuq darvazaya, birotaqlı kasıb daxmaya nəzər salmamışdı? Əgər ailə başçısı müharibədə iştirak etməsə, yəqin ki, həyatda olacaqdı. O zaman bu kasıb daxmanın yerində də kəndin digər evləri kimi bir ev ucalacaqdı.

Türkan bir an çox utandı. Həyəətə girməmiş Aytən xanımı çağırdı. Bir neçə dəfə çağırandan sonra qapı açıldı və yaşlı olmasa da, saçları ağaran ev sahibəsi çölə çıxdı. Türkan müəllimi gülürüzlə evə dəvət etdi. Bu dəvət o qədər səmimi və sevgi doluydu ki... Türkan içəri keçdi. Otaq kasıbdı, ancaq təmiz və səliqəliydi. Aytən xanım qonağa çiçək çayı dəmlədi. Bu çiçəkləri dağlardan öz əliylə yığmışdı. Evdə təkdi, oğlanları harasa getmişdi. Qonağı üçün nə edəcəyini, masanın üzərinə nə qoyacağını bilmirdi. Əlindən gəlsə, ürəyini çıxarıb verərdi qonağına. Türkan indi məktubda yazılanları daha yaxşı anlayırdı. Məsələn daha artıq uzatmaq istəmədiyi üçün şad xəbəri Aytənə verdi. Onun artıq məktəbdə işi olduğunu, daimi maaşı olacağını söylədi. O an qadının gözlərinə baxsan orda nələri görmək olardı, ilahi! Ümid, sevinc, imkansızlığın verdiyi kədər... Qadın bir az özünə gəldikdən sonra astaca səslə dedi:

-Qızım, bilirsənmi, mənə necə gözəl xəbər verdin. İki cavan oğlum var. Bu gün-sabah onları evləndirmək, ailə etmək lazımdır. Ancaq bir daxmamız belə yoxdur. Bu gördüyünüz ev isə ərimin qardaşının evidir. Hər an bizi evdən çıxara bilər. Torpaqdan qazandığımızla ancaq qarnımızı doyura billirik, bir qəpik artırmaq olmur.

-Xala, siz bizi bağışlayın. Sizin həyat yoldaşınız biz azad yaşaya bilək, nəfəs ala bilək deyə canından keçib. Siz bizi bağışlayın ki, belə bir vəziyyətdəsiniz və biz heç nə etmirik.

-Ay qızım, sənə qurban olum, sən mənim böyük oğlumla yaşadı olarsan. Sənin əlindən nə gələr ki... Qurban sənə, özünü günahkar hiss etmə.

-Yox, xala, çox şey gələrdi... Gör neçə aydı buradayam. Başım özümə qarışdı, sizi görmədim. İndiyə qədər gərək sizə yardım etməyə çalışaydım.

-Qızım, sən kəndimiz üçün o qədər böyük iş gördün ki... Ənvər müəllim kimi bələdan xilas etdin məktəbimizi. Kəndimizi Sevda kimi ifritədən qurtardın. İndi gəlib deyirsən ki, səni işə düzəldirəm.

-Aytən xala, sizi işə mən yox, məktəbimizə gələn nazirlik işçisi qoyur. O tövsiyə etdi, o dedi ki, belə gözəl insan yaşayır Ümid kəndində.

-Hə, o cavan oğlan. Qonağım olmuşdu. Onun da üzündə sənin üzündə olduğu kimi gözəllik vardı. O balanı da görəndə, sənin kimi, insan az qalırdı, bağırını yarıb ora qoysun. Qızım, bilirsənmi, sizin kimi gəncləri görəndə başa düşürəm ki, ərim boşuna döyüşməyib, boşuna sağlamlığını, gəncliyini qurban verməyib. Bax, cavan qızsan, ancaq bu qədər yolu gəlmisən. Nə üçün? Bu kəndin uşaqları oxusun, kiminsə qarşısında qul, kölə olmasın deyə. Sən Ənvərlə, Sevda ilə savaşıdın. Mənim ərim sağ olsaydı, indi səninlə qürur duyardı. Qızım, o, vətəninə çox sevirdi. Qoca imperiya süquta uğrayanda, biz azadlığımızı qazananda uşaq kimi ağlamışdı. Sonra döyüslərə getdi. Onda böyük oğlum hələ dünyaya gəlməmişdi. O, qar uçqununa düşüb yaralandığı gün ata oldu. Qurban olum, özünü günahkar hiss etmə. Sən çox şey etdin. Təəssüf ki, uşaqları oxuda bilmədim. Ancaq, çox istərdim, onlar da sənin kimi oxusun, atasının qoruduğu bu vətənin çiçəklənməsi üçün savaşınsınlar.

Türkan daha deyəcək söz tapa bilmədi. Ayağa qalxıb Aytən xanımı qucaqladı. Hər ikisi ağlayırdı. Ancaq bu göz yaşları sevincin, ümidin göz yaşlarıydı.

Bir qədər də dərdləşdikdən sonra Türkan izn alıb məktəbə qayıtdı. Hələ görəcək işləri çoxdu Ümid kəndində. Lakin bu ailədən də narahatdı. 165 manat maaşla ev qurmaq, iki oğul evləndirmək imkansızdı. Kaş, əlindən nəşə gəlsə, gəncləri hansısa işə qoysa... Bu düşüncələrlə məktəbə doğru gəldi. Aytənin isə ürəyi sevinclə döyünürdü. Sabahdan işə başlayacaqdı. Heç olmasa, uşaqların əyinlərinə təzə paltar ala biləcəkdə.

Türkan məktəbə qayıdan kimi zəng edib Ləmanın atası Kazım kişini məktəbə çağırdı. Kazım Türkanın ona olan münasibətini bildiyi üçün qorxa-qorxa məktəbə gəldi. İndi Ləmanı evləndirmək fikrindən çoxdan əl çəkmişdi. Qorxduğu, belə fikirləşdiyi üçün direktorun onu ilişdirə biləcəyi idi. Ənvər müəllim vəzifədən azad ediləndən sonra kənddə Türkanın nüfuzu çox yüksəlmişdi. Sevənlər daha çox sevir, sevməyənlər isə daha bərk qorxurdular. Hamı: “Gör, Ənvərə, Sevdaya bunu edən, bizə nə edər!” - deyə düşünürdü.

Kazım kişi məktəbə daxil oldu və direktorun otağına yaxınlaşıb qapını döydü. İçəridən mehriban bir səs: “Gəl!”-dedi. Kazımın gözlədiyinin tam əksi baş verdi. Türkan onu qarşısına əyləşdirib bir qızın ata ilə söhbət etdiyi kimi söhbət etdi. Kazım gənc direktoru nəfəs almadan dinləyirdi. Türkan deyirdi:

-Kazım dayı, Ləman məktəbimizdə qızların içində ən yaxşı oxuyan şagirdi. Və ən böyük arzusu həkim olmaqdı. Bilirsinizmi, nə üçün həkim olmaq istəyir? Deyir, atam yeriyəndə ayağının birini çəkir. Bəzən, onun belə yerisinə gülürlər. Bax, bu mənim ürəyimi parçalayır. Oxuyub həkim olmaq, sonra da atamın ayağını müalicə etmək istəyirəm. Kazım dayı, zorla ərə

vermək istədiyini, oxutmaq istəmədiyini qızın sənin ayağını sağaltmaq üçün həkim olmaq istəyir.

Türkanın bu sözləri Kazım kişinin düz ürəyini nişan almışdı. Uşaqılıqda armud ağacından yıxılmışdı və o gündən bəri axsayırdı. Deməli, balaca Ləmanı da bunu özünə dərd etmişdi və atasını sağaltmaq üçün həkim olmaq istəyirdi. Bu an Kazım bütün kişilik qürurunu atıb uşaq kimi ağlamaq istədi, lakin həyat onu çoxdan daşlaşdırmışdı. Gözləri ağlaya bilməsə də, ürəyi ağlayırdı... O, indi Türkanın gücünü anladı. Niyə Ənvər kimi canavara qalib gəldiyini, qorxmadan bu kənddə gördüyü işlərin səbəbini anladı. Ancaq Türkanın hələ dayanmaq fikri yoxdu. O, danışdı:

-Ləman böyük həkim olmaq istəyir, atasının fəxr edəcəyi bir həkim. Kazım dayı, onun arzusunu gözündə qoymayın. Siz həmişə onun yanında olmayacaqsınız. Allah qorusun, sabah ailəsində problem olsa, ayrılısa, necə yaşayacaq? Onun bir tikə çörək üçün kimlərə əl açmasına razı olarsınızmı? Mənim atam da sizin kimi gözəl bir insandı. Bu kəndə gəlməyimi istəmirdi. Ancaq sonra anladı ki, mən bura gəlməsəm, təkbaşına həyat mübarizəsində qalib olmasam, xoşbəxt ola bilməyəcəyəm. Siz də izn verin, Ləman oxusun. Mən, bəlkə də, bu il sonunda başqa bir yerə gedəcəyəm. Ləmanı sizin vicdanınıza, atalıq sevginize əmanət edirəm.

Türkan sözlərini bitirmişdi, ancaq Kazım kişi də bitmişdi. On dəqiqəlik bir söhbətdə qızı yaşında biri ona həyat dərsi keçmişdi. Elə orada özünə söz verdi ki, nəyin bahasına olursa-olsun, Ləmanı oxudacaq. Qoy qızı oxusun. O da Türkan kimi cəsur olub neçə-neçə

insana ümid işığı yandırın. Məktəbə qorxa-qorxa gəlmişdi. Lakin qapıdan çıxıb evinə gedərkən vicdanı rahatdı. Evə çatan kimi qardaşına zəng vurub, bu evlilik işinin alınmayacağını söylədi. Ləman bu xəbəri eşidən kimi atasını qucaqladı. Ata-qız bəlkə də ilk dəfə birbirini bu qədər sevgi ilə qucaqlayırdı.

Kazım kişi otaqdan çıxandan sonra Türkan Ümidin şəklini çıxarıb baxdı. Sanki, “bax, bir insanı da sənin sevgin xilas etdi”-deyirdi.

Türkan son vaxtlarda xoşbəxtliyin sirrini tapmışdı; başqalarını xoşbəxt etmək... Yaxşılıq etdiyi, sevindirdiyi hər insanla kədəri bir az daha azalır, ürəyi sakitləşirdi. Ümid vətən üçün şəhid olmuşdu və vətən indi Türkan üçün Ümid idi. Sadəcə, sağlığında onu sevmədiyi üçün peşman olurdu... Bu peşmançılığınsa dərmanı yox idi...

10

∞

Ənvər müəllim on günə yaxın xəstəxanada yatdı. Həkimlər onun öləcəyini, yaşasa da bir uşaqdan fərqsiz olacağını deyirdi. Müdirin otağında yıxıldığı zaman iflic

olmuşdu. Sağ tərəfi həmişəlik qurumuşdu. Danışmaq bacarığını da itirmişdi. O qədər var-dövlət onu xilas edə bilməmişdi. On gündən sonra özünə gəldi. Lakin artıq sol tərəfi işləməyən, qalan ömrünü yataqda keçirməli olan bir insan idi. Şorbadan və sudan başqa qida qəbul edə bilmirdi. Min qoyunu vardı, lakin o qoyunlardan birinin ətinə yeyəcək halda deyildi.

Həkimlərin tövsiyəsi ilə daha bir həftə xəstəxanada qaldıqdan sonra Fidan onu evə gətirdi. O da qalan ömrünü bu cür-bir yataq xəstəsinə baxaraq keçirəcəkdi. Gec də olsa Fidan etdiyi səhvləri anlayırdı. İlk vaxtlar necə də xoşbəxt həyatları vardı... Ənvər kasıb bir kənd müəllimi idi. Aldığı aylıq ayın sonuna çatmırdı. Onun üçün də mal-qara saxlamalı oldular. Fidanın atası bir düyə, Ənvərin əmisi isə (atası onda rəhmətə getmişdi) üç qoyun vermişdi. Bir il onlara baxdıqdan sonra quzuları satıb at almışdılar. Ənvər qış üçün odunu özü daşıyırdı. O zamanlar vicdanları necə rahatdı. Kənddə hər kəs Ənvəri sevirdi, ona hörmət edirdi. Sonra birdən-birə həyatları dəyişdi. Məktəbin o zamankı direktoru vəfat etdi. O vaxtlar yaşa görə təqaüdə çıxmaq yoxdu. Müəllimlər son nəfəslərinə qədər işləyir, bəzən də elə dərstdə dünyalarını dəyişirdilər. Yaşlı direktor da qocalıqdan dünyadan köçmüşdü. O zaman məktəb kollektivi ən hörmətli müəllim kimi Ənvəri direktorluğa namizəd göstərdi. Hətta, onun üçün bütün rayon rəhbərliyini qarşılarına aldılar. Günlərlə rayon mərkəzinə gedib, qapı arxasında qəbula düşməyi gözlədilər. Ənvər gənc olduğu üçün onu direktor vəzifəsinə təyin etmək istəmirdilər. Lakin müəllimlərin israrı nəticəsində Ənvər direktor oldu. Bir-iki ay

işlədikdən sonra atını, inəklərini satıb özünə qırmızı rəngli bir “Jiquli” aldı. Bir müddət də keçdi. Ənvər oldu Ənvər müəllim. Öncə, bir-iki xadiməni işdən çıxarıb ya öz qohumlarından birini qoydu yerinə, ya da kimdənsə pul alıb onu. Sonra müəllimlərin maaşından faiz tutmağa, bəzi dərsləri kiminsə adına yazıb pulunu özü almağa başladı. Bütün bunlar Fidanın gözləri önündə olurdu, lakin pul, saxta hörmət onun gözlərini elə kor eləmişdi ki, bütün bunların yanlış olduğunun fərqi varmıdı. Bir-iki donu vardı əvvəllər, indi çoxlu paltarlar alır, xanım kimi gəzirdi. Tövlədə, tarlada onun yerinə məktəbin işçiləri işləyirdi. Atla odun gətirən Ənvər, Ənvər müəllim olduğdan sonra dövlətin məktəbə verdiyi odunun yarısını öz qapısına aparır, soyuqdan donan uşaqlara, müəllimlərə yazığı gəlmirdi. Hər qazandığı haqsız qazanla gözü bir az da dönür, tamahı daha da artırırdı.

Beş il düzəlirdi. Başa düşdü ki, maşını dəyişmək lazımdı. “Jiquli”ni satıb xarici maşın aldı. Lakin bu haqq-hesab rayonda, kənddə çox danışıldığı üçün maşını satmalı oldu. Yoxsa, bütün işlərinin üstü açıla bilərdi. O zaman hər kəs kimi “Niva” aldı. Müəllimlər, xadimələr onun zorakılığına alışdı, ondan qorxmağa başladılar. Daha heç kim ona nəsə deməyə cürət etməirdi. Ənvər müəllim maaşlardan aldığı faizi artırdı, xadimələri daha çox işlətdi. Arvadı da məktəbin işçisi oldu kağız üzərində. Sonra yavaş-yavaş qoyunların sayını artırdı, sürü elədi. Məktəbin işçilərindən ikisi bu sürünün çobanı oldu. Bu, onlara da sərf elədikləri üçün susdular. Həm maaşlarını alır, həm də sürü ilə öz heyvanlarını saxlayırdılar.

Bütün bunlar olarkən Fidan şad-xürrəm yaşayırdı. “Kiməsə yardım etmək”, “qul haqqı” kimi sözləri çoxdan unutmuşdu. Ən vacibi, bu həyatın qısa və gəldigedər olduğu yadından çıxdı. Elə billirdi həmişə yaşayacaq, hər zaman əri direktor olacaq... Ancaq olmamışdı. Tanrı onların bu səltənətini bir qız uşağının əli ilə yıxmışdı. Fidan indi o günləri düşünür, səhvini anlayırdı. Kaş, o vəzifəyə başqası qoyulardı. Ənvər sıradan bir müəllim olaraq qalardı. O zaman bu qədər “ah” almaz, bu vəziyyətə düşməzdilər. Ancaq daha gecdi. Ənvər iflic olmuşdu, Fidan da ölənə qədər ona qulluq etməliydi. İstəsə, onu tərək edə bilərdi, lakin Fidan bütün insani duyğularını itirməmişdi hələ. O var-dövləti Ənvərlə birlikdə yemişdilər, deməli, bu günləri də birlikdə keçirməliydilər. Fidan günü-gündən dəyişdiyini, vicdanının qarşısında əyildiyini hiss edirdi. Yox, bu cür yaşamaq olmazdı. Nəsə etmək lazımdı, heç olmasa, insan kimi ölə bilmək üçün. Ənvər müəllim xeyli var-dövlət qazanmışdı. Şəhərdə Fidanın adına üç ev, maşın, qoyun, mal-qara... Fidan çox düşündü-daşındı və qərarını verdi. Öncə, qoyun və inəkləri kənd sakinləri arasında bərabər bölüşdürdü. Onun bu qərarı kənddə və rayonda böyük hay-küyə səbəb olsa da heç birini duymaq, eşitmək istəmirdi. Geriyə yaşadıkları ev, maşın və şəhərdəki evlər qalırdı. O, vaxtilə etmədiyini etməyə çalışır, vicdanının ona verdiyi ağrıdan az da olsa xilas olmaq istəyirdi. Lakin nə edirsə-etsin, vicdanının sızılması azalmaq yerinə daha da artırdı. Nəhayət, bu kənddə qala bilməyəcəyini anladı. Hər dəfə bu insanların üzünə baxanda keçmiş, keçmişdə etdiyi

səhvləri xatırlayırdı. Və bir neçə qərar daha verməli oldu.

İllərlə pulunu alıb yediyi, ancaq bircə gün də olsa işə getmədiyi məktəblə halallaşmaq lazımdı. Türkan Aytəni işə qoymuşdu. Aytən onun həmkəndlisi, uzaqdan qohumu olsa da, bir dəfə də maraqlanmamışdı vəziyyəti ilə. Hər şey gözlərinin önündə baş versə də laqeyd qalmışdı olanlara. Əri öləndən sonra təkbaşına qalmışdı Aytən. İki uşağı min bir əziyyətlə böyüdüdü. Ərini itirəndə heç ona ehsan verməyə imkanı olmadı. Lap əvvəldən bu iş onun haqqıydı. İndiyə qədər qazandığı pul onun olmalıydı.

Fidan xəstə ərini də götürüb şəhərə köçdü. Lakin getməzdən öncə yaşadıkları evi Aytən və övladlarına, Ənvər müəllimin məşinını isə Ümid kənd məktəbinə verdi. Buna bağışlamaq demək olmazdı, sadəcə, aldıklarını geri verirdi. Bunun belə olduğunu, bəllkə də, Fidandan daha yaxşı heç kim anlamırdı. Kənd sakinləri Fidan kənddən çıxandan sonra evin və məşinin verildiyindən xəbər tutdu. Aytən əvvəlcə bu evi qəbul etmək istəməsə də, sonra fikrini dəyişdi. Məşin isə məktəbin ixtiyarına keçdi və ancaq məktəbə aid işlərdə istifadə edilmək üçün nəzərdə tutuldu. Ümid kəndi birdən-birə varlanmışdı. Min qoyun, yüzə yaxın inək kənd sakinləri arasında bölündükdən sonra vəziyyətləri normallaşmağa başladı.

Fidan şəhərə gəldikdən sonra, əri ilə birgə evlərdən birində yerləşdi. Digərlərini isə kirayəyə verdi. Yaşamaq üçün başqa gəlir mənbələri qalmamışdı. Ancaq Fidan öz vəsiyyətini öncədən yazdı və güvənilir bir vəkilə verdi. Vəsiyyətə əsasən, Fidan və Ənvər

öldükdən sonra bu mənzillər uşaq evlərində böyüyən qızlar üçün yataqxana ediləcəkdi. Mənzillərin satılmasına, özəlləşdirilməsinə izn verilmirdi. Bundan başqa, bu iki insanın orqanları da öldükdən sonra bağışlanılacaqdı. Bütün bunları edəndən sonra Fidan yavaş-yavaş sakitləşdiyini hiss edirdi. Daha vicdanı onu əvvəlki kimi incitmir, ürəyi sızlamırdı. Bir müddət keçdikdən sonra yuxuya da rahat gedirdi...

Fidan bunları edərkən Ənvər müəllimin ürəyində, sadəcə, bir hiss hakimdi-nifrət. İndi arvadı da daxil olmaqla, bütün insanlara nifrət edirdi. Lakin bunu deyəcək dili, nə də ayağa qalxacaq imkanı yox idi. Ürəyindəki kin onu boğur, hər gün daha da artırırdı. Onun var-dövləti paylandı, başqalarına qismət oldu. Bütün bunları edənsə doğma arvadıydı. Hər gün xəyallar qururdu. Ayağa qalxdığını, mal-mülkünə yenidən sahib olacağını xəyal edirdi. Lakin bu xəyallar bir daha gerçək olmadı.

Və günlərin birində Fidan səhər tezdən vacib bir iş üçün getmişdi. Saat on birə az qalırdı. Saatın əqrəbləri işlədikcə Ənvər susadığını hiss etdi. Su dolu bardaq lap yaxınlığındaydı... Əlini uzatsa çata bilərdi. Bütün gücünü toplayıb bardağa tərəf dartıldı. Elə bu zaman yataqdan yıxılıb başı yerə dəydi. Bu zərbə elə qorxulu olmadı, ancaq ayağa qalxa bilmədi və yavaş-yavaş, ölümün bütün acısını duya-duya öldü. Fidan evə gələndə cəsədi çoxdan soyumuşdu. Ənvərin ölümündən sonra daha on il yaşadı Fidan. Tək qaldığı zaman vəsiyyətinin bir parçasını sağlığında həyata keçirdi-uşaq evlərində böyüyən qızlardan bir neçəsini yanına alıb, onlara analıq etdi, evləndirib yuva sahibi edənə qədər

arxalarında durdu. Fidan daha özünü bağışlamışdı... Və Tanrı da onu bağışladı. Çünki vicdanı bağışlayanı, Tanrı da bağışlayar...

Və Türkan... Haqsızlığa qarşı apardığı mübarizədən aldığı zövqü qələbədən ala bilməmişdi. Ümid kəndi “Ənvər” deyə bir bələdan sonsuza qədər xilas olmuşdu. Türkan müəllimin rəhbərlik etdiyi məktəb kollektivi kənd mədəniyyət evində gözəl və yaddaqalan bir yeni il şənliyi keçirdi. Bu şənliyə kənd sakinləri də qoşuldu. Ümumi bayram havası vardı insanlarda. Türkan ümid olmuşdu hər kəsə. Yeni ildən sonra ikinci məhkəmə oldu. Burada Şəms Xuramanın məsələsini də qaldırdı. Bu iş artıq xuliqanlıq olduğu üçün Sevda daha ağır cəza aldı. Ənvər müəllimsə ağır yataq xəstəsi olduğu üçün məhkəmə tərəfindən bağışlandı. Fidanın elədiklərindən sonra məhkəməyə ehtiyac qalmamışdı əslində. Haqsız yerə insanlardan oğurladığı hər şey onlara qaytarılmışdı.

Türkanın apardığı bu mübarizənin səsi bütün ölkə hüdudlarına yayıldı. Sosial şəbəkə istifadəçiləri bu haqda yazdı, saytlar Türkandan müsahibələr götürməyə başladılar. Türkan müəllimin direktor olduğu Ümid məktəbi birdən-birə hamı tərəfindən tanınmışdı. Ayrı-ayrı şəxslər, şirkətlər bu məktəblə maraqlanmağa, əskik olan şeyləri alıb bağışlamağa başladılar. Məktəbə komputerlər hədiyyə olundu, işıq xətti, istilik sistemi yenidən quruldu, məktəb kitabxanasına minlərlə kitab bağışlandı. Gənc direktor bu kitabların çox hissəsini rayonun digər kənd məktəblərinə göndərdi. Məktəbin bu cür tanınması gənclərdə həvəs yaratdı ki, belə yerlərə

gəlib işləsinlər, Türkan müəllimin yolunu davam etdirsinlər. Elə yanvar ayında kəndə üç gənc qız gəldi. Onlar müəllim adının müqəddəsliyi uğrunda mübarizə aparmağa hazır idilər.

Bu zaman Türkan Məleykə xalanın yanından ayrılmalı oldu. Çünki kəndə təzə gələn qızları tək qoymaq olmazdı. Kənddəki boş evlərdən birini kirayəyə götürdülər. Gənc müəllimlərin gəlişi ilə şagirdlərə də yeni oxumaq həvəsi gəlmişdi. Ümid məktəbində olan bu canlanma qonşu kəndlərin məktəblərindən şagirdlərin bura axın etməsinə səbəb oldu. Uşaqlarını oxutmaq istəyən, lakin hazırlıq üçün imkanı olmayan ailələr uşaqlarını Ümid məktəbinə göndərməyə başladılar. Sadəcə, məktəb şagirdləri üçün yox, məktəbi bitirən uşaqlar üçün də ayrıca hazırlıq sinfi açıldı. Bu sinifdə müəllimlər könüllü şəkildə dərs keçirdilər. Tariyel, Aytən xanımın kiçik oğlu və daha neçə-neçə gənc bu sinifə yazılıb həvəslə hazırlaşmağa başladılar. Şagirdlər ali məktəbə, Türkan müəllim isə direktorluq imtahanına hazırlaşdı.

Dərs ilinin sonunda Ümid kənd tam orta məktəbi ən yüksək nəticələri göstərdi. Demək olar ki, bütün şagirdləri ali məktəbə qəbul oldu. Türkanın bu uğuru nəticəsində, Ümid kəndinə olan maraq daha da artmağa başladı. Bu dəfə saytlar yox, həm də televiziya kanallarından gəlib bu məktəbi, onun gənc direktorunu çəkməyə, bütün ölkəyə tanıتماğa başladılar. Bu qədər gəl- getlərin kənd üçün də xeyri oldu. Elə həmin ilin yayında kəndin yollarına asfalt örtüyü çəkildi, qaz və

telefon xətti də, həmçinin. Dağların qoynunda yerləşən Ümid kəndinin bəxtinə sanki günəş doğmuşdu.

Növbəti tədris ilində nazirlik bu məktəbi pilot məktəb etmək qərarına gəldi. Pilot məktəblər, adətən, böyük şəhərlərdə olurdu, lakin Türkan müəllimin söyləri nəticəsində ucqar bir kənd məktəbi də belə bir layihəyə qoşula bilmişdi. Nazirliyin məqsədi hazırlıq kurslarının ləğv olunması, məktəbin verdiyi təhsilin kifayət etməsiydi. Türkan bunu bacarmışdı. Ümid məktəbində hazırlıq sinfi açmaqla, nəinki, həmin ilin məzunlarını, hətta, əvvəlki illərin məzunlarını da uğurla ali məktəb tələbələri sıralarına qoşmuşdu. Bunu bütün ölkə ərazisində tətbiq etmək olardı. Məktəbin pilot məktəb olması onun şagirdlərinin sayını artırdı. Belə ki, yeni sinif otaqları tikildi. Zamanla məktəbin müəllim kollektivi tamamilə gənc və savadlı müəllimlərdən ibarət oldu. Məktəbdə keçirilən imtahanda 80%-dən az nəticə göstərən müəllimlər vəzifəsindən uzaqlaşdırıldı. Onların yerinə isə gənc və daha savadlı müəllimlər məktəbə cəlb olundu.

Türkan müəllim, sadəcə, kənd məktəbinin direktoru yox, həm də sakinlərin məsləhətçisi, gənc ağbirçəyi olmuşdu. Artıq onun savadına, gücünə inanan kənd sakinləri, yaşlarından asılı olmayaraq, onun yanına məsləhətə gəlir və bu məsləhətləri dəyərləndirirdilər. Məsələn, Ənvər müəllimin sürüsü paylandıqdan sonra kənddə bir neçə kiçik fermer təsərrüfatı yaradıldı. Bir-birinə yaxın olan ailələr heyvanlarını və əkin üçün olan ərazilərini birləşdirdilər. Türkanın yardımları ilə kiçik faizlərlə kredit götürüb öz təsərrüfatlarını genişləndirməyə başladılar. Bu da, eyni zamanda,

kənddə yeni iş yeri deməkdi. Türkan kənd təsərrüfatına aid kitablar gətirib fermerlərə payladı. Bununla da yetinmədi, işinin ustası olan aqranomları kəndə dəvət edib onları sakinlərlə görüşdü. Çoxlu alma, armud ağacları əkilib, bağlar salınmağa başladı. Kənddə olan bu inkişaf turistləri və iş adamlarını Ümid kəndinə gətirirdi. Turistlərin gəlməsi, kənddə gecələmək istəmələri yeni iş deməkdi.

Bir zamanlar kənddən şəhərə köçənlər geri qayıdır, evlərini təmir edib gələn turistlərə kirayə verirdilər. Bu qonaqlardan bəziləri günlərlə, həftələrlə kənddə qalır, kəndin təbii qidaları ilə qidalanırdılar. Kənd sakinləri gələn qonaqlara yumurta, yağ və başqa məhsulları satır, əməllicə gəlir götürürdülər. Hər keçən gün, ay kəndin mal-qarasının sayı artırdı. Bu məhsulun zay olamaması üçün Ümid kəndində yeni-yeni müəssisələr açılmağa başlamışdı. Artıq fermerlərin südü, əti, dərisi, kartofu elə kəndin özündəcə satıla bilirdi. Nəinki, Ümid kəndinin sakinləri, artıq rayonun bütün kəndlərindən bura mallar gətirilirdi. Bir neçə il ərzində bu kəndin bazarı rayon bazarından daha böyük olmuşdu. Bir zamanlar Ümid kəndinin gəncləri işləmək üçün şəhərlərə, başqa ölkələrə yollanırdısa, indi başqa yerlərdən bu kəndə insanlar işləməyə gəlirdi. Qısa vaxt ərzində kəndin bir qarış da boş torpağı qalmamışdı. Kənddə yeni-yeni evlər, müəssisələr tikilmişdi. Buranın sürətlə inkişaf etməsi yavaş-yavaş kəndi qəsəbəyə, balaca bir şəhərə çevirirdi. Beş il sonra Ümid kəndi ilə qonşu olan üç kənd birləşmiş, sürətlə irəliləyən inkişaf onlara da təsir etmişdi.

Türkan müəllim düz on il kənd məktəbində direktor oldu. Ömrünün sonuna qədər burada qalmaq, yaşamaq istəyirdi. Lakin onun gördüyü işlər, sadəcə bu məktəbdə yox, bütün rayon məktəblərində görülməyi üçün, Türkan rayon təhsil idarəsinə müdir təyin edildi. Onun yerinə isə bura gəlmiş ilk gündən ona inanan, dəstək olan biri təyin olunmuşdu. Türkan müəllim ona, ən azı, özü qədər inanırdı.

Bütün ömrünü vətəninə, millətinə həsr etməkdə qərarlı idi. Ümidin şəkli və onun əmanəti olan bayraq ona yoldaşlıq edirdi. Nə zaman ürəyi sıxılısa, darıxsasa, bu iki əmanətə baxır, şəhidini düşünürdü. Evlənmədi, bacarmadı bunu... Ən gözəl duyğu olan analıq hissini heç vaxt dadmadı, lakin minlərlə şagirdin yetişməsinə, gözəl həyat yaşamasına səbəb oldu. Heç bir ananın bu qədər övladı yoxdu, olmamışdı. Onun açdığı yol ilə getmək istəyənlər, gedən gənclərin sayı artdı. Daha gənclər ucqar kəndlərə getməyə, nəinki qorxur, hətta ilk üç-beş illərini belə yerlərdə keçirmək istəyirdilər.

Məktəbin həyətinə beş yaşlı şirin bir qız oyanırdı. Qız o qədər gözəl və səliqəli görünürdü ki, şagirdlər başına yığılıb ona öz sevgilərini göstərirdi, yaşları nə qədər çox olsa da onunla oynayırdılar. Qızcığaz da ona verilən suallara şirin bir çoxbilmişliklə cavab verirdi. Ancaq bu hal çox davam etmədi. Zəng vuruldu və uşaqlar siniflərinə doğru qaçırdılar. Balaca

qızcığaz bir an tək qaldığını görüb ağlamaq istədi, lakin elə həmin an da doğma bir səs onu çağırırdı:

-Türkan, qızım, gəl bura...

Balaca qız atasının səsini tanıyan kimi gülə-gülə məktəbin qapısına tərəf gəlməyə başladı. Onun addımları o qədər kövrək və ehtiyatlıydı ki, Tariyel öz gənclik illərini, əsgərlikdən gəldiyi o ilk vaxtları xatırladı. Ürəyi dözmürdü. İstəyirdi ki, qızına tərəf gedib onu qucağına alsın və yerimək zəhmətindən qurtarsın. Ancaq, daxilindəki pədaqoq buna etiraz edirdi: “Yox, olmaz... Çağır, qoy özü gəlsin yavaş-yavaş. İndidən öyrənməlidə təkbaşına hərəkət etməyi. Qoy indi görsün ki, əgər atasının yanına getmək istəyirsə, yeriməlidir. Yəni, bir şeyə sahib olmaq, uğur qazanmaq üçün çalışmalı olduğunu indidən öyrənsin”.

Balaca Türkan şirin yerışı ilə gəlib atasının yanına çatdı və onun boynunu qucaqladı. İlahi, bundan daha gözəl bir mənzərə, bundan xoşbəxt bir an vardı mı, görəsən?!

Hazırlığa başladığı il Tariyel ali məktəbə qəbul oldu. Müəllimini o qədər sevirdi ki, ixtisas seçimində, sadəcə, bir yer yazmışdı-onun oxuduğu ali məktəbdə, onun ixtisasını... Və qəbul olmuşdu. Həm oxuyur, həm də restoranlarda kabab çəkməklə xərcliyini çıxarırdı. Hətta, hər ay evə müəyyən qədər pul da göndərə bilirdi. Zəhmətə alışması, həyatın bütün üzlərini görməsi ona bu dörd ildə çox böyük kömək oldu. Səylə çalışır, nəinki qruplarının, fakültənin də ən yaxşı oxuyan tələbəsi ünvanını heç kimə vermirdi. Gənclik sevgilərini yaz yağışlarına bənzədir şairlər. Tariyelin də Ləmana olan

sevgisi bir Günəş çıxması ilə bitmişdi. Tarix fakültəsində oxuyan dəli bir qıza öz ürəyini oğurlatdı. Beləliklə, Ləman Tariyel tərəfindən sevildiyini heç vaxt bilmədi. O biri il o da öz istəyinə çatıb tibb univərsitetinə qəbul oldu. Tariyeldən fərqli olaraq, öz kəndlərinə bir daha qayıtmadı. Üçüncü kursda yaxşı oxuduğu üçün dövlət onu xarici ölkələrdən birinə göndərdi. Təhsilini başa vurduqdan sonra isə adlı-sanlı bir cərrah kimi ölkənin ən böyük xəstəxanasında işə başladı. Təəssüf ki, Kazım kişi onun cərrah olmasını görə bilmədi. Ləman da ən böyük arzusunu heç vaxt həyata keçirə bilmədi; atasını sağaldamıdı.

Tariyel ali məktəbi bitirən kimi Günəşlə evləndi və öz kəndlərinə qayıtdı. Ümid kəndi Türkan müəllimin planları sayəsində günü-gündən gözəlləşirdi. Türkan Tariyelin kəndə qayıtmasına çox sevindi. Tariyel onun güvəndiyi, yolunu davam etdirəcəyinə inandığı bir şagirdi olmuşdu. Onun üçün də Tariyeli öz məktəbində işə götürdü. İndi əvvəlkindən fərqli olaraq, şagird çox olduğu üçün bir ixtisasdan bir neçə müəllim işləyə bilirdi. Əslində, Türkanın planı başqaydı. Yaxşı bilirdi ki, burada çox qala bilməyəcək, ona başqa bir vəzifə veriləcək. Övladı qədər sevdiyi bu məktəbi qardaş kimi bildiyi birinə əmanət etmək istəyirdi. Elə də etdi. Vəzifəsi böyüdülkən yerini Tariyel müəllimə verib, könül rahatlığı ilə kəndi tərk etdi. Bura gələrkən bərbad olan kənd yollarında Türkan müəllim indi öz maşını ilə yol gedirdi. Vicdanı rahatdı, çünki burada olduğu illərdə bir tək qəlbi haqsız yerə qırmamış, bir manat da haqsız qazanc əldə etməmişdi. Dünya varı adına sahib olduğu tək şey kitabları və sürdüyü bu maşındı.

Tariyel qızını qucaqlayarkən o günləri, sevimli müəllimini sevgi ilə xatırlardı. Türkan müəllim bu kəndə gəlməsəydi, həyatda istədiyi heç bir şeyə nail ola bilməyəcəkdi. Müəllimindən öyrəndiyi bir şey də vardı- bir vəzifədə çox qalmamaq, yerinə layiqli birini yetişdirib başqa işlərin arxasınca getmək... Çünki vəzifə elə bir şeydi ki, ən təmiz adamı belə yoldan çıxara bilirdi...

SON

Redaktordan oxucuya...

Müəllim olmaq işıq olmaq deməkdir. Elə bir işıq ki, saysız-hesabsız ömürlərə yol göstərəcəkdir... Müəllimin bir sözü, bir cümləsi, bəzən bircə baxışı belə kiminsə həyat devizinə çevrilir, yaşam düsturu olur...

Tural Sahab özü də müəllimdir. Onun da mayak olduğu gəmilər çoxdur... Və indən belə də olacaq...

Amma, müəllim olmağın ülviliyində xoşbəxt olan Tural Sahab üçün xoşbəxtliyinin çizgiləri yazmaqdan keçir. O, arzularını, ümidlərini, sevgisini, bəzən də gözünün qarşısında həyat dalğalarıyla mübarizədə məğlub olan gəmilərin vida nəğmələrini yazır...

“Onun adı Elyanora deyil”, “Ləman”, “Bir” kitablarının müəllifinin “Türkan”ı da bizə yad deyil. Doğmamızdır... Özümüzdür... Yerinə yetməyən arzularımız, bəzən də, uğurumuzun adıdır.

İnanıram ki, özü dediyi kimi, nə vaxtsa Tural Sahabın “iyirmi birinci” romanını da oxuyacağam... Oxuyacağıq...

Şəfa Vəli
(*AYB və DGTYB üzvü*)

TURAL SAHAB

T Ü R K A N
(roman)

Yığılmağa verilib: 13.01.2019

Çapa imzalanıb: 13.02.2019

Tiraj: 1000

Bakı, Azərbaycan